

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

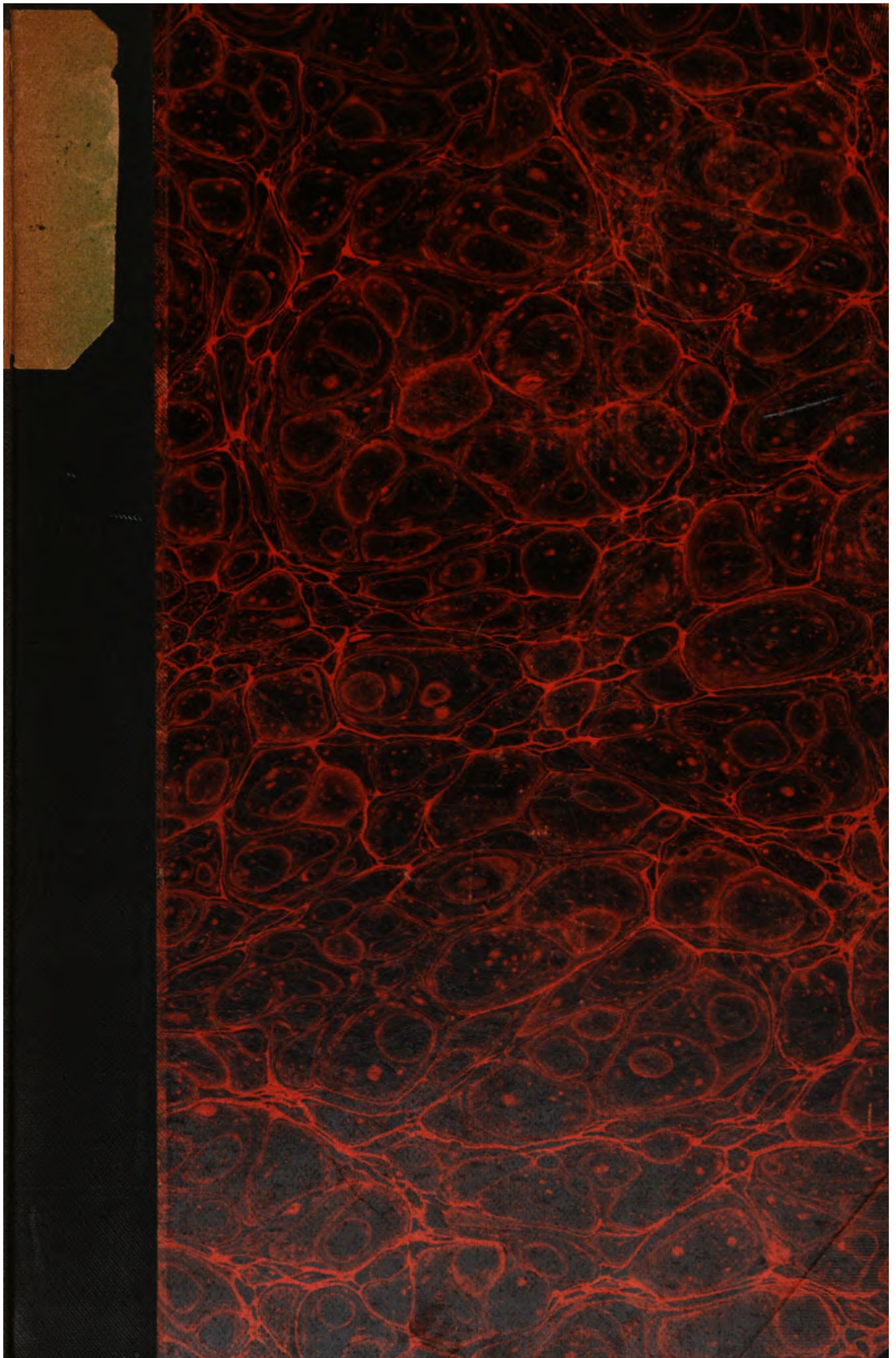
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

**M. Tullii
Ciceronis
Epistolae ad
Quintum
fratrem**

Marcus Tullius
Cicero, Quintus
Tullius Cicero, ...

11.62

ONFINED.

ASHMOLEAN LIBRARY
OXFORD

—
Ex Libris

EDUARD FRAENKEL
Corpus Christi Professor of Latin, 1935–53

—
1970

F. Prens,
Stud. phil.
1882.

303538261V

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLAE AD QUINTUM FRATREM, Q. CICERONIS DE PETITIONE CONSULATUS AD M. FRATREM LIBER, EIUDEM VERSUS QUIDAM DE SIGNIS XII, EIUDEM, UT FERTUR, EPIGRAMMA DE AMORE FEMINARUM.

RECOGNOVIT

REINHOLDUS KLOTZ.

L I P S I A E

SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI

MDCCCLXXVIII.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM
LIBRI III.

LIBER I.

I.

Quum Q. Cicero iam per duo annos Asiam provinciam pro praetore administrasset eiusque administrationis fama minus secunda esse videretur, M. Cicero hac ipsa epistola, qua ei in tertium iam annum imperium prorogatum esse nuntiat, eum cohortatur, ut famae suae consulat magis. Ipsa autem M. Ciceronis oratio duabus partibus constat, quarum prior pertinet ad rem publicam atque ad ipsum Q. fratris imperium, qua ei praecipit, ut et ipse summam integritatem et continentiam adhibeat et comitum omnium suorum modestiam praestet et in familiaritatibus hominum provincialium et Graecorum deligendis summa cautione utatur et gravem etiam servorum disciplinam obtineat, altera spectat ad ipsius Q. fratris officium atque humanitatem, qua eum vehementer adhortatur, ut in suppliciis sumendis acerbitatem moderetur et summam in iure dicundo aequabilitatem retineat, onera provinciae sublevet sumptusque ac iacturas minuat, socios cum publicarum ordine conciliet constituatque inter eos concordiam, iracundiam suam contineat ac naturae impetum reprimat. Scripta epistola est a. u. c. 694.

MARCUS Q. FRATRI SAL.

I. 1. **E**t si non dubitabam quin hanc epistolam multi nuntii, fama denique esset ipsa sua celeritate superatura tuque ante ab aliis auditurus esses annum tertium accessisse desiderio nostro et labori tuo, tamen existimavi a me quoque tibi huius molestiae nuntium perferri oportere. Nam superioribus litteris non unis, sed pluribus, quum iam ab aliis desperata res esset, tamen tibi ego spem maturae decessionis adferebam, non solum ut quam diutissime te iucunda opinione oblectarem, sed etiam quia tanta adhibebatur et a

nobis et a praetoribus contentio, ut rem posse confici non diffiderem. 2. Nunc quoniam ita accidit, ut neque praetores suis opibus neque nos nostro studio quidquam proficere possemus, est omnino difficile non graviter id ferre, sed tamen nostros animos maximis in rebus et gerendis et sustinendis exercitatos frangi et debilitari molestia non oportet. Et quoniam ea molestissime ferre homines debent, quae ipsorum culpa contracta sunt, est quiddam in hac re mihi molestius ferendum quam tibi. Factum est enim mea culpa, contra quam tu mecum et proficiscens et per litteras egeras, ut priore anno non succederetur. Quod ego, dum saluti sociorum consulo, dum impudentiae non nullorum negotiatorum resisto, dum nostram gloriam tua virtute augeri expeto, feci non sapienter, praesertim quum id commiserim, ut ille alter annus etiam tertium posset adducere. 3. Quod quoniam peccatum meum esse confiteor, est sapientiae atque humanitatis tuae curare et perficere, ut hoc minus sapienter a me provisum diligentia tua corrigatur. Ac si te ipse vehementius ad omnes partes bene audiendi excitaris, non ut cum aliis, sed ut tecum iam ipse certes, si omnem tuam mentem, curam, cogitationem ad excellentis in omnibus rebus laudis cupiditatem incitaris, mihi crede, unus annus additus labori tuo multorum annorum laetitiam nobis, immo vero etiam posteris nostris adferet. 4. Quapropter hoc te primum rogo, ne contrahas ac demittas animum neve te obrui tamquam fluctu, sic magnitudine negotii sinas, contraque erigas ac resistas sive etiam ultro occurras negotiis. Neque enim eius modi partem rei publicae geris, in qua fortuna dominetur, sed in qua plurimum ratio possit et diligentia. Quod si tibi bellum aliquod magnum et periculosum administranti prorogatum imperium viderem, tremere animo, quod eodem tempore esse intellegerem etiam fortunae potestatem in nos prorogatum. 5. Nunc vero ea pars tibi rei publicae commissa est, in qua aut nullam aut perexiguam partem fortuna tenet, et quae mihi tota in tua virtute ac moderatione animi posita esse videatur. Nullas, ut opinor, insidias hostium, nullam proelii dimicationem, nullam defectionem sociorum, nullam inopiam stipendii aut rei frumentariae, nullam seditionem

exercitus pertimescimus: quae persaepe sapientissimis viris acciderunt, ut, quem ad modum gubernatores optimi vim tempestatis, sic illi fortunae impetum superare non possent. Tibi data est summa pax, summa tranquillitas, ita tamen, ut *eadem* dormientem gubernatorem vel obruere, vigilantem etiam delectare possit. 6. Constat enim ea provincia primum ex eo genere sociorum, quod est ex hominum omni genere humanissimum, deinde ex eo genere civium, qui aut quod publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt aut quod ita negotiantur, ut locupletes sint, nostri consulatus beneficio se incolumes fortunas habere arbitrantur.

II. 7. — At enim inter hos ipsos existunt graves controversiae, multae nascuntur iniuriae, magnae contentiones consequuntur. — Quasi vero ego id putem, non te aliquantum negotii sustinere. Intellego permagnum esse negotium et maximi consilii, sed memento consilii me hoc esse negotium magis aliquanto quam fortunae putare. Quid est enim negotii continere eos, quibus praesis, si te ipse contineas? Id autem sit magnum et difficile ceteris, sicut est difficillimum: tibi et fuit hoc semper facillimum et vero esse debuit, cuius natura talis est, ut etiam sine doctrina videatur moderata esse potuisse, ea autem adhibita doctrina est, quae vel vitiosissimam naturam excolere possit. Tu quum pecuniae, quum voluptati, quum omnium rerum cupiditati resistes, ut facis, erit, credo, periculum ne improbum negotiatorem, paullo cupidiores publicanos comprimere non possis! Nam Graeci quidem sic te ita viventem intuebuntur, ut quemdam ex annalium memoria aut etiam de caelo divinum hominem esse in provinciam delapsum putent. 8. Atque haec nunc non ut facias, sed ut te facere et fecisse gaudeas scribo. Praeclarum est enim summo cum imperio fuisse in Asia triennium, sic ut nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum mancipium, nulla forma cuiusquam, nulla condicio pecuniae, quibus rebus abundat ista provincia, ab summa integritate continentiaque deduxerit. 9. Quid autem reperiri tam eximium aut tam expetendum potest quam istam virtutem, moderationem animi, temperantiam non latere in tenebris neque esse abditam, sed in luce Asiae, in

oculis clarissimae provinciae atque in auribus omnium gentium ac nationum esse positam? non itineribus tuis perterri homines, non sumptu exhauriri, non adventu commoveri? esse quocumque veneris et publice et privatim maximam laetitiam, quum urbs custodem, non tyrannum, domus hospitem, non expilatorem recepisse videatur?

III. 10. His autem in rebus iam te usus ipse profecto erudivit nequaquam satis esse ipsum has te habere virtutes, sed esse circumspiciendum diligenter, ut in hac custodia provinciae non te unum, sed omnes ministros imperii tui sociis et civibus et rei publicae praestare videare. Quamquam legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suae, de quibus honore et dignitate et aetate praestat Tubero, quem ego arbitror, praesertim quum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse deligere quos velit et possit imitari, Allienus autem noster est quum animo et benevolentia tum vero etiam imitatione vivendi. Nam quid ego de Gratidio dicam? quem certo scio ita laborare de existimatione sua, ut propter amorem in nos fraternum etiam de nostra laboret. 11. Quaestorem habes non tuo iudicio delectum, sed eum, quem sors dedit. Hunc oportet et sua sponte esse moderatum et tuis institutis ac praeceptis obtemperare. Quorum si quis forte esset sordidior, ferres eatenus, quoad per se neglegeret eas leges, quibus esset astrictus, non ut ea potestate, quam tu ad dignitatem permisisses, ad quaestum uteretur. Neque enim mihi sane placet, praesertim quum hi mores tantum iam ad nimiam lenitatem et ad ambitionem incubuerint, scrutari te omnes sordes, excutere unum quemque eorum, sed quanta sit in quoque fides tantum cuique committere. Atque inter hos eos, quos tibi comites et adiutores negotiorum publicorum dedit ipsa res publica, dumtaxat finibus iis praestabis, quos ante praescripsi.

IV. 12. Quos vero aut ex domesticis convictionibus aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent, horum non modo facta, sed etiam dicta omnia praestanda nobis sunt. Sed habes eos tecum, quos possis recte facientes facile diligere, minus

consulentes existimationi tuae facillime coërcere: a quibus, rudis quum esses, videtur potuisse tua liberalitas decipi: nam ut quisque est vir optimus, ita difficillime esse alios improbos suspicatur: nunc vero tertius hic annus habeat integritatem eamdem quam superiores, cautioem etiam ac diligentioem. 13. Sint aures tuae, quae id, quod audiunt, existimentur audire, non in quas fecte et simulate quaestus causa insusurretur. Sit anulus tuus non ut vas aliquod, sed tamquam ipse tu: non minister alienae voluntatis, sed testis tuae. Accensus sit eo numero, quo eum maiores nostri esse voluerunt, qui hoc non in beneficii loco, sed in laboris ac muneris non temere nisi libertis suis deferebant: quibus illi quidem non multo secus ac servis imperabant. Sit licitor non suae, sed tuae lenitatis apparitor, maioraque praeferant fasces illi ac secures dignitatis insignia quam potestatis. Toti denique sit provinciae cognitum tibi omnium, quibus praesis, salutem, liberos, famam, fortunas esse carissimas. Denique haec opinio sit non modo iis, qui aliquid acceperint, sed iis etiam, qui dederint, te inimicum, si id cognoveris, futurum. Neque vero quisquam dabit, quum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulant se apud te multum posse, abs te solere impetrari. 14. Nec tamen haec oratio mea est eius modi, ut te in tuos aut durum esse nimium aut suspiciosum velim. Nam si quis est eorum qui tibi bienii spatio numquam in suspicionem avaritiae venerit, ut ego Caesium et Chaerippum et Labeonem et audio et, quia cognovi, existimo, nihil est quod non et iis et si quis est alius eiusdem modi et committi et credi rectissime putem. Sed si quis est in quo iam offenderis, de quo aliquid senseris, huic nihil credideris, nullam partem existimationis tuae commiseris.

V. 15. In provincia vero ipsa, si quem es nactus, qui in tuam familiaritem penitus intrarit, qui nobis ante fuerit ignotus, huic quantum credendum sit vide, non quin possint multi esse provinciales viri boni, sed hoc sperare licet, iudicare periculosum est. Multis enim simulationum involucris tegitur et quasi velis quibusdam obtenditur unius cuiusque natura: frons, oculi, vultus persaepe mentiuntur, oratio

vero saepissime. Quam ob rem qui potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniae cupiditate adducti careant iis rebus omnibus, a quibus nos divulsi esse non possumus, te autem, alienum hominem, ament ex animo ac non sui commodi causa simulent? Mihi quidem permagnum videtur, praesertim si iidem homines privatum non fere quemquam, praetores semper omnes amant. Quo ex genere si quem forte tui cognosti amantiorem — fieri enim potuit — quam temporis, hunc vero ad tuum numerum libenter ascribito: sin autem id non perspicias, nullum genus erit in familiaritate cavendum magis, propterea quod et omnes vias pecuniae norunt et omnia pecuniae causa faciunt et, quicum victuri non sunt, eius existimationi consulere non curant. 16. Atque etiam e Graecis ipsis diligenter cavendae sunt quaedam familiaritates praeter hominum perpaucorum, si qui sunt vetere Graecia digni. Sic vero fallaces sunt permulti et leves et diuturna servitute ad nimiam adsentationem eruditi. Quos ego universos adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio amicitiaque coniungi dico oportere: nimiae familiaritates eorum neque tam fideles sunt — non enim audent adversari nostris voluntatibus — et invident non nostris solum, verum etiam suis.

VI. 17. Iam qui in eius modi rebus, in quibus vereor etiam ne durior sim, cautus esse velim ac diligens, quo me animo in servis esse censes? quos quidem quum omnibus in locis tum praecipue in provinciis regere debemus. Quo de genere multa praecipui possunt, sed hoc et brevissimum est et facillime teneri potest, ut ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter Appia via faceres, neve interesse quidquam putent utrum Tralles an Formias venerint. Ac si quis est ex servis egregie fidelis, sit in domesticis rebus et privatis: quae res ad officium imperii tui atque ad aliquam partem rei publicae pertinebunt, de his rebus ne quid attingat. Multa enim, quae recte committi servis fidelibus possunt, tamen sermonis et vituperationis vitandae causa committenda non sunt. 18. Sed nescio quo pacto ad praecipuendi rationem delapsa est oratio mea, quum id mihi propositum initio non fuisset. Quid enim ei praecipiam, quem ego in hoc prae-

sertim genere intellegam prudentia non esse inferiorem quam me, usu vero etiam superiorem? Sed tamen si ad ea, quae faceres, auctoritas accederet mea, tibi ipsi illa putavi fore iucundiora. Qua re sint haec fundamenta dignitatis tuae: tua primum integritas et continentia, deinde omnium, qui tecum sunt, pudor, dilectus in familiaritatibus et provincialium hominum et Graecorum percautus et diligens, familiae gravis et constans disciplina. 19. Quae quum honesta sint in his privatis nostris cotidianisque rationibus, in tanto imperio, tam depravatis moribus, tam corruptrice provincia divina videantur necesse est. Haec institutio atque haec disciplina potest sustinere in rebus statuendis et decernendis eam severitatem, qua tu in iis rebus usus es, ex quibus non nullas simultates cum magna mea laetitia susceptas habemus: nisi forte me Paconii nescio cuius, hominis ne Graeci quidem ac Mysi aut Phrygis potius, querellis moveri putas aut Tuscenii, hominis furiosi ac sordidi, vocibus, cuius tu ex impurissimis faucibus inhonestissimam cupiditatem eripuisti summa cum aequitate.

VII. 20. Haec et cetera plena severitatis, quae statuisti in ista provincia, non facile sine summa integritate sustineremus: qua re sit summa in iure dicundo severitas, dum modo ea ne varietur gratia, sed conservetur aequabilis. Sed tamen parvi re fert abs te ipso ius dici aequabiliter et diligenter, nisi idem ab iis fiet, quibus tu eius muneris aliquam partem concesseris. Ac mihi quidem videtur non sane magna varietas esse negotiorum in administranda Asia, sed ea tota iuris dictione maxime sustineri. In qua scientiae praesertim provincialis ratio ipsa expedita est: constantia est adhibenda et gravitas quae resistat non solum gratiae, verum etiam suspicioni. 21. Adiungenda etiam est facilitas in audiendo, lenitas in decernendo, in satis faciendo ac disputando diligentia. Iis rebus nuper C. Octavius iucundissimus fuit, apud quem proximus licitor quievit, tacuit accensus, quotiens quisque voluit dixit et quam voluit diu. Quibus ille rebus fortasse nimis lenis videretur, nisi haec lenitas illam severitatem tueretur. Cogebantur Sullani homines quae per vim et metum abstulerant reddere. Qui in magistratibus iniuriose

decreverant, eodem ipsis privatis erat iure parendum. Haec illius severitas acerba videretur, nisi multis condimentis humanitatis mitigaretur. 22. Quod si haec lenitas grata Romae est, ubi tanta adrogantia est, tam immoderata libertas, tam infinita hominum licentia, denique tot magistratus, tot auxilia, tanta vis *populi*, tanta senatus auctoritas, quam iucunda tandem praetoris comitas in Asia potest esse, in qua tanta multitudo civium, tanta sociorum, tot urbes, tot civitates unius hominis nutum intuentur, ubi nullum auxilium est, nulla conquestio, nullus senatus, nulla contio? Qua re quum permagni hominis est et quum ipsa natura moderati, tum vero etiam doctrina atque optimarum artium studiis eruditi sic se adhibere in tanta potestate, ut nulla alia potestas ab iis, quibus is praesit, desideretur.

VIII. 23. Cyrus ille a Xenophonte non ad historiae fidem scriptus, sed ad effigiem iusti imperii, cuius summa gravitas ab illo philosopho cum singulari comitate coniungitur, quos quidem libros non sine causa noster ille Africanus de manibus ponere non solebat: nullum est enim praetermissum in his officium diligentis et moderati imperii: eaque si sic coluit ille, qui privatus futurus numquam fuit, quonam modo retinenda sunt iis, quibus imperium ita datum est, ut redderent, et ab iis legibus datum est, ad quas revertendum est? 24. Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda iis, qui praesunt aliis, ut ii, qui erunt in eorum imperio, sint quam beatissimi: quod tibi et esse antiquissimum et ab initio fuisse, ut primum Asiam attigisti, constante fama atque omnium sermone celebratum est. Est autem non modo eius, qui sociis et civibus, sed etiam eius, qui servis, qui multis pecudibus praesit, eorum, quibus praesit, commodis utilitatique servire. 25. Cuius quidem generis constare inter omnes video abs te summam adhiberi diligentiam: nullum aes alienum novum contrahi civitatibus, vetere autem magno et gravi multas abs te esse liberatas: urbes complures dirutas ac paene desertas, in quibus unam Ioniae nobilissimam, alteram Cariae, Samum et Halicarnassum, per te esse recreatas: nullas esse in oppidis seditiones, nullas discordias: provideri abs te, ut civitates optimatum consiliis

administrentur, sublata Mysiae latrocinia, caedes multis locis repressas, pacem tota provincia constitutam, neque solum illa itinerum atque agrorum, sed multo etiam plura et maiora oppidorum et fanorum [furta et] latrocinia esse depulsa, remotam a fama et a fortunis et ab otio locupletium illam acerbissimam ministram praetorum avaritiae, calumniam, sumptus et tributa civitatum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolant, tolerari aequabiliter, facillimos esse aditus ad te, patere aures tuas querellis omnium, nullius inopiam ac solitudinem non modo illo populari accessu ac tribunali, sed ne domo quidem et cubiculo esse exclusam tuo, toto denique *in* imperio nihil acerbum esse, nihil crudele atque omnia plena clementiae, mansuetudinis, humanitatis.

IX. 26. Quantum vero illud est beneficium tuum, quod iniquo et gravi vectigali aedilicio, cum magnis nostris similitatibus, Asiam liberasti! Etenim, si unus homo nobilis queritur palam te, quod edixeris, **NE AD LUDOS PECUNIAE DECERNERENTUR, HS CC. sibi eripuisse, quanta tandem pecunia penderetur, si omnium nomine, quicumque Romae ludos facerent, quod erat iam institutum, erogaretur?** Quamquam has querellas hominum nostrorum illo consilio oppresimus, quod in Asia nescio quonam modo, Romae quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod, quum ad templum monumentumque nostrum civitates pecunias decrevissent, quumque id et pro meis magnis meritis et pro tuis maximis beneficiis summa sua voluntate fecissent, nominatimque lex exciperet, **UT AD TEMPLUM ET MONUMENTUM CAPERE LICERET,** quumque id, quod dabatur, non esset interituum, sed in ornamentis templi futurum, ut non mihi potius quam populo Romano ac dis immortalibus datum videretur, tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum, qui faciebant, voluntas, accipiendum non putavi quum aliis de causis tum etiam ut animo aequiore ferrent ii, quibus nec deberetur nec liceret. 27. Quapropter incumbe toto animo et studio omni in eam rationem, qua adhuc usus es, ut eos, quos tuae fidei potestatique senatus populusque Romanus commisit et credidit, diligas et omni ratione tueare

et esse quam beatissimos velis. Quod si te sors Afris aut Hispanis aut Gallis praefecisset, immanibus ac barbaris nationibus, tamen esset humanitatis tuae consulere eorum commodis et utilitati salutique servire. Quum vero ei generi hominum praesimus, non modo in quo ipso sit, sed etiam a quo ad alios pervenisse putetur humanitas, certe iis eam potissimum tribuere debemus, a quibus accepimus. 28. Non enim me hoc iam dicere pudebit, praesertim in ea vita atque iis rebus gestis, in quibus non potest residere inertiae aut levitatis ulla suspitio, nos ea, quae consecuti sumus, iis studiis et artibus esse adeptos, quae sint nobis Graeciae monumentis disciplinisque tradita. Qua re praeter communem fidem, quae omnibus debetur, praeterea nos isti hominum generi praecipue debere videmur, ut, quorum praeceptis sumus eruditi, apud eos ipsos, quod ab iis didicerimus, velimus expromere.

X. 29. Atque ille quidem princeps ingenii et doctrinae Plato tum denique fore beatas res publicas putavit, si aut docti et sapientes homines eas regere coepissent aut ii, qui regerent, omne suum studium in doctrina et sapientia collocassent. Hanc coniunctionem videlicet potestatis et sapientiae saluti censuit civitatibus esse posse. Quod fortasse aliquando universae rei publicae nostrae, nunc quidem profecto isti provinciae contigit, ut is in ea summam potestatem haberet, cui in doctrina, cui in virtute atque humanitate percipienda plurimum a pueritia studii fuisset et temporis. 30. Qua re cura, ut hic annus, qui ad laborem tuum accessit, idem ad salutem Asiae prorogatus esse videatur. Quoniam in te retinendo fuit Asia felicior quam nos in deducendo, perfice ut laetitia provinciae desiderium nostrum leniatur. Etenim, si in promerendo, ut tibi tanti honores haberentur, quanti haud scio an nemini, fuisti omnium diligentissimus, multo maiorem in his honoribus tuendis adhibere diligentiam debes. 31. Equidem de isto genere honorum quid sentirem scripsi ad te ante. Semper eos putavi, si vulgares essent, viles, si temporis causa constituerentur, leves: si vero, id quod ita factum est, meritis tuis tribuerentur, existimabam multam tibi in iis honoribus tuendis operam

esse ponendam. Qua re quoniam in istis urbibus cum summo imperio et potestate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas et in deorum numero collocatas vides, in omnibus rebus, quas statues, quas decernes, quas ages, quid tantis hominum opinionibus, tantis de te iudiciis, tantis honoribus debeas cogitabis. Id autem erit eius modi, ut consulas omnibus, ut medeare incommodis hominum, provideas saluti, ut te parentem Asiae et dici et haberi velis.

XI. 32. Atque huic tuae voluntati ac diligentiae difficultatem magnam adferunt publicani: quibus si adversamur, ordinem de nobis optime meritum et per nos cum re publica coniunctum et a nobis et a re publica diiungemus: sin autem omnibus in rebus obsequemur, funditus eos perire patiemur, quorum non modo saluti, sed etiam commodis consulere debemus. Haec est una, si vere cogitare volumus, in toto imperio tuo difficultas. Nam esse abstinentem, continere omnes cupiditates, suos coërcere, iuris aequabilem tenere rationem, facilem se in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis admittendisque praebere praeclarum magis est quam difficile. Non est enim positum in labore aliquo, sed in quadam inductione animi et voluntate. 33. Illa causa publicanorum quantam acerbiter adferat sociis intelleximus ex civibus, qui nuper in portoriis Italiae tollendis non tam de portorio quam de non nullis iniuriis portitorum querabantur. Qua re non ignoro quid sociis accidat in ultimis terris, quum audierim in Italia querellas civium. Hic te ita versari, ut et publicanis satis facias, praesertim publicis male redemptis, et socios perire non sinas, divinae cuiusdam virtutis esse videtur, id est, tuae. Ac primum Graecis id, quod acerbissimum est, quod sunt vectigales, non ita acerbum videri debet, propterea quod sine imperio populi Romani suis institutis per se ipsi ita fuerunt. Nomen autem publicani aspernari non possunt, qui pendere ipsi vectigal sine publicano non potuerint, quod iis aequaliter Sulla descripserat. Non esse autem leniores in exigendis vectigalibus Graecos quam nostros publicanos hinc intellegi potest, quod Caunii nuper omnesque ex insulis, quae erant a Sulla Rhodiis attributae, confugerunt ad senatum, nobis ut potius

vectigal quam Rhodiis penderent. Qua re nomen publicani neque ii debent horrere, qui semper vectigales fuerunt, neque ii aspernari, qui per se pendere vectigal non potuerunt, neque ii recusare, qui postulaverunt. 34. Simul et illud Asia cogitet, nullam ab se neque belli externi neque domesticarum discordiarum calamitatem a futuram fuisse, si hoc imperio non teneretur. Id autem imperium quum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, aequo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.

XII. 35. Quod si genus ipsum et nomen publicani non iniquo animo sustinebunt, poterunt iis consilio et prudentia tua reliqua videri mitiora. Possunt in pactionibus faciendis non legem spectare censoriam, sed potius commoditatem conficiendi negotii et liberationem molestiae. Potes etiam tu id facere, quod et fecisti egregie et facis, ut commemores quanta sit in publicanis dignitas, quantum nos illi ordini debeamus, ut remoto imperio ac vi potestatis et fascium publicanos cum Graecis gratia atque auctoritate coniungas et ab iis, de quibus optime tu meritus es et qui tibi omnia debent, hoc petas, ut facilitate sua nos eam necessitudinem, quae est nobis cum publicanis, obtinere et conservare patiantur. 36. Sed quid ego te haec hortor, quae tu non modo facere potes tua sponte sine cuiusquam praeceptis, sed etiam magna iam ex parte perfecisti? Non enim desistunt nobis agere cotidie gratias honestissimae et maximae societates, quod quidem mihi idcirco iucundius est, quod idem faciunt Graeci. — Difficile est autem ea, quae commodis, utilitate et prope natura diversa sunt, voluntate coniungere. — At ea quidem, quae supra scripta sunt, non ut te instituerem, scripsi — neque enim prudentia tua cuiusquam praecepta desiderat —, sed me in scribendo commemoratio tuae virtutis delectavit; quamquam in his litteris longior fui quam aut vellem aut quam me putavi fore.

XIII. 37. Unum est, quod tibi ego praecipere non desinam, neque te patiar, quantum erit in me, cum exceptione laudari. Omnes enim, qui istinc veniunt, ita de tua virtute, integritate, humanitate commemorant, ut in tuis summis

laudibus excipiant unam iracundiam. Quod vitium quum in hac privata cotidianaque vita levis esse animi atque infirmi videtur, tum vero nihil est tam deforme quam ad summum imperium etiam acerbitatem naturae adiungere. Qua re illud non suscipiam, ut, quae de iracundia dici solent a doctissimis hominibus, ea nunc tibi exponam, quum et nimis longus esse nolim et ex multorum scriptis ea facile possis cognoscere, illud, quod est epistolae proprium, ut is, ad quem scribitur, de iis rebus, quas ignorat, certior fiat, praetermittendum esse non puto. 38. Sic ad nos omnes fere deferunt: nihil, quum absit iracundia, dicere solent te fieri posse iucundius, sed quum te alicuius improbitas perversitasque commoverit, sic te animo incitari, ut ab omnibus tua desideretur humanitas. Qua re quoniam in eam rationem vitae nos non tam cupiditas quaedam gloriae quam res ipsa ac fortuna deduxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus sit, caveamus, quantum efficere et consequi possumus, ut ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur. Neque ego nunc hoc contendo, quod fortasse quum in omni natura tum iam in nostra aetate difficile est, mutare animum et, si quid est penitus insitum moribus, id subito evellere, sed te illud admoneo, ut, si hoc plene vitare non potes, quod ante occupatur animus ab iracundia quam providere ratio potuit ne occuparetur, ut te ante compares cotidieque meditare resistendum esse iracundiae, quumque ea maxime animum moveat, tum tibi esse diligentissime linguam continendam: quae quidem mihi virtus interdum non minor videtur quam omnino non irasci. Nam illud est non solum gravitatis, sed non numquam etiam lentitudinis, moderari vero et animo et orationi, quum sis iratus, aut etiam tacere et tenere in sua potestate motum animi et dolorem, etsi non est perfectae sapientiae, tamen est non mediocris ingenii. 39. Atque in hoc genere multo te esse iam commodiorem mitioremque nuntiant. Nullae tuae vehementiores animi concitationes, nulla maledicta ad nos, nullae contumeliae perferuntur: quae quum abhorrent a litteris, ab humanitate, tum vero contraria sunt imperio ac dignitati. Nam si implacabiles iracundiae sunt, summa est acerbitas: sin autem

exorabiles, summa levitas: quae tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda est.

XIV. 40. Sed quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum sermonis — credo propterea, quod tibi hominum iniuriae, quod avaritia, quod insolentia praeter opinionem accidebat et intolerabilis videbatur —, secundus autem multo lenior, quod et consuetudo et ratio et, ut ego arbitror, meae quoque litterae te patientiorem lenioremque fecerunt, tertius annus ita debet esse emendatus, ut ne minimam quidem rem quisquam possit ullam reprehendere.

41. Ac iam hoc loco non hortatione neque praeceptis, sed precibus tecum fraternis ago, totum ut animum, curam cogitationemque tuam ponas in omnium laude undique colligenda. Quod si in mediocri statu sermonis ac praedicationis nostrae res essent, nihil abs te eximium, nihil praeter aliorum consuetudinem postularetur. Nunc vero propter earum rerum, in quibus versati sumus, splendorem et magnitudinem, nisi summam laudem ex ista provincia adsequimur, vix videmur summam vituperationem posse vitare. Ea nostra ratio est, ut omnes boni quum faveant tum etiam omnem a nobis diligentiam virtutemque et postulent et exspectent, omnes autem improbi, quod cum iis bellum sempiternum suscepimus, vel minima re ad reprehendum contenti esse videantur. 42. Qua re quoniam eius modi theatrum [totius Asiae] virtutibus tuis est datum, celebritate refertissimum, magnitudine amplissimum, iudicio eruditissimum, natura autem ita resonans, ut usque Romam significationes vocesque referantur, contende, quaeso, atque elabora, non modo ut his rebus dignus fuisse, sed etiam ut illa omnia tuis artibus superasse videare.

XV. 43. Et quoniam mihi casus urbanam in magistratibus administrationem rei publicae, tibi provincialem dedit, si mea pars nenini cedit, fac ut tua ceteros vincat. Simul et illud cogita, nos non de reliqua et sperata gloria iam laborare, sed de parta dimicare: quae quidem non tam expectanda nobis fuit quam tuenda est. Ac si mihi quidquam esset abs te separatum, nihil amplius desiderarem hoc statu, qui mihi iam partus est. Nunc vero sic res sese habet, ut, nisi

omnia tua facta atque dicta nostris rebus istinc respondeant, ego me tantis meis laboribus tantisque periculis, quorum tu omnium particeps fuisti, nihil consecutum *putem*. Quod si, ut amplissimum nomen consequeremur, unus praeter ceteros adiuvisi, certe idem, ut id retineamus, praeter ceteros elaborabis. Non est tibi his solis utendum existimationibus ac iudiciis, qui nunc sunt, hominum, sed iis etiam, qui futuri sunt: quamquam illorum erit verius iudicium obtreptione et malevolentia liberatum. 44. Denique illud etiam debes cogitare, non te tibi soli gloriam quaerere: quod si esset, tamen non neglegeres, praesertim quum amplissimis monumentis consecrare voluisses memoriam nominis tui, sed ea est tibi communicanda mecum, prodenda liberis nostris: in qua cavendum est ne, si neglegentior fueris, *non solum* tibi parum consuluisse, sed etiam tuis invidisse videaris.

XVI. 45. Atque haec non eo dicuntur, ut te oratio mea dormientem excitasse, sed potius ut currentem incitasse videatur. Facies enim perpetuo, quae fecisti, ut omnes aequitatem tuam, temperantiam, severitatem integritatemque laudarent. Sed me quaedam tenet propter singularem amorem infinita in te aviditas gloriae, quamquam illud existimo, quum iam tibi Asia, sicuti uni cuique sua domus, nota esse debeat, quum ad tuam summam prudentiam tantus usus accesserit, nihil esse quod ad laudem attineat, quod non tu optime perspicias et tibi non sine cuiusquam hortatione in mentem veniat cotidie. Sed ego, qui, quum tua lego, te audire et qui, quum ad te scribo, tecum loqui videor, idcirco et tua longissima quaque epistola maxime delector et ipse in scribendo sum saepe longior. 46. Illud te ad extremum et oro et hortor, ut tamquam poëtae boni et actores industrii solent, sic tu in extrema parte et conclusione muneris ac negotii tui diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui tamquam tertius actus perfectissimus atque ornatissimus fuisse videatur. Id facillime facies, si me, cui semper uni magis quam universis placere voluisti, tecum semper esse putabis et omnibus iis rebus, quas dices et facies, interesse. Reliquum est ut te orem ut valetudini tuae, si me et tuos omnes valere vis, diligentissime servias. [Vale.]

II.

De adventu Statii unius de Quinti libertis, hominumque de eo sermonibus scribit. Deinde et Graecorum provincialium et negotiatorum Romanorum de Quinto querellas memorat. Ipse orationis acerbis et litterarum ad alios missarum indiligentiam fugiendam censet. L. Flavii, praetoris des., querellas exponit et suas obiurgationes excusat. Attali Iphemeni et Aesopi tragoedi negotium commendat. De rei publicae condicione et de sua Clodii vincendi spe addit. Scripta epistola est a. u. c. 695.

MARCUS QUINTO FRATRI.

I. 1. Statius ad me venit a. d. viii. Kalend. Novembr. Eius adventus, quod ita scripsisti, direptum iri te a tuis, dum is abesset, molestus mihi fuit. Quod autem expectationem sui concursumque eum, qui erat futurus, si una tecum decederet neque antea visus esset, sustulit, id mihi non incommode visum est accidisse. Exhaustus est enim sermo hominum et multae emissae iam eius modi voces, *ἀλλ' αἰεὶ τινα φῶτα μέγαν*, quae te absente confecta esse laetor. 2. Quod autem idcirco a te missus est, mihi ut se purgaret, id necesse minime fuit. Primum enim numquam ille mihi fuit suspectus, neque ego, quae ad te de illo scripsi, scripsi meo iudicio, sed quum ratio salusque omnium nostrum, qui ad rem publicam accedimus, non veritate solum, sed etiam fama niteretur, sermones ad te aliorum semper, non mea iudicia perscripsi. Qui quidem quam frequentes essent et quam graves adventu suo Statius ipse cognovit. Etenim intervenit non nullorum querellis, quae apud me de illo ipso habebantur, et sentire potuit sermones iniquorum in suum potissimum nomen erumpere. 3. Quod autem me maxime movere solebat, quum audiebam illum plus apud te posse, quam gravitas illius aetatis, imperii prudentia postularet — quam multos enim mecum egisse putas, ut se Statio commendarem? quam multa autem ipsum *ἀσφαλῶς* mecum in sermone ita posuisse: Id mihi non placuit: monui, suasi, deterrui? quibus in rebus etiam si fidelitas summa est, quod prorsus credo, quoniam tu ita iudicas, tamen species ipsa tam gratiosi liberti aut servi dignitatem habere nullam potest. Atque hoc sic habeto — nihil enim nec temere dicere

nec astute reticere debeo —, materiam omnem sermonum eorum, qui de te detrahere vellent, Statium dedisse, antea tantum intellegi potuisse, iratos tuae severitati esse non nullos: hoc manu misso, iratis quod loquerentur non defuisse.

II. 4. Nunc respondebo ad eas epistolas, quas mihi reddidit L. Caesius, cui, quoniam ita te velle intellego, nullo loco deero, quarum altera est de Blaudento Zeuxide, quem scribis certissimum matricidam tibi a me intime commendari. Qua de re et de hoc genere toto, ne forte me in Graecos tam ambitiosum factum esse mirere, pauca cognosce. Ego quum Graecorum querellas nimium valere sentirem propter hominum ingenia ad fallendum parata, quoscumque de te queri audivi, quacumque potui ratione placavi. Primum Dionysopolitas, qui erant inimicissimi, lenivi: quorum principem Hermippum non solum sermone meo, sed etiam familiaritate devinxi. Ego Apameensem Hephæstum, ego levissimum hominem, Megaristum Antandrium, ego Niciam Smyrnaeum, ego nugas maximas omni mea comitate complexus sum, Nymphonem etiam Colophonium. Quae feci omnia, non quo me aut hi homines aut tota natio delectaret: pertaesum est levitatis, adsentationis, animorum non officii, sed temporibus servientium. 5. Sed ut ad Zeuxim revertar, quum is de M. Cascellii sermone secum habito, quae tu scribis, ea ipsa loqueretur, obstiti eius sermoni et hominem in familiaritatem recepi. Tua autem quae fuerit cupiditas tanta nescio, quod scribis cupisse te, quoniam Smyrnae duos Mysos insuisses in culleum, simile in superiore parte provinciae edere exemplum severitatis tuae et idcirco Zeuxim elicere omni ratione voluisse: quem adductum in iudicium fortasse dimitti non oportuerat, conquiri vero et elici blanditiis, ut tu scribis, ad iudicium necesse non fuit, eum praesertim hominem, quem ego et ex suis civibus et ex multis aliis cotidie magis cognosco nobiliorem esse prope quam civitatem suam. — 6. At enim Graecis solis indulgeo. — Quid? L. Caecilium nonne omni ratione placavi? quem hominem! qua ira! quo spiritu! Quem denique praeter Tuscenium, cuius causa sanari non potest, non mitigavi? Ecce supra caput homo levis ac sordidus, sed tamen equestri censu, Catienus: etiam is lenietur.

Cuius tu in patrem quod fuisti asperior, non reprehendo: certo enim scio te fecisse cum causa. Sed quid opus fuit eius modi litteris, quas ad ipsum misisti? illum crucem sibi ipsum constituere, ex qua tu eum ante detraxisses: te curaturum, fumo ut combureretur, plaudente tota provincia.' Quid vero ad C. Fabium nescio quem? — nam eam quoque epistolam T. Catienus circumgestat —: 'renuntiari tibi Licinium plagiarium cum suo pullo miluino tributa exigere.' Deinde rogas Fabium, 'ut et patrem et filium vivos comburat, si possit: si minus, ad te mittat, uti iudicio comburantur.' Eae litterae abs te per iocum missae ad C. Fabium, si modo sunt tuae, quum leguntur, invidiosam atrocitatem verborum habent. 7. Ac si omnium mearum praecepta litterarum repetes, intelleges esse nihil a me nisi orationis acerbiteriam et iracundiam et, si forte, raro litterarum missarum indiligentiam reprehensam. Quibus quidem in rebus si apud te plus auctoritas mea quam tua sive natura paullo acrior sive quaedam dulcedo iracundiae sive dicendi sal facetiaeque valuissent, nihil sane esset quod nos paeniteret. Et mediocri me dolore putas adfici, quum audiam qua sit existimatione Vergilius, qua tuus vicinus C. Octavius? Nam si te interioribus vicinis tuis, Ciliciensi et Syriaco, anteponis, valde magnum facis! Atque is dolor est, quod quum ii, quos nominavi, te innocentia non vincant, vincunt tamen artificio benevolentiae colligendae, qui neque Cyrum Xenophontis neque Agesilaum noverint: quorum regum summo imperio remo umquam verbum ullum asperius audivit. Sed haec a principio tibi praecipiens quantum profecerim non ignoro.

III. 8. Nunc tamen decedens — id quod mihi iam facere videris — relinque, quaeso, quam iucundissimam memoriam tui. Successorem habes perblandum: cetera valde illius adventu tua requirentur. In litteris mittendis, ut saepe ad te scripsi, nimium te exorabilem praebuisti. Tolle omnes, si potes, iniquas, tolle inusitatas, tolle contrarias. Staius mihi narravit scriptas ad te solere adferri, ab se legi, et, si iniquae sint, fieri te certiolem: ante quam vero ipse ad te venisset, nullum delectum litterarum fuisse: ex eo esse volumina selectarum epistolarum, quae reprehendi solerent.

9. Hoc de genere nihil te nunc quidem moneo: sero est enim: ac scire potes multa me varie diligenterque monuisse. Illud tamen, quod Theopompo mandavi, quum essem admonitus ab ipso, vide per homines amantes tui, quod est facile, ut haec genera tollantur epistolarum, primum iniquarum, deinde contrariarum, tum absurde et inusitate scriptarum, postremo in aliquem contumeliosarum. Atque ego haec tam esse quam audio non puto, et si sunt occupationibus tuis minus animadversa, nunc perspice et purga. Legi epistolam, quam ipse scripsisse Sulla nomenclator dictus est, non probandam: legi non nullas iracundas. 10. Sed tempore ipso de epistolis: nam quum hanc paginam tenerem, L. Flavius, praetor designatus, ad me venit, homo mihi valde familiaris. Is mihi, te ad procuratores suos litteras misisse, quae mihi visae sunt iniquissimae, ne quid de bonis, quae L. Octavii Nasonis fuissent, cui L. Flavius heres est, deminuerent ante, quam C. Fundanio pecuniam solvissent, itemque misisse ad Apollonidenses, ne de bonis, quae Octavii fuissent, deminui paterentur prius quam Fundanio debitum solutum esset. Haec mihi veri similia non videntur: sunt enim a prudentia tua remotissima. Ne deminuat heres? Quid si infitiatur? Quid si omnino non debet? Quid? praetor solet iudicare deberi? Quid? ego Fundanio non cupio? non amicus sum? non misericordia moveor? Nemo magis: sed via iuris eius modi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiae. Atque ita mihi dicebat Flavius scriptum in ea epistola, quam tuam esse dicebat, te aut quasi amicis tuis gratias acturum aut quasi inimicis incommodaturum. 11. Quid multa? ferebat graviter, id vehementer mecum querebatur orabatque, ut ad te quam diligentissime scriberem: quod facio et te prorsus vehementer etiam atque etiam rogo, ut et procuratoribus Flavii remittas de deminueno et Apollonidensibus ne quid praescribas, quod contra Flavium sit, amplius. Et Flavii causa et scilicet Pompeii facies omnia. Nolo me dius fidius ex tua iniuria in illum tibi liberalem me videri, sed id te oro, ut tu ipse auctoritatem et monumentum aliquod decreti aut litterarum tuarum relinquant quod sit ad Flavii rem et ad causam accommodatum. Fert enim graviter homo et mei observan-

tissimus et sui iuris dignitatisque retinens se apud te neque amicitia nec iure valuisse, et, ut opinor, Flavii aliquando rem et Pompeius et Caesar tibi commendarunt, et ipse ad te scripserat Flavius et ego certe. Qua re si ulla res est quam tibi me faciendam petente putes, haec ea sit. Si me amas, cura, elabora, perfice, ut Flavius et tibi et mihi quam maximas gratias agat. Hoc te ita rogo, ut maiore studio rogare non possim.

IV. 12. Quod ad me de Hermia scribis, mihi mehercule valde molestum fuit. Litteras ad te parum fraterne scripseram: quas oratione Diodoti, Luculli liberti, commotus, de pactione statim quod audieram, iracundius scripseram et revocare cupiebam. Huic tu epistolae non fraterne scriptae fraterne debes ignoscere. 13. De Censorino, Antonio, Cassiis, Scaevola, te ab iis diligi, ut scribis, vehementer gaudeo. Cetera fuerunt in eadem epistola graviora quam vellem, ὁρθὰν τὰν ναῦν et ἄπαξ θανεῖν. Maiora ista erunt: meae obiurgationes fuerunt amoris plenissimae, quae sunt non nulla, sed tamen mediocria et parva potius. Ego te numquam ulla in re dignum minima reprehensione putassem, quum te sanctissime geres, nisi inimicos multos haberemus. Quae ad te aliqua monitione aut obiurgatione scripsi, scripsi propter diligentiam cautionis meae, in qua et maneo et manebo et, idem ut facias, non desistam rogare. 14. Attalus Hypaepenus mecum egit, ut se ne impedires quo minus, quod ad Q. Publicii statuum decretum est, erogaretur: quod ego te et rogo et admoneo, ne talis viri tamque nostri necessarii honorem minui per te aut impediri velis. Praeterea Aesopi [tragoedi], nostri familiaris, Licinius servus, tibi notus, aufugit. Is Athenis apud Patronem Epicureum pro libero fuit. Inde in Asiam venit. Postea Plato quidam Sardinianus, Epicureus, qui Athenis solet esse multum et qui tum Athenis fuerat, quum Licinius eo venisset, quum eum fugitivum esse postea ex Aesopi litteris cognosset, hominem comprehendit et in custodiam Ephesi tradidit, sed in publicam an in pistrinum non satis ex litteris eius intellegere potuimus. Tu, quoquo modo est, quoniam Ephesi est, hominem investiges velim summaque diligentia vel tecum deducas. Noli spectare quanti homo sit: parvi

enim pretii est, qui tam nihil sit: sed tanto dolore Aesopus est adfectus propter servi scelus et audaciam, ut nihil ei gratius facere possis quam si illum per te recuperarit.

V. 15. Nunc ea cognosce, quae maxime exoptas. Rem publicam funditus amisimus, adeo ut Cato, adolescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus et Cato, vix vivus effugerit, quod, quum Gabinium de ambitu vellet postulare, neque praetores diebus aliquot adiri possent vel potestatem sui facerent, in contionem escendit et Pompeium privatum dictatorem appellavit. Propius nihil est factum quam ut occideretur. Ex hoc qui sit status totius rei publicae videre potes. 16. Nostrae tamen causae non videntur homines defuturi. Mirandum in modum profitentur, offerunt se, pollicentur. Equidem quum spe sum maxima tum maiore etiam animo, *ut sperem superiores fore nos, ut confidam animo, ut in hac re publica ne casum quidem ullum pertimescam.* Sed tamen se res sic habet: si diem nobis dixerit, tota Italia concurret, ut multiplicata gloria discedamus: sin autem vi agere conabitur, spero fore studiis non solum amicorum, sed etiam alienorum ut vi resistamus. Omnes et se et suos amicos, clientes, libertos, servos, pecunias denique suas pollicentur. Nostra antiqua manus bonorum ardet studio nostri atque amore. Si qui antea aut alieniores fuerant aut languidiores, nunc horum regum odio se cum bonis coniungunt. Pompeius omnia pollicetur et Caesar: quibus ego ita credo, ut nihil de mea comparatione deminuum. Tribuni pl. designati sunt nobis amici. Consules se optime ostendunt. Praetores habemus amicissimos et acerrimos cives, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum, bonos etiam alios, hos singulares. Qua re magnum fac animum habeas et spem bonam. De singulis tamen rebus quae cotidie gerantur faciam te crebro certiolem.

III.

M. Cicero Q. fratri de pueris sine epistola missis se excusat, de exsilii calamitate queritur, pro oblatis facultatibus gratias agit, monet de quorundam fide suosque commendat. Scripta epistola est a. u. c. 696.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Mi frater, mi frater, mi frater, tunc id veritus es, ne ego iracundia aliqua adductus pueros ad te sine litteris miserim? aut etiam ne te videre noluerim? Ego tibi irascerer? tibi ego possem irasci? Scilicet, tu enim me adflixisti: tui me inimici, tua me invidia ac non ego te misere perdidit. Meus ille laudatus consulatus mihi te, liberos, patriam, fortunas, tibi velim ne quid eripuerit praeter unum me. Sed certe a te mihi omnia semper honesta et iucunda ceciderunt, a me tibi luctus meae calamitatis, metus tuae, desiderium, maeror, solitudo. Ego te videre noluerim? Immo vero me a te videri nolui. Non enim vidisses fratrem tuum, non eum, quem reliqueras, non eum, quem noras, non eum, quem flens flentem, prosequentem proficiscens dimiseras: ne vestigium quidem eius nec simulacrum, sed quamdam effigiem spirantis mortui. Atque utinam me mortuum prius vidisses aut audisses! utinam te non solum vitae, sed etiam dignitatis meae superstitem reliquisses! 2. Sed testor omnes deos me hac una voce a morte esse revocatum, quod omnes in mea vita partem aliquam tuae vitae repositam esse dicebant. Qua in re peccavi scelerateque feci. Nam si occidissem, mors ipsa meam pietatem amoremque in te facile defenderet. Nunc commisi ut me vivo careres, vivo me aliis indigeres, mea vox in domesticis periculis potissimum occideret, quae saepe alienissimis praesidio fuisset. Nam quod ad te pueri sine litteris venerunt, quoniam vides non fuisse iracundiam causam, certe pigritia fuit et quaedam infinita vis lacrimarum et dolorum. 3. Haec ipsa me quo fletu putas scripsisse? Eodem quo te legere certo scio. An ego possum aut non cogitare aliquando de te aut umquam sine lacrimis cogitare? Quum enim te desidero, fratrem solum desidero? Ego vero suavitate fratrem prope aequalem, obsequio filium, consilio parentem. Quid mihi sine te umquam aut tibi sine me iucundum

fuit? Quid, quod eodem tempore desidero filiam? qua pietate, qua modestia, quo ingenio! effigiem oris, sermonis, animi mei! Quid filium venustissimum mihique dulcissimum? quem ego ferus ac ferreus e complexu dimisi meo, sapientiore puerum quam vellem. Sentiebat enim miser iam quid ageretur. Quid vero tuum filium, [quid] imaginem tuam, quem meus Cicero et amabat ut fratrem et iam ut maiorem fratrem verebatur? Quid, quod mulierem miserrimam, fidelissimam coniugem, me prosequi non sum passus, ut esset quae reliquias communis calamitatis, communes liberos tueretur?

4. Sed tamen, quoquo modo potui, scripsi et dedi litteras ad te Philogono, liberto tuo, quas credo tibi postea redditas esse: in quibus idem te hortor et rogo, quod pueri tibi verbis meis nuntiarunt, ut Romam protinus pergas et properes. Primum enim te praesidio esse volui, si qui essent inimici quorum crudelitas nondum esset nostra calamitate satiata. Deinde congressus nostri lamentationem pertimui, digressum vero non tulissem atque etiam id ipsum, quod tu scribis, metuebam, ne a me distrahi non posses. His de causis hoc maximum malum, quod te non vidi, quo nihil amantissimis et coniunctissimis fratribus acerbius miseriusve videtur accidere potuisse, minus acerbum, minus miserum fuit, quam fuisset quum congressio tum vero digressio nostra.

5. Nunc, si potes, id quod ego, qui tibi semper fortis videbar, non possum, erige te et confirma, si qua subeunda dimicatio erit. Spero, si quid mea spes habet auctoritatis, tibi et integritatem tuam et amorem in te civitatis et aliquid etiam misericordiam nostri praesidii laturam. Sin eris ab isto periculo vacuus, ages scilicet, si quid agi posse de nobis putabis. De quo scribunt ad me quidem multi multa et se sperare demonstrant, sed ego quod sperem non dispicio, quum inimici plurimum valeant, amici partim deseruerint me, partim etiam prodiderint, qui in meo reditu fortasse reprehensionem sui sceleris pertimescant. Sed ista qualia sint tu velim perspicias mihique declares. Ego tamen, quam diu tibi opus erit, si quid periculi subeundum videbis, vivam: diutius in hac vita esse non possum. Neque enim tantum virium habet ulla aut prudentia aut doctrina, ut tantum dolorem possit susti-

nere. 6. Scio fuisse et honestius moriendi tempus et utilius, sed non hoc solum, multa alia praetermisi, quae si queri velim praeterita, nihil agam nisi ut augeam dolorem tuum, indicem stultitiam meam. Illud quidem nec faciendum est nec fieri potest, me diutius, quam aut tuum tempus aut firma spes postulabit, in tam misera tamque turpi vita commorari, ut, qui modo fratre fuerim, liberis, coniuge, copiis, genere ipso pecuniae beatissimus, dignitate, auctoritate, existimatione, gratia non inferior quam qui umquam fuerunt amplissimi, is nunc in hac tam adflicta perditaque fortuna neque me neque meos lugere diutius possim. 7. Qua re quid ad me scripsisti de permutatione? quasi vero nunc me non tuae facultates sustineant, qua in re ipsa video miser et sentio quid sceleris admiserim, quum de visceribus tuis et filii tui satis facturus sis quibus debes, ego acceptam ex aerario pecuniam tuo nomine frustra dissiparim. Sed tamen et M. Antonio, quantum tu scripseras, et Caepioni tantumdem solutum est: mihi ad id, quod cogito, hoc, quod habeo, satis est. Sive enim restituimur sive desperamur, nihil amplius opus est. Tu, si forte quid erit molestiae, te ad Crassum et ad Calidium conferas, censeo. 8. Quantum Hortensio credendum sit nescio. Me summa simulatione amoris summaque adsiduitate cotidiana sceleratissime insidiosissimeque tractavit, adiuncto Q. Arrio: quorum ego consiliis, promissis, praeceptis destitutus in hanc calamitatem incidi. Sed haec occultabis, ne quid obsint. Illud caveto — et eo puto per Pomponium fovendum tibi esse ipsum Hortensium —, ne ille versus, qui in te erat collatus, quum aedilitatem petebas, de lege Aurelia, falso testimonio confirmetur. Nihil enim tam timeo quam ne, quum intellegant homines quantum misericordiae nobis tuae preces et tua salus adlatura sit, oppugnent te vehementius. 9. Messallam tui studiosum esse arbitror: Pompeium etiam simulatorem puto. Sed haec utinam ne experiare! quod precarer deos, nisi meas preces audire desissent. Verum tamen precor, ut his infinitis nostris malis contenti sint: in quibus omnibus tamen nullius inest peccati infamia, sed omnis dolor est, quod optime factis poena maxima est constituta. 10. Filiam meam et tuam

Ciceronemque nostrum quid ego, mi frater, tibi commendem? quin illud maereo, quod tibi non minorem dolorem illorum orbitas adferet quam mihi. Sed te incolumi orbi non erunt. Reliqua, ita mihi salus aliqua detur potestasque in patria moriendi, ut me lacrimae non sinunt scribere! Etiam Terentiam velim tueare mihi que de omnibus rebus rescribas, sis fortis, quoad rei natura patiat. Idibus Iuniis, Thessalonica.

IV.

M. Cicero dolet sibi amicorum fidem et consilium defuisse. Rogat, ut quam reditus spem in novis tribunis pl. habere possit frater sibi aperiat. Scripta epistola est a. u. c. 696.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Amabo te, mi frater, ne, si uno meo fato et tu et omnes mei corruistis, improbitati et sceleri meo potius quam imprudentiae miseriaeque adsignes. Nullum est meum peccatum, nisi quod iis credidi, a quibus nefas putaram esse me decipi, aut etiam, quibus ne id expedire quidem arbitrabar. Intimus, proximus, familiarissimus quisque aut sibi pertimuit aut mihi invidit: ita mihi nihil misero praeter fidem amicorum cautum meum consilium fuit. 2. Quod si te satis innocentia tua et misericordia hominum vindicat hoc tempore a molestia, perspicias profecto ecquaenam nobis spes salutis relinquatur. Nam me Pomponius et Sestius et Piso noster adhuc Thessalonicae retinuerunt, quum longius discedere propter nescio quos motus vetarent. Verum ego magis exitum illorum litteris quam spe certa exspectabam. Nam quid sperem potentissimo inimico, dominatione obtrectatorum, infidelibus amicis, plurimis invidis? 3. De novis autem tribunis plebis est ille quidem in me officiosissimus Sestius et, spero, Curius, Milo, Fadius, Fabricius, sed valde adversante Clodio, qui etiam privatus eadem manu poterit contiones concitare, deinde etiam intercessor parabitur. 4. Haec mihi proficiscenti non proponebantur, sed saepe triduo summa cum gloria dicebar esse rediturus. Quid tu igitur? inquires. Quid? multa convenerunt quae mentem exturbarent meam: subita defectio Pompeii, alienatio consu-

lum, etiam praetorum, timor publicanorum, arma. Lacrimae meorum me ad mortem ire prohibuerunt, quod certe et ad honestatem et ad effugiendos intolerabiles dolores fuit aptissimum. Sed de hoc scripsi ad te in ea epistola, quam Phaëthonti dedi. Nunc tu, quoniam in tantum luctum *et* laborem detrusus es quantum nemo umquam, si levare potest communem casum misericordia hominum, scilicet incredibile quiddam adsequeris: sin plane occidimus — me miserum! — ego omnibus meis exitio fuero, quibus ante dedecori non eram. 5. Sed tu, ut ante ad te scripsi, perspice rem et pertempta et ad me, ut tempora nostra, non ut amor tuus fert, vere perscribe. Ego vitam, quoad putabo tua interesse aut ad spem servandam esse, retinebo. Tu nobis amicissimum Sestium cognosces: credo tua causa velle Lentulum, qui erit consul. Quamquam sunt facta verbis difficiliora. Tu et quid opus sit et quid sit videbis. Omnino, si tuam solitudinem communemque calamitatem nemo despexerit, aut per te aliquid confici aut nullo modo poterit: sin te quoque inimici vexare coeperint, ne cessaris: non enim gladiis tecum, sed litibus agetur. Verum haec absint velim. Te oro, ut ad me de omnibus *rebus* rescribas et in me animi potius aut consilii minus putes esse quam antea, amoris vero et officii non minus.

LIBER II.

I.

M. Cicero Q. fratri tum in Sardinia degenti scribit quid in senatu sit actum, referente primum Lupo de lege C. Caesaris, qua agrum Campanum plebi Romanae dividi voluerat, deinde Racilio de iudiciis, utrum ante an post aedilicia comitia habenda sint. Scripta epistola est a. u. c. 697.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Epistolam, quam legisti, mane dederam. Sed fecit humaniter Licinius, quod ad me misso senatu vesperi venit, ut si quid esset actum ad te, si mihi videretur, perscriberem.

Senatus fuit frequentior, quam putaramus esse posse mense Decembri sub dies festos. Consulares nos fuimus et duo consules designati, P. Servilius, M. Lucullus, Lepidus, Volcatius, Glabrio, praetores. Sane frequentes fuimus: omnino ad ducentos. Commorat expectationem Lupus. Egit causam agri Campani sane accurate. Auditus est magno silentio. Materiam rei non ignoras. Nihil ex nostris actionibus praetermisit. Fuerunt non nulli aculei in Caesarem, contumeliae in Gellium, expostulationes cum absente Pompeio. Causa sero perorata sententias se rogaturum negavit, ne quod onus simultatis nobis imponeret: ex superiorum temporum convitiis et ex praesenti silentio quid senatus sentiret se intellegere. Dixit Milo. Coepit dimittere. Tum Marcellinus: 'Noli', inquit, 'ex taciturnitate nostra, Lupe, quid aut probemus hoc tempore aut improbemus iudicare. Ego, quod ad me attinet itemque arbitror ceteros, idcirco taceo, quod non existimo, quum Pompeius absit, causam agri Campani agi convenire'. Tum ille se senatum negavit tenere. 2. Racilius surrexit et de iudiciis referre coepit. Marcellinum quidem primum rogavit. Is quum graviter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus questus esset, sententiam dixit, ut ipse iudices per praetorem urbanum sortiretur, iudicum sortitione facta comitia haberentur: qui iudicia impedisset, eum contra rem publicam esse facturum. Approbata valde sententia C. Cato contra dixit et Cassius maxima acclamatione senatus, quum comitia iudiciis anteferret. Philippus adsensit Lentulo. 3. Postea Racilius de privatis me primum sententiam rogavit. Multa feci verba de toto furore latrocinioque P. Clodii: tamquam reum accusavi, multis et secundis admurmurationibus cuncti senatus. Orationem meam collaudavit satis multis verbis, non mehercule indiserte, Vetus Antistius: isque iudiciorum causam suscepit antiquissimamque se habiturum dixit. Ibatur in eam sententiam. Tum Clodius rogatus diem dicendo eximere coepit. Furebat a Racilio se contumaciter urbaneque vexatum. Deinde eius operae repente a Graecostasi et gradibus clamorem satis magnum sustulerunt, opinor in Q. Sextilium et amicos Milonis incitatae. Eo metu iniecto repente magna querimonia

omnium discessimus. Habes acta unius diei: reliqua, ut arbitror, in mensem Ianuarium reiicientur. De tribunis pl. longe optimum Racilium habemus: videtur etiam Antistius amicus nobis fore: nam Plancius totus noster est. Fac, si me amas, ut considerate diligenterque naviges de mense Decembri.

II.

M. Cicero Q. fratri respondet de Lentuli et Sestii nominibus exigendis et Pomponianis inde dissolvendis, de Culleonis auctione, de Q. fratris aedificatione, de Clodii aedilitatis exspectatione, de rege Alexandrino in regnum reducendo quod actum et decretum sit. Denique frater ut quam primum e Sardinia redeat rogat. Scripta epistola est a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Non occupatione, quamquam eram sane impeditus, sed parvula lippitudine adductus sum, ut dictarem hanc epistolam et non, ut ad te soleo, ipse scriberem. Et primum me tibi excuso in eo ipso, in quo te accuso: me enim nemo adhuc rogavit, num quid in Sardiniam velim, te puto saepe habere, qui num quid Romam velis quaerant. Quod ad me Lentuli et Sestii nomine scripsisti, locutus sum cum Cincio. Quoquo modo res se habet, non est facillima, sed habet profecto quiddam Sardinia appositum ad recordationem praeteritae memoriae. Nam, ut ille Gracchus augur, postea quam in istam provinciam venit, recordatus est quid sibi in campo Martio comitia consularia habenti contra auspicia accidisset, sic tu mihi videris in Sardinia de forma Numisiana et de nominibus Pomponianis in otio recogitasse. Ego adhuc emi nihil. Culleonis auctio facta est. Tusculano emptor nemo fuit. Si condicio valde bona fuerit, fortassis non omittam.

2. De aedificatione tua Cyrum urguere non cesso. Spero eum in officio fore. Sed omnia sunt tardiora propter furiosae aedilitatis exspectationem. Nam comitia sine mora futura videntur: edicta sunt *in a. d. xi. Kal. Febr.* Te tamen sollicitum esse nolo. Omne genus a nobis cautionis adhibebitur.

3. De rege Alexandrino factum est senatus consultum, cum multitudine eum reduci periculosum rei publicae videri. Reliqua quum esset in senatu contentio Lentulusne an Pom-

peius reduceret, obtinere causam Lentulus videbatur. In ea re nos et officio erga Lentulum mirifice et voluntati Pompeii praeclare satis fecimus: sed per obtrectatores Lentuli calumnia extracta *res* est. Consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. Quid futurum sit latrocinio tribunorum non divino, sed tamen suspicor per vim rogationem Caninium perlaturum. In ea re Pompeius quid velit non dispicio. Familiares eius quid cupiant omnes vident. Creditores vero regis aperte pecunias suppeditant contra Lentulum. Sine dubio *res* a Lentulo remota videtur esse, cum magno meo dolore: quamquam multa fecit, qua re, si fas esset, iure ei suscensere possemus. 4. Tu, si ita expedit, velim quam primum bona et certa tempestate condescendas ad meque venias. Innumerabiles enim *res* sunt, in quibus te cotidie in omni genere desiderem. Tui nostrique valent. XIII. Kal. Febr.

III.

M. Cicero Q. fratri exponit de iudicio T. Milonis a P. Clodio de vi accusati, de rebus in senatu actis, de P. Sestio bis accusato, de senatus consulto VI. Id. Febr. facto, de oratione pro Bestia a se dicta, de rebus domesticis. Scripta epistola est a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Scripsi ad te antea superiora: nunc cognosce postea quae sint acta. A Kal. Febr. legationes in Idus Febr. reiiciebantur. Eo die *res* confecta non est. A. d. IIII. Non. Febr. Milo adfuit: ei Pompeius advocatus venit. Dixit Marcellus, a me rogatus. Honestè discessimus. Prodicta dies est in VII. Id. Febr. Interim reiectis legationibus in Idus referebatur de provinciis quaestorum et de ornandis praetoribus. Sed *res* multis querellis de re publica interponendis nulla transacta est. C. Cato legem promulgavit de imperio Lentulo abrogando. Vestitum filius mutavit. 2. A. d. VII. Id. Febr. Milo adfuit. Dixit Pompeius sive voluit. Nam ut surrexit, operae Clodianae clamorem sustulerunt, idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut acclamatione, sed ut convitio et maledictis impediretur. Qui ut peroravit — nam in

eo sane fortis fuit, non est deterritus, dixit omnia atque interdum etiam silentio, cum auctoritate peregerat —, sed ut peroravit, surrexit Clodius. Ei tantus clamor a nostris — placuerat enim referre gratiam —, ut neque mente nec lingua neque ore consisteret. Ea res acta est, quum H. vi. vix Pompeius perorasset, usque ad H. viii., quum omnia maledicta, versus denique obscoenissimi in Clodium et Clodiam dicerentur. Ille furens et exsanguis interrogabat suos in clamore ipso, „Quis esset qui plebem fame necaret.” Respondebant operae: „Pompeius.” „Quis Alexandream ire cuperet.” Respondebant: „Pompeius.” „Quem ire vellent?” Respondebant: „Crassum.” Is aderat tum Miloni animo non amico. H. ferè ix., quasi signo dato, Clodiani nostros consputare coeperunt. Exarsit dolor. Urguere illi, ut loco nos moverent. Factus est a nostris impetus, fuga operarum. Eiectus de rostris Clodius, ac nos quoque tum fugimus, ne quid in turba. Senatus vocatus in curiam: Pompeius domum. Neque ego tamen in senatum, ne aut de tantis rebus tacerem aut in Pompeio defendendo — nam is carpebatur a Bibulo, Curione, Favonio, Servilio filio — animos bonorum virorum offenderem. Res in posterum dilata est. Clodius in Quirinalia prodixit diem. 3. A. d. vi. Id. Febr. senatus ad Apollinis fuit, ut Pompeius adesset. Acta res est graviter a Pompeio. Eo die nihil perfectum est. A. d. v. Id. Febr. ad Apollinis senatus consultum factum est: EA, QUAE FACTA ESSENT A. D. VI. ID. FEBR., CONTRA REM PUBLICAM ESSE FACTA. Eo die Cato vehementer est in Pompeium invecus et eum oratione perpetua tamquam reum accusavit. De me multa me invito cum mea summa laude dixit. Quum illius in me perfidiam increparet, auditus est magno silentio malevolorum. Respondit ei vehementer Pompeius Crassumque descripsit, dixitque aperte se munitiorem ad custodiendam vitam suam fore, quam Africanus fuisset, quem C. Carbo interemisset. 4. Itaque magnae mihi res iam moveri videbantur. Nam Pompeius haec intellegit nobiscumque communicat, insidias vitae suae fieri, C. Catonem a Crasso sustentari, Clodio pecuniam suppeditari, utrumque et ab eo et a Curione, Bibulo ceterisque suis obtrectatoribus confirmari,

vehementer esse providendum ne opprimatur contionario illo populo a se prope alienato, nobilitate inimica, non aequo senatu, iuventute improba. Itaque se comparat, homines ex agris arcessit. Operas autem suas Clodius confirmat. Manus ad Quirinalia paratur: in eo multo sumus superiores ipsius copiis. Et magna manus ex Piceno et Gallia exspectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone et Lentulo resistamus. 5. A. d. III. Id. Febr. Sestius ab indice Cn. Nerio Pupinia de ambitu est postulatus et eodem die a quodam M. Tullio de vi. Is erat aeger. Domum, ut debuimus, ad eum statim venimus eique nos totos tradidimus, idque fecimus praeter hominum opinionem, qui nos ei iure suscensere putabant, ut humanissimi gratissimique et ipsi et omnibus videremur, itaque faciemus. Sed idem Nerius index edidit ad adligatos Cn. Lentulum Vatiam et C. Cornelium: † ista ei. Eodem die senatus consultum factum est, UT SODALITATES DECURIATIQUE DISCEDERENT, LEXQUE DE IIS FERRETUR, UT, QUI NON DISCESSISSENT, EA POENA, QUAE EST DE VI, TENERENTUR. 6. A. d. III. Id. Febr. dixi pro Bestia de ambitu apud praetorem Cn. Domitium in foro medio maximo conventu, incidique in eum locum in dicendo, quum Sestius multis in templo Castoris vulneribus acceptis subsidio Bestiae servatus esset. Hic *προφκονομησάμην* quiddam *ἐνκαίρως* de his, quae in Sestium apparabantur crimina, et eum ornavi veris laudibus, magno adsensu omnium. Res homini fuit vehementer grata. Quae tibi eo scribo, quod me de retinenda Sestii gratia litteris saepe monuisti. 7. Pridie Id. Febr. haec scripsi ante lucem: eo die apud Pomponium in eius nuptiis eram cenaturus. Cetera sunt in rebus nostris huius modi, ut tu mihi fere diffidenti praedicabas, plena dignitatis et gratiae, quae quidem tua, mi frater, patientia, virtute, pietate, suavitate etiam tibi mihi sunt restituta. Domus tibi ad lucum Pisonis Luciniana conducta est. Sed, ut spero, paucis mensibus post Kalendas Quinct. in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lamiae conduxerunt. A te post illam Olbiensem epistolam nullas litteras accepi. Quid agas et ut te oblectes scire cupio maximeque te ipsum videre quam primum. Cura, mi frater,

ut valeas, et quamquam est hiemps, tamen Sardiniam istam esse cogites. xv. Kalend. Mart.

IV.

M. Cicero Q. fratri scribit de P. Sestio absoluto et de P. Vatino in iudicio Sestiano vexato, de filii studiis, de suae et fraternae domus aedificatione, de Tullia Crassipedi despondenda, de rebus suis. Tum exponit de rebus Romanis et Lentuli Marcellini cos. in coërcendis Clodianorum insanis conatibus studium promptum significat. Scripta epistola est a. u. c. 798.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Sestius noster absolutus est a. d. ii. Id. Mart. et, quod vehementer interfuit rei publicae, nullam videri in eius modi causa dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est. Illud, quod tibi curae saepe esse intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum, qui nos ingratos esse diceret, nisi illius perversitatem quibusdam in rebus quam humanissime ferremus, scito hoc nos in eo iudicio consecutos esse, ut omnium gratissimi iudicaremur. Nam defendendo moroso homini cumulatissime satis fecimus, et, id quod ille maxime cupiebat, Vatinium, a quo palam oppugnabatur, arbitrato nostro concidimus dis hominibusque plaudentibus. Quin etiam Paullus noster quum testis productus esset in Sestium, confirmavit se nomen Vatini delaturum, si Macer Licinius cunctaretur, et Macer ab Sestii subsellis surrexit ac se illi non defuturum adfirmavit. Quid quaeris? Homo petulans et audax, Vatinius, valde perturbatus debilitatusque discessit. 2. Quintus [filius] tuus, puer optimus, eruditur egregie. Hoc nunc magis animum adverto, quod Tyrannio docet apud me. Domus utriusque nostrum aedificatur strenue. Redemptori tuo dimidium pecuniae curavi. Spero nos ante hiemem contubernales fore. De nostra Tullia, tui mehercule amantissima, spero cum Crassipede nos confecisse. Dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi. Ceterum confectum Latiar erat. [Ep. VI. §. 3—7.] 3. *Ἀμφιλαφίαν* autem illam, quam tu soles dicere, bono modo desidero, sic prorsus, ut advenientem exci-

piam libenter, latentem etiam nunc non excitem. Tribus locis aedifico, reliqua reconcinno, vivo paullo liberalius quam solebam: opus erat. Si te haberem, paullisper fabris locum darem. Sed et haec, ut spero, brevi inter nos communicabimus. 4. Res autem Romanae sese sic habent: consul est egregius Lentulus, non impediente collega: sic, inquam, bonus, ut meliorem non viderim. Dies comitiales exemit omnes: nam etiam Latinae instaurantur: nec tamen deerant supplicationes. 5. Sic legibus perniciosissimis obsistitur, maxime Catonis, cui tamen egregie imposuit Milo noster. Nam ille vindex gladiatorum et bestiariorum emerat de Cosconio et Pomponio bestiarios, nec sine iis armatis umquam in publico fuerat. Hos alere non poterat, itaque vix tenebat. Sensit Milo. Dedit cuidam non familiari negotium, qui sine suspitione emeret eam familiam a Catone. Quae simul atque abducta est, Racilius, qui unus est hoc tempore tribunus pl., rem patefecit eosque homines sibi emptos esse dixit — sic enim placuerat — et tabulam proscriptis, SE FAMILIAM CATONIANAM VENDITURUM. In eam tabulam magni risus consequebantur. Hunc igitur Catonem Lentulus a legibus removit et eos, qui de Caesare monstra promulgarunt, quibus intercederet nemo. Nam quod de Pompeio Caninius agit, sane quam refrixit. Neque enim res probatur et Pompeius noster in amicitia P. Lentuli vituperatur et hercule non est idem. Nam apud perditissimam illam atque infimam faecem populi propter Milonem suboffendit, et boni multa ab eo desiderant, multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non satis facit, quod eum nimis aspere tractat: quamquam id senatu non invito facit: quo ego me lubentius a curia et ab omni parte rei publicae subtraho. 6. In iudiciis ii sumus, qui fuimus: domus celebratur ita, ut quum maxime. Unum accidit imprudentia Milonis incommode, de Sex. Clodio, quem neque hoc tempore neque ab imbecillis accusatoribus mihi placuit accusari. Ei tres sententiae deterrimo in consilio defuerunt. Itaque hominem populus revocat et retrahatur necesse est. Non enim ferunt homines, et quia, quum apud suos diceret, paene damnatus est, vident damnatum. Ea ipsa in re Pom-

peii offensio nobis obstitit. Senatorum enim urna copiose absolvit, equitum adaequavit, tribuni aerarii condemnarunt. Sed hoc incommodum consolantur cotidiana damnationes inimicorum, in quibus me perlubente Sevius adlisus est, ceteri conciduntur. C. Cato contionatus est, se comitia haberi non siturum, si sibi ad populum dies agendi essent exempti. Appius a Caesare nondum redierat. 7. Tuas mirifice litteras exspecto, atque adhuc clausum mare fuisse scio, sed quosdam venisse tamen Olbia dicebant qui te unice laudarent plurimique in provincia fieri dicerent. Eisdem aiebant nuntiare te prima navigatione transmissurum. Id cupio, et, quamquam te ipsum scilicet maxime, tamen etiam litteras tuas ante exspecto. Mi frater, vale.

V.

M. Cicero Q. fratri significat de pecunia Pompeio in rem frumentariam decreta, de agro Campano quid in senatu actum sit, tum de M. Furio Flacco de collegio eiecto, de filiae et Crassipedis sponsalibus, de Q. puero viso, de aedificatione Q. fratris, de cena apud Crassipedem, de Cn. Pompeio viso, de itinere suo, de expectatione Q. fratris. Scripta epistola est a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Dederam ad te litteras antea, quibus erat scriptum Tulliam nostram Crassipedi pridie *Non.* April. esse desponsatam, ceteraque de re publica privataque perscripseram. Postea sunt haec acta. *Non.* Apr. senatus consulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariam ad HS cccc. Sed eodem die vehementer actum de agro Campano clamore senatus prope contionali. Acriorem causam inopia pecuniae faciebat et annonae caritas. 2. Non praetermittam ne illud quidem: M. Furium Flaccum, equitem Romanum, hominem nequam, Capitolini et Mercuriales de collegio eiecerunt, praesentem, ad pedes unius cuiusque iacentem. Exiturus [Ep. VI. §. 1—3.] a. d. viii. Id. Apr. sponsalia Crassipedi praebui. Huic convivio puer optimus, Quintus tuus meusque, quod perleverit commotus fuerat, defuit. A. d. vii. Id. April. veni ad Quintum eumque vidi plane integrum, multumque is mecum

sermonem habuit et perhumanum de discordiis mulierum nostrarum. Quid quaeris? Nihil festivius. Pomponia autem etiam de te questa est, sed haec coram agemus. 3. A puero ut discessi, in aream tuam veni: res agebatur multis structoribus. Longilium redemptorem cohortatus sum. Fidem mihi faciebat se velle nobis placere. Domus erit egregia: magis enim cerni iam poterat quam quantum ex forma iudicabamus: itemque nostra celeriter aedificabatur. Eo die cenavi apud Crassipedem. Cenatus in hortos ad Pompeium lectica latus sum. Luci eum convenire non potueram, quod abfuerat. Videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus et quod ille in Sardiniam iter habebat. Hominem conveni et ab eo petivi, ut quam primum te nobis redderet. Statim, dixit. Erat autem iturus, ut aiebat, a. d. III. Id. Apr., ut aut Labrone aut Pisis conscenderet. Tu, mi frater, simul ut ille venerit, primam navigationem, dum modo idonea tempestas sit, ne omiseris. [Ep. VII.] 4. A. d. VI. Id. April. ante lucem hanc epistolam conscripsi, eramque in itinere, ut eo die apud T. Titium in Anagnino manerem. Postridie autem in Laterio cogitabam, inde, quum in Arpinati quinque dies fuisset, ire in Pompeianum, rediens aspicere Cumanum, ut, quoniam in Non. Maias Miloni dies producta est, pridie Non. Romae essem teque, mi carissime et suavissime frater, ad eam diem, ut sperabam, viderem. Aedificationem Arcani ad tuum adventum sustentari placebat. Fac, mi frater, ut valeas quam primumque venias.

VI. [VIII.]

M. Cicero scribit de supplicatione A. Gabinio negata et suo fratris videndi desiderio, a. u. c. 698.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. O litteras mihi tuas iucundissimas, exspectatas ac primo quidem cum desiderio, nunc vero etiam cum timore! Atque has scito litteras me solas accepisse post illas, quas tuus nauta attulit, Olbia datas. Sed cetera, ut scribis, praesenti sermoni reserventur. Hoc tamen non queo differre. Id.

Maiis senatus frequens divinus fuit in supplicatione Gabinio deneganda. Adiurat Procilius hoc nemini accidisse. Foris valde plauditur. Mihi quum sua sponte iucundum tum iucundius, quod me absente. Etenim *εὐλικρινὲς* iudicium sine oppugnatione, sine gratia nostra erat. 2. Ante quod Idibus et postridie fuerat dictum de agro Campano actum iri, non est actum. In hac causa mihi aqua haeret. Sed plura quam constitueram: coram enim. Vale, mi optime et optatissime frater, et advola. Idem te pueri nostri rogant: illud scilicet, cenabis, quum veneris.

VII. [IX.]

M. Cicero librum de temporibus suis fratri placuisse gaudet, eius se negotium Pompeio commendasse et de ambitu senatus consultum in Afranii sententiam factum esse scribit. Pertinet epistola ad a. u. c. 699.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Placitum tibi esse librum meum suspicabar: tam valde placuisse quam scribis valde gaudeo. Quod me admones de musa Urania suadesque, ut meminerim Iovis orationem, quae est in extremo illo libro, ego vero memini et illa omnia mihi magis scripsi quam ceteris. Sed tamen.... 2. Postridie, quam tu es profectus, multa nocte cum Vibullio veni ad Pompeium, quumque ego egissem de istis operibus atque inscriptionibus, per mihi benigne respondit: magnam spem attulit: cum Crasso se dixit loqui velle, mihi que ut idem facerem suasit. Crassum consulem ex senatu domum reduxi: suscepit rem dixitque esse quod Clodius hoc tempore cuperet per se et per Pompeium consequi: putare se, si ego eum non impedirem, posse me adipisci sine contentione quod vellem. Totum ei negotium permisi meque in eius potestate dixi fore. Interfuit huic sermoni P. Crassus adolescens, nostri, ut scis, studiosissimus. Illud autem, quod cupit Clodius, est legatio aliqua, si minus per senatum, per populum libera aut Byzantium aut *ad* Brogitarum aut utrumque. Plena res nummorum. Quod ego non nimium laboro,

etiam si minus adsequor quod volo. Pompeius tamen cum Crasso locutus est. Videntur negotium suscepisse. Si perficiunt, optime: si minus, ad nostrum Iovem revertamur. 3. A. d. III. Id. Febr. senatus consultum est factum de ambitu in Afranii sententiam, *contra* quam ego dixeram, quum tu adesses. Sed magno cum gemitu senatus consules non sunt persecuti eorum sententias, qui Afranio quum essent ad-sensi, addiderunt, ut praetores ita crearentur, ut dies LX. privati essent. Eo die Catonem plane repudiarunt. Quid multa? tenent omnia, idque ita omnes intellegere volunt.

VIII. [X.]

M. Cicero respondet ad epistolam Q. fratris, qua ille se metuere scripserat, ne fratrem litteris suis incommode interpellaret. Scripta epistola est a. u. c. 699.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Tu metuis ne me interpelles? Primum, si in isto essem, tu scis quid sit interpellare. An te Ateius? Mehercule mihi docere videris istius generis humanitatem, qua quidem ego nihil utor abs te. Tu vero ut me et appelles et interpelles et obloquare et colloquere velim. Quid enim mihi suavius? Non mehercule quisquam *μουσοπάτακτος* libentius sua recentia poemata legit, quam ego te audio quacumque de re, publica privata, rustica urbana. Sed mea factum est insulsa verecundia, ut te proficiscens non tollerem. Opposuisti semel *ἀναντίλεκτον* causam, Ciceronis nostri valetudinem: conticui: iterum Cicerones: quievi. 2. Nunc mihi iucunditatis plena epistola hoc aspexit molestiae, quod videris ne mihi molestus esses veritus esse atque etiam nunc vereri. Litigare tecum, si fas esset, sed mehercule istuc si umquam suspicatus ero, nihil dicam aliud nisi verebor ne quando ego tibi, quum sum una, molestus sim. Video te ingemuisse. Sic fit, † *εἶδ' ἐν αἴᾳ ἔξησας*: numquam enim dicam, *ἔα πάσας*. Marium autem nostrum in lecticam mehercule coniecissem, non illam regis Ptolemaei Anicianam: memini enim, quum hominem portarem ad Baias Neapoli octophoro

Aniciano machaerophoris centum sequentibus, miros risus nos edere, quum ille ignarus sui comitatus repente aperuit lecticam et paene ille timore, ego risu corruui. Hunc, ut dico, certe sustulissem, ut aliquando subtilitatem veteris urbanitatis et humanissimi sermonis attingerem. Sed hominem infirmum in villam apertam ac ne rudem quidem etiam nunc invitare nolui. 3. Hoc vero mihi peculiare fuerit, hic etiam isto frui. Nam illorum praediorum scito mihi vicinum Marium lumen esse. Apud Anicium videbimus ut paratum sit. Nos enim ita philologi sumus, ut vel cum fabris habitare possimus. Habemus hanc philosophiam non ab Hymetto, sed ab † araysira. Marius et valetudine est et natura imbecillior. 4. De interpellatione tantum sumam a vobis temporis ad scribendum quantum dabitis. Utinam nihil detis, ut potius vestra iniuria quam ignavia mea cessem! De re publica nimium te laborare doleo et meliorem civem esse quam Philoctetam, qui accepta iniuria ea spectacula quaerebat, quae tibi acerba esse video. Amabo te, advola, consolabor te et omnem abstergebo dolorem, et adduc, si me amas, Marium. Sed appropriate. Hortus domi est.

IX. [XI.]

M. Cicero Q. fratri scribit, quum nihil quod scribat habeat, de libertate Tenediis negata, de laudibus Q. fratris et de Lucretii ac Sallustii poëmatis, a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Epistolam hanc convitio efflagitarunt codicilli tui. Nam res quidem ipsa et is dies, quo tu es profectus, nihil mihi ad scribendum argumenti sane dabat. Sed quem ad modum, coram quum sumus, sermo nobis deesse non solet, sic epistolae nostrae debent interdum halucinari. 2. Tenediorum igitur libertas securi Tenedia praecisa est, quum eos praeter me et Bibulum et Calidium et Favonium nemo defenderet. 3. De te a Magnetibus ab Sipylo mentio est honorifica facta, quum te unum dicerent postulationi L. Sestii Pansae restitisse. Reliquis diebus si quid erit quod te scire opus

sit, aut etiam si nihil erit, tamen scribam cotidie aliquid. Pridie Id. neque tibi neque Pomponio deero. 4. Lucretii poëmata, ut scribis, ita sunt, multis luminibus ingenii, *non* multae tamen artis. Sed quum veneris, virum te putabo, si Sallustii Empedoclea legeris, hominem non putabo.

X. [XII.]

M. Cicero Q. fratri de Commageni regis causa a se acta et de litteris a Caesare ad se missis refert, a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Gaudeo tibi iucundas esse meas litteras, nec tamen habuissem scribendi nunc quidem ullum argumentum, nisi tuas accepissem. Nam pridie Id. quum Appius senatum infrequentem coëgisset, tantum fuit frigus, ut populi convitio coactus sit nos dimittere. 2. De Commageno, quod rem totam discusseram, mirifice mihi et per se et per Pomponium blanditur Appius. Videt enim, hoc genere dicendi si utar in ceteris, Februarium sterilem futurum, eumque lusi iocose satis, neque solum illud extorsi oppidulum, quod erat positum in Euphrati Zeugmate, sed praeterea togam sum eius praetextam, quam erat adeptus Caesare consule, magno hominum risu cavillatus. 3. 'Quod vult', inquam, 'renovari honores eosdem, quo minus togam praetextam quotannis interpolet, decernendum nihil censeo. Vos autem homines nobiles, qui Bostrenum praetextatum non ferebatis, Commagenum feretis?' Genus vides et locum iocandi. Multa dixi in ignobilem regem, quibus totus est explosus. Quo genere commotus, ut dixi, Appius totum me amplexatur. Nihil est enim facilius quam reliqua discutere. Sed non faciam ut illum offendam, ne imploret fidem Iovis Hospitalis, Graios omnes convocet, per quos mecum in gratiam rediit. 4. Theopompo satis faciemus. De Caesare fugerat me ad te scribere. Video enim quas tu litteras expectaris. Sed ille scripsit ad Balbum, fasciculum illum epistolarum, in quo fuerat mea et Balbi, totum sibi aqua madidum redditum esse, ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam. Sed ex Balbi epistola pauca verba intellexerat, ad quae

rescripsit h. s. verbis: „De Cicerone te video quiddam scripsisse, quod ego non intellexi: quantum autem coniectura conseq̄uebar, id erat eius modi, ut magis optandum quam sperandum putarem.” 5. Itaque postea misi ad Caesarem eodem illo exemplo litteras. Iocum autem illius de sua egestate ne sis aspernatus. Ad quem ego rescripsi nihil esse quod posthac arcae nostrae fiducia conturbaret, lusique in eo genere et familiariter et cum dignitate. Amor autem eius erga nos perfertur omnium nuntiis singularis. Litterae quidem ad id, quod exspectas, fere cum tuo reditu iungentur, reliqua singulorum dierum scribemus ad te, si modo tabellarios tu praebebis. Quamquam eius modi frigus impendebat, ut summum periculum esset ne Appio suae aedes urerentur.

XI. [XIII.]

M. Cicero Q. fratri de rebus Id. Febr. in senatu actis, de Callisthene et Philisto historicis scribit, a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Risi „nivem atram”, teque hilari animo esse et prompto ad iocandum valde me iuvat. De Pompeio adsentior tibi vel tu potius mihi. Nam, ut scis, iam pridem istum canto Caesarem. Mihi crede, in sinu est, neque ego discingor. 2. Cognosce nunc Idus. Decimus erat Caelio dies. Domitius iudices ad numerum non habuit. Vereor ne homo taeter et ferus, Pola Servius, ad accusationem veniat. Nam noster Caelius valde oppugnatur a gente Clodia. Certi nihil est adhuc, sed veremur. Eodem igitur die Tyriis est senatus datus frequens, frequentes contra Syriaci publicani. Vehementer vexatus Gabinius, exagitati tamen a Domitio publicani, quod eum essent cum equis persecuti. C. noster Lamia paullo ferocius, quum Domitius dixisset: „Vestra culpa haec acciderunt, equites Romani: dissolute enim iudicatis”, „Nos iudicamus, vos laudatis”, inquit. Actum est eo die nihil: nox diremit. 3. Comitilibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum, et, quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi ex Kal. Febr. usque ad Kal. Mart. legatis senatum cotidie

dare: ita putantur detrudi comitia in mensem Martium. Sed tamen his comitialibus tribuni pl. de Gabinio se acturos esse dicunt. Omnia colligo, ut novi scribam aliquid ad te. Sed, ut vides, res me ipsa deficit. 4. Itaque ad Callisthenem et ad Philistum redeo, in quibus te video volutatum. Callisthenes quidem vulgare et notum negotium, quem ad modum aliquot Graeci locuti sunt: Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides, sed utros eius habueris libros — duo enim sunt corpora — an utrosque nescio. Me magis de Dionysio delectat. Ipse est enim veterator magnus et perfamiliaris Philisto [Dionysius]. Sed quod ascribis, aggrediarisne ad historiam, me auctore potes. Et quoniam tabellarios subministras, hodierni diei res gestas Lupercalibus habebis. Oblecta te cum Cicerone nostro quam bellissime.

XII. [XIV.]

M. Cicero scribit se *πολιτικά* scribere, Q. fratri operam suam in rebus eius pollicetur, M. Orfium et Trebatium commendat, a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Duas adhuc a te accepi epistolas, quarum alteram in ipso discessu nostro, alteram Arimino datam: plures, quas scribis te dedisse, non acceperam. Ego me in Cumano et Pompeiano, praeterquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam et eram in iisdem locis usque ad Kal. Iun. futurus. Scribebam illa, quae dixeram, *πολιτικά*, spissum sane opus et operosum. Sed si ex sententia successerit, bene erit opera posita: sin minus, in illud ipsum mare deiciemus, quod spectantes scribimus: aggrediemur alia, quoniam quiescere non possumus. 2. Tua mandata persequar diligenter et adiungendis hominibus et quibusdam non alienandis. Maximae mihi vero curae erit, ut Ciceronem tuum nostrumque videam scilicet cotidie, sed inspiciam quid discat quam saepissime, et, nisi ille contemnet, etiam magistrum me ei profitebor, cuius rei non nullam consuetudinem nactus sum in hoc horum dierum otio, Cicerone nostro minore producendo. 3. Tu, quem ad modum scribis, quod

etiam si non scriberes, facere te diligentissime tamen sciebam, facies scilicet, ut mea mandata digeras, perseguare, conficias. Ego, quum Romam venero, nullum praetermittam Caesaris tabellarium cui litteras ad te non dem. His diebus — ignosces — cui darem fuit nemo ante hunc M. Orfium, equitem Romanum, nostrum et per se pernecessarium et quod est ex municipio Atellano, quod scis esse in fide nostra. Itaque eum tibi commendo in maiorem modum, hominem domi splendidum, gratiosum etiam extra domum: quem fac ut tua liberalitate tibi obliges. Est tribunus militum in exercitu vestro. Gratum hominem observantemque cognosces. Trebatium ut valde ames, vehementer te rogo.

XIII. [XV. a.]

M. Cicero Caesaris in se amorem et liberalitatem laudat atque eius se studiosissimum profitetur: de eiusdem favore in Trebatium et Curtium: de rei publicae statu. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. A. d. IIII. Non. Iun., quo die Romam veni, accepi tuas litteras, datas Placentia: deinde alteras postridie, datas Blandenone cum Caesaris litteris, refertis omni officio, diligentia, suavitate. Sunt ista quidem magna vel potius maxima. Habent enim vim magnam ad gloriam et ad summam dignitatem. Sed mihi crede, quem nosti, quod in istis rebus ego plurimi aestimo, id iam habeo: te scilicet primum tam inservientem communi dignitati, deinde Caesaris tantum in me amorem, quem omnibus iis honoribus, quos me a se expectare vult, antepono. Litterae vero eius una datae cum tuis, quarum initium est, quam suavis ei tuus adventus fuerit et recordatio veteris amoris, deinde se effecturum ut ego in medio dolore ac desiderio tui te, quum a me abesses, potissimum secum esse laetarer, incredibiliter delectarunt.

2. Qua re facis tu quidem fraterne, quod me hortaris, sed mehercule currentem nunc quidem, ut omnia mea studia in istum unum conferam. Ego vero ardenti quidem studio, ac fortasse efficiam, quod saepe viatoribus, quum properant, evenit, ut, si serius quam voluerint forte surrexerint, pro-

perando etiam citius, quam si de nocte vigilassent, perveniant quo velint: sic ego, quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu te mehercule saepe excitante, cursu corrigam tarditatem quum equis tum vero, quoniam tu scribis poëma ab eo nostrum probari, quadrigis poëticis. Modo mihi date Britanniam, quam pingam coloribus tuis, penicillo meo. Sed quid ago? quod mihi tempus, Romae praesertim, ut iste me rogat, manenti, vacuum ostenditur? Sed videro. Fortasse enim, ut fit, vincet tuus amor omnes difficultates. 3. Trebatium quod ad se miserim, persalse et humaniter etiam gratias mihi agit. Negat enim in tanta multitudine eorum, qui una essent, quemquam fuisse qui vadimonium concipere posset. M. Curtio tribunatum ab eo petivi — nam Domitius se derideri putasset, si esset a me rogatus: hoc enim est eius cotidianum, se ne tribunum militum quidem facere: etiam in senatu lusit Appium collegam propterea isse ad Caesarem, ut aliquem tribunatum auferret —, sed in alterum annum. Id et Curtius ita volebat. 4. Tu, quem ad modum me censes oportere esse et in re publica et in nostris inimicitiiis, ita et esse et fore oricula infima scito molliorem. 5. Res Romanae se sic habebant: erat non nulla spes comitiorum, sed incerta: erat aliqua suspitio dictaturae, ne ea quidem certa: summum otium forense, sed senescentis magis civitatis quam aculescentis. Sententia autem nostra in senatu eius modi, magis ut alii nobis adsentiantur quam nosmet ipsi.

Τοιαῦθ' ὁ τλήμων πόλεμος ἐξεργάζεται.

XIV. [XV b.]

M. Cicero Q. fratrem non vult ante tempus e provincia in urbem redire ac de ambitu iam admodum ingravescente conqueritur. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Calamo et atramento temperato, charta etiam dentata res agetur. Scribis enim te meas litteras superiores vix legere potuisse, in quo nihil eorum, mi frater, fuit, quae putas. Neque enim occupatus eram neque perturbatus nec iratus

alicui, sed hoc facio semper, ut quicumque calamus in manus meas venerit, eo sic utar tamquam bono. 2. Verum attende nunc, mi optime et suavissime frater, ad ea dum rescribo, quae tu in hac eadem brevi epistola *πραγματικῶς* valde scripsisti. De quo petis, ut ad te nihil occultans, nihil dissimulans, nihil tibi indulgens genuine fraterneque rescribam, id est, † utrum voles ut dixerimus ad expediendum te, si causa sit, commorere. Si, mi Quinte, parva aliqua res esset, in qua sciscitarere quid vellem, tamen, quum tibi permissurus essem ut faceres quod velles, ego ipse quid vellem ostenderem. In hac vero re hoc profecto quaeris, cuius modi illum annum, qui sequitur, exspectem: plane aut tranquillum nobis aut certe munitissimum: quod cotidie domus, quod forum, quod theatri significationes declarant, nec † laborant, quod mea conscientia copiarum nostrarum, quod Caesaris, quod Pompeii gratiam tenemus. Haec me, ut confidam, faciunt. Sin aliquis erumpet amentis hominis furor, omnia sunt ad eum frangendum expedita. 3. Haec ita sentio, iudico, ad te explore scribo. Dubitare te non adsentatorie, sed fraterne veto. Qua re suavitatis equidem nostrae fruendae causa cuperem te ad id tempus venire, quod dixeras, sed illud malo tamen, quod putas magis..... illa etiam magni aestimo, *ἀμφιλαφίαν* illam tuam et explicationem debitorum tuorum. Illud quidem sic habeto, nihil nobis expeditis, si valebimus, fore fortunatius. Parva sunt, quae desunt, pro nostris quidem moribus et ea sunt ad explicandum expeditissima, modo valeamus. 4. Ambitus redit immanis. Numquam fuit par. Idib. Quinct. fenus fuit bessibus ex triente, coitione Memmii, † est quo cum Domitio habuit, hanc Scaurus unum vincere. Messalla flaccet. Non dico *ὑπερβολάς*, vel HS centiens constituunt in praerogativa pronuntiare. Res ardet invidia. Tribunicii candidati compromiserunt, HS quingenis in singulos apud M. Catonem depositis, petere eius arbitrato, ut, qui contra fecisset, ab eo condemnaretur. Quae quidem comitia si gratuita fuerint, ut putantur, plus unus Cato potuerit quam omnes leges omnesque iudices.

XV. [XVI.]

M. Cicero scribit de negotiis suis, quid sit in senatu actum, quae sint habita iudicia aut instent, materiam carminis scribendi, superata a Caesare Britannia, fratri gratulatur et quid de suis versibus Caesar iudicet sciscitatur. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Quum a me litteras librarii manu acceperis, ne paulum *quidem* me otii habuisse iudicato, quum autem mea, paullum. Sic enim habeto, numquam me a causis et iudiciis districtiorem fuisse atque id anni tempore gravissimo et caloribus maximis. Sed haec, quoniam tu ita praescribis, ferenda sunt, neque committendum ut aut spei aut cogitationi vestrae ego videar defuisse, praesertim quum, si id difficilius fuerit, tamen ex hoc labore magnam gratiam magnamque dignitatem sim collecturus. Itaque, ut tibi placet, damus operam, ne cuius animum offendamus atque ut etiam ab iis ipsis, qui nos cum Caesare tam coniunctos dolent, diligamur, ab aequis vero aut etiam a propensis in hanc partem vehementer et colamur et amemur. 2. De ambitu quum atrocissime ageretur in senatu multos dies, quod ita erant progressi candidati consulares, ut non esset ferendum, in senatu non fui. Statui ad nullam medicinam rei publicae sine magno praesidio accedere. 3. Quo die haec scripsi, Drusus erat de praevericatione a tribunis aerariis absolutus, in summa, quattuor sententiis, quum senatores et equites damnassent. Ego eodem die post meridiem Vatinius eram defensurus. Ea res facilis est. Comititia in mensem Sept. reiecta sunt. Scauri iudicium statim exercebitur, cui nos non deerimus. *Συνδείπνους Σοφοκλέους*, quamquam a te actam fabellam video esse festive, nullo modo probavi. 4. Venio nunc ad id, quod nescio an primum esse debuerit. O iucundas mihi tuas de Britannia litteras! Timebam Oceanum, timebam littus insulae. Reliqua non equidem contemno, sed plus habent tamen spei quam timoris, magisque sum sollicitus exspectatione ea quam metu. Te vero *ὑπόθεσιν* scribendi egregiam habere video. Quos tu situs, quas naturas rerum et locorum, quos mores, quas gentes, quas pugnas, quem

vero ipsum imperatorem habes! Ego te libenter, ut rogas, quibus rebus vis adiuvabo et tibi versus quos rogas, hoc est, Athenas noctuam mittam. 5. Sed heus tu, celari videor a te. Quomodonam, mi frater, de nostris versibus Caesar? nam primum librum se legisse scripsit ad me ante, et prima sic, ut neget se ne Graeca quidem meliora legisse. Reliqua ad quemdam locum *ῥαθυμότερα*. Hoc enim utitur verbo. Dic mihi verum, num aut res eum aut *χαρακτήρ* non delectat? Nihil est quod vereare. Ego enim ne pilo quidem minus me amabo. Hac de re *φιλαλήθως* et, ut soles, scribe fraterne.

L I B E R III.

I.

M. Cicero in praediis Q. fratris se quaedam, maxime in aedificandi ratione, correxisse commemorat et ad quinque Q. fratris de variis rebus epistolas respondet: simul quaedam de rebus Romanis perscribit. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

I. 1. Ego ex magnis caloribus — non enim meminimus maiores — in Arpinati summa cum amoenitate fluminis me refeci ludorum diebus, Philotimo tribulibus commendatis. In Arcano a. d. IIII. Idus Sept. fui. Ibi Mescidium cum Philoxeno, aquamque, quam ii ducebant non longe a villa, belle sane fluentem vidi, praesertim maxima siccitate, uberiolemque aliquanto sese collecturos esse dicebant. Apud Herum recte erat. In Maniliano offendi Diphilum Diphilo tardiolem. Sed tamen nihil ei restabat praeter balnearia et ambulationem et aviarium. Villa mihi valde placuit, propterea quod summam dignitatem pavementata porticus habebat: quod mihi nunc denique apparuit, postea quam et ipsa tota patet et columnae politae sunt. Totum in eo est, quod mihi erit curae, tectorium ut concinnum sit. Pavimenta recte fieri videbantur.

Cameras quasdam non probavi mutarique iussi. 2. Quo loco in porticu te scribere aiunt ut atriolum fiat, mihi, ut est, magis placebat. Neque enim satis loci videbatur esse atrio, neque fere solet nisi in iis aedificiis fieri, in quibus est atrium maius, nec habere poterat adiuncta cubacula et eius modi membra. Nunc hoc vel honestate testudinis valde boni aestivi locum obtinebit. Tu tamen si aliter sentis, rescribe quam primum. In balneariis assa in alterum apodyterii angulum promovi, propterea quod ita erant posita, ut eorum vaporarium, ex quo ignis erumpit, esset subiectum cubiculis. Subgrande cubiculum autem et hibernum altum valde probavi, quod et ampla erant et loco posita, ambulationis uno latere, eo, quod est proximum balneariis. Columnas neque rectas neque e regione Diphilus collocarat. Eas scilicet demolietur: aliquando perpendiculo et linea discet uti. Omnino spero paucis mensibus opus Diphili perfectum fore: curat enim diligentissime Caesius, qui tum mecum fuit.

II. 3. Ex eo loco recta Vitularia via profecti sumus in Fufidianum fundum, quem tibi proximis nundinis Arpini de Fufidio HS cccccc emeramus. Ego locum aestate umbrosiorem vidi numquam, permultis locis aquam profluentem et eam uberem. Quid quaeris? Iugera L. prati Caesius irrigaturum facile te arbitrabatur. Equidem hoc, quod melius intellego, adfirmo, mirifica suavitate te villam habiturum, piscina et salientibus additis, palaestra et silva viridaria. Fundum audio te hunc Bovillanum velle retinere. De eo quid videatur ipse constitues. Calvus aiebat aqua dempta et eius aquae iure constituto et servitute fundo illi imposita, tamen nos pretium servare posse, si vendere vellemus. Mescidium mecum habui. Is se ternis nummis in pedem tecum transegisse dicebat, sese autem mensum pedibus aiebat passuum III cxx. Mihi plus visum est. Sed praestabo sumptum nusquam melius posse poni. Cillonem arcessieram Venafro. Sed eo ipso die quattuor eius conservos et discipulos Venafri cuniculus oppresserat. 4. Idibus Sept. in Laterio fui. Viam perspexi, quae mihi ita placuit, ut opus publicum videretur esse, praeter cl. passuum. Sum enim ipse mensus ab eo ponticulo, qui est ad Furinae, Satricum versus. Eo

loco pulvis, non glarea iniecta est, et mutabitur, et ea viae pars valde acclivis est. Sed intellexi aliter duci non potuisse, praesertim quum tu neque per Locustae neque *per* Varronis velles ducere. Beluinus ante suum fundum prope munierat. Locusta non attigerat: quem ego Romae aggrediar et, ut arbitror, commovebo, et simul M. Taurum, quem tibi audio promississe, qui nunc Romae erat, de aqua per fundum eius ducenda rogabo. 5. Nicephorum, vilicum tuum, sane probavi, quaesivique ex eo ecquid ei de illa aedificatiuncula Laterii, de qua mecum locutus es, mandavisses. Tum is mihi respondit se ipsum eius operis HS XVI. conductorem fuisse, sed te postea multa addidisse ad opus, nihil ad pretium: itaque id se omisisse. Mihi mehercule valde placet te illa, ut constitueras, addere: quamquam ea villa, quae nunc est, tamquam philosopha videtur esse, quae obiurget ceterarum villarum insaniam. Verum tamen illud additum delectabit. Topiarium laudavi: ita omnia convestivit hedera, qua basim villae, qua intercolumnia ambulationis, ut denique illi palliati topiariam facere videantur et hederam vendere. Iam ἀποδυστησίῳ nihil alsius, nihil muscosius. 6. Habes fere de rebus rusticis. Urbanam expolitionem urget ille quidem et Philotimus et Cincius, sed etiam ipse crebro interviso, quod est facile factu. Quam ob rem ea te cura liberatum volo.

III. 7. De Cicerone quod me semper rogas, ignosco equidem tibi, sed tu quoque mihi velim ignoscas. Non enim concedo tibi, plus ut illum ames quam ipse amo. Atque utinam his diebus in Arpinati, quod et ipse cupierat et ego non minus, mecum fuisset! Quod ad Pomponiam, si tibi videtur, scribas velim: quum aliquo exhibimus, eat nobiscum puerumque ducat. Clamores efficiam, si eum mecum habuero otiosus. Nam Romae respirandi non est locus. Id me scis antea gratis tibi esse pollicitum. Quid nunc putas, tanta mihi abs te mercede proposita? 8. Venio nunc ad tuas litteras, quas pluribus epistolis accepi, dum sum in Arpinati. Nam mihi uno die tres sunt redditae, et quidem, ut videbantur, eodem abs te datae tempore: una pluribus verbis, in qua primum erat, quod antiquior dies in tuis fuisset ascripta litteris quam in Caesaris. Id facit Oppius non

numquam necessario, ut, quum tabellarios constituerit mittere litterasque a nobis acceperit, aliqua re nova impediatur et necessario serius quam constituerat mittat, neque nos datis iam epistolis diem commutari curemus. 9. Scribis de Caesaris summo in nos amore. Hunc et tu fovebis et nos quibuscumque poterimus rebus augebimus. De Pompeio et facio diligenter et faciam quod mones. Quod tibi mea permissio mansionis tuae grata est, id ego, summo meo dolore et desiderio, tamen ex parte gaudeo. In Hippodamis et non nullis aliis arcessendis quid cogites non intellego. Nemo istorum est quin abs te munus fundi suburbanum instar expectet. Trebatium vero meum quod isto admisceas nihil est. Ego illum ad Caesarem misi, qui mihi iam satis fecit. Si ipsi minus, praestare nihil debeo, teque item ab eo vindico et libero. Quod scribis te a Caesare cotidie plus diligi, immortaliter gaudeo. Balbum vero, qui est istius rei, quem ad modum scribis, adiutor, in oculis fero. Trebonium meum a te amari teque ab illo pergaudeo. 10. De tribunatu quod scribis, ego vero nominatim petivi Curtio et mihi ipse Caesar nominatim Curtio paratum esse rescripsit meamque in rogando verecundiam obiurgavit. Si cui praeterea petiero — id quod etiam Oppio dixi, ut ad illum scriberet —, facile patiar mihi negari, quoniam illi, qui molesti sunt, sibi negari a me non facile patiuntur. Ego Curtium — id quod ipsi dixi — non modo rogatione, sed etiam testimonio tuo diligo, quod litteris tuis studium illius in salutem nostram facile perspexi. De Britannicis rebus cognovi ex tuis litteris nihil esse nec quod metuamus nec quod gaudeamus. De publicis negotiis, quae vis ad te Tironem scribere, negligentius ad te ante scribebam, quod omnia minima maxima ad Caesarem mitti sciebam.

IV. 11. Rescripsi epistolae maximae. Audi nunc de minuscula, in qua primum est de Clodii ad Caesarem litteris: in quo Caesaris consilium probo, quod tibi amantissime petenti veniam non dedit, uti ullum ad illam Furiam verbum rescriberet. Alterum est de Calventii Marii oratione. Quod scribis miror, tibi placere me ad eam rescribere, praesertim quum illam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero, meam

in illum pueri omnes tamquam dictata perdiscant. Libros meos, omnes quos expectas, inchoavi, sed conficere non possum his diebus. Orationes efflagitatas pro Scauro et pro Plancio absolvi. Poëma ad Caesarem, quod institueram, incidi. Tibi quod rogas, quoniam ipsi fontes iam siccant, si quid habebo spatii, scribam. 12. Venio ad tertiam. Balbum quod ais mature Romam bene comitatum esse venturum mecumque adsidue usque ad Id. Maias futurum, id mihi pergratum perque iucundum. Quod me in eadem epistola, sicut saepe antea, cohortaris ad ambitionem et ad laborem, faciam equidem, sed quando vivemus? 13. Quarta epistola mihi reddita est Id. Sept., quam a. d. IIII. Id. Sext. ex Britannia dederas. In ea nihil sane erat novi praeter Erigonam, quam si ab Oppio accepero, scribam ad te quid sentiam, nec dubito quin mihi placitura sit. Et, quod praeterii, de eo, quem scripsisti de Milonis plausu scripsisse ad Caesarem, ego vero facile patior ita Caesarem existimare, illum quam maximum fuisse plausum. Et prorsus ita fuit, et tamen ille plausus, qui illi datur, quodam modo nobis videtur dari. 14. Reddita etiam mihi est pervetus epistola, sed sero adlata, in qua de aede Telluris et de porticu Catuli me admones. Fit utrumque diligenter. Ad Telluris quidem etiam tuam statuam locavi. Item de hortis me quod admones, nec fui umquam valde cupidus et nunc domus suppeditat mihi hortorum amoenitatem. Romam quum venissem a. d. XIII. Kal. Octobr., absolutum offendi in aedibus tuis lectum: quod supra conclavia non placuerat tibi esse multorum fastigiorum, id nunc honeste vergit in tectum inferioris porticus. Cicero noster, dum ego absom, non cessavit apud rhetorem. De eius eruditione quod labores nihil est, quoniam ingenium eius nosti, studium ego video. Cetera eius *sic* suscipio, ut me putem praestare debere.

V. 15. Gabinium tres adhuc factiones postulant: L. Lentulus, flaminis filius, qui iam de maiestate postulavit, Ti. Nero cum bonis subscriptoribus, C. Memmius tribunus pl. cum L. Capitone. Ad urbem accessit a. d. XII. Kal. Octobr. Nihil turpius nec desertius. Sed his iudiciis nihil audeo confidere. Quod Cato non valebat, adhuc de pecuniis repetundis

non erat postulatus. Pompeius a me valde contendit de reditu in gratiam, sed adhuc nihil profecit nec, si ullam partem libertatis tenebo, proficiet. Tuas litteras vehementer exspecto. 16. Quod scribis te audisse in candidatorum consularium coitione me interfuisse, id falsum est. Eius modi enim pactiones in ea coitione factae sunt, quas postea Memmius patefecit, ut nemo bonus interesse debuerit, et simul mihi committendum non fuit ut iis coitionibus interesssem, quibus Messalla excluderetur, cui quidem vehementer satis facio rebus omnibus, ut arbitror, etiam Memmio. Domitio ipsi multa iam feci, quae voluit quaeque a me petivit. Scaurum beneficio defensionis valde obligavi. Adhuc erat valde incertum et quando comitia et qui consules futuri essent. 17. Quum hanc iam epistolam complicarem, tabellarii a vobis venerunt a. d. xi. Kal. [Sept.] vicensimo die. O me sollicitum! quantum ego dolui in Caesaris suavissimis litteris! Sed quo erant suaviores, eo maiorem dolorem illius ille casus adferebat. Sed ad tuas venio litteras. Primum tuam remansionem etiam atque etiam probo, praesertim quum, ut scribis, cum Caesare communicaris. Oppium miror quidquam cum Publio mihi enim non placuerat. 18. Quod interiore epistola scribis me Idib. Sept. Pompeio legatum iri, id ego non audivi scripsique ad Caesarem *neque* Vibullium Caesaris mandata de mea mansione ad Pompeium pertulisse nec Oppium. Quo consilio? Quamquam Oppium ego tenui, quod priores partes Vibullii erant. Cum eo enim coram Caesar egerat, ad Oppium scripserat. Ego vero nullas *δευτέρας προουτίδας* habere possum in Caesaris rebus. Ille mihi secundum te et liberos nostros ita est, ut sit paene par. Videor id iudicio facere. Iam enim debeo, sed tamen amore sum incensus.

VI. 19. Quum scripsissem haec infima, quae sunt mea manu, venit ad nos Cicero tuus ad cenam, quum Pomponia foras cenaret. Dedit mihi epistolam legendam tuam, quam paullo ante acceperat, Aristophaneo modo, valde mehercule et suavem et gravem: qua sum admodum delectatus. Dedit etiam alteram illam mihi, qua iubes eum mihi esse adfixum tamquam magistro. Quam illum epistolae illae delectarunt! quam me! Nihil puero illo suavius, nihil nostri amantius.

Hoc inter cenam Tironi dictavi, ne mirere alia manu esse. 20. Annali pergratae litterae tuae fuerunt, quod et curares de se diligenter et tamen consilio se verissimo iuwares. P. Servilius pater ex litteris, quas sibi a Caesare missas esse dicebat, significat valde te sibi gratum fecisse, quod de sua voluntate erga Caesarem humanissime diligentissimeque locutus esses. 21. Quum Romam ex Arpinati revertissem, dictum mihi est Hippodamum ad te profectum esse. Non possum scribere me miratum esse illum tam inhumaniter fecisse, ut sine meis litteris ad te proficisceretur: illud scribo, mihi molestum fuisse. Iam enim diu cogitaveram ex eo, quod tu ad me scripseras, ut, si quid esset quod ad te diligentius perferri vellem, illi darem, quod mehercule hisce litteris, quas vulgo ad te mitto, nihil fere scribo, quod si in alicuius manus inciderit, moleste ferendum sit. Minucio me et Salvio et Labeoni reservabam. Labeo aut tarde proficiscetur aut hic manebit. Hippodamus ne numquid vellem quidem rogavit. 22. T. Pinarius amabiles ad me de te litteras mittit: se maxime litteris, sermonibus, cenis denique tuis delectari. Is homo semper me delectavit fraterque eius mecum est multum. Qua re, uti instituisti, complectere adolescentem.

VII. 23. Quod multos dies epistolam in manibus habui propter commorationem tabellariorum, ideo multa coniecta sunt aliud alio tempore, velut hoc. T. Anicius mihi saepe iam dixit sese tibi, suburbanum si quod invenisset, non dubitaturum esse emere. In eius sermone ego utrumque soleo admirari, et te de suburbano emendo, quum ad illum scribas, non modo ad me non scribere, sed etiam aliam in sententiam scribere, et quum ad illum scribas, nihil te recordari [de se] de epistolis illis, quas in Tusculano eius tu mihi ostendisti, nihil de praeceptis Epicharmi, *γνώθι πῶς ἄλλω κέχρηται*; totum denique vultum, sermonem, animum eius: quem ad modum coniicio, quasi Sed haec tu videris. 24. De suburbano cura ut sciam quid velis, et simul ne quid ille turbet vide. Quid praeterea? Quid? Etiam. Gabinus a. d. III. Kal. Octobr. noctu in urbem introierat, et hodie H. VIII., quum edicto C. Alfii de maiestate eum ad-

esse oporteret, concursu magno et odio universi populi paene afflicta est. Nihil illo turpius. Proximus tamen est Piso. Itaque mirificum embolium cogito in secundum[librum]meorum librorum includere, dicentem Apollinem in concilio deorum qualis reditus duorum imperatorum futurus esset, quorum alter exercitum perdidisset, alter vendidisset. 25. Ex Britannia Caesar ad me Kal. Sept. dedit litteras, quas ego accepi a. d. III. Kal. Octobr., satis commodas de Britannicis rebus, quibus, ne admirer, quod a te nullas acceperim, scribit se sine te fuisse, quum ad mare accesserit. Ad eas ego ei litteras nihil rescripsi, ne gratulandi quidem causa, propter eius luctum. Te oro etiam atque etiam, mi frater, ut valeas.

II.

M. Cicero Q. fratri scribit Gabinium reversum in urbem male acceptum et in senatu et a Memmio tribuno pl. in contionibus vexatum esse: tum de iudicio eius proxime futuro commemorat. Deinde qui de ambitu rei sint, quae comitiorum spes sit demonstrat. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. A. d. vi. Id. Octobr. Salvius Ostiam vesperi navi profectus erat cum iis rebus, quas tibi domo mitti volueras. Eodem die Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius sic, ut Calidio verbum facere pro eo non licuerit. Postridie autem eius diei, qui erat tum futurus, quum haec scribebam ante lucem, apud Catonem erat divinatio in Gabinium futura inter Memmium et Ti. Neronem et C. et L. Antonios M. F. Putabamus fore ut Memmio daretur, etsi erat Neronis mira contentio. Quid quaeris? Probe premitur, nisi noster Pompeius dis hominibusque invitis negotium everterit. 2. Cognosce nunc hominis audaciam et aliquid in re publica perdita delectare. Quum Gabinius, quacumque veniebat, triumphum se postulare dixisset subitoque bonus imperator noctu in urbem, hostium plane, invasisset, in senatum se non committebat. Interim ipso decimo die, quo eum oportebat hostium numerum et militum renuntiare, irrepsit, summa infrequentia. Quum vellet exire, a consulibus retentus est: introducti publicani. Homo undique actus est et, quum a me maxime

vulneraretur, non tulit et me trementi voce exsulem appellavit. Hic — o di! nihil umquam honorificentius nobis accidit — consurrexit senatus cum clamore ad unum, sic, ut ad corpus eius accederet: pari clamore atque impetu publicani. Quid quaeris? Omnes, tamquam si tu esses, ita fuerunt. Nihil hominum sermone foris clarius. Ego tamen *me* teneo ab accusando, vix mehercule, sed tamen teneo, vel quod nolo cum Pompeio pugnare — satis est quod instat de Milone —, vel quod iudices nullos habemus. *Ἀπότρυγμα* formido, addo etiam malevolentiam hominum, et timeo ne illi me accusante aliquid accidat, nec despero rem et sine me et non nihil per me confici posse. 3. De ambitu postulati sunt omnes, qui consulatum petunt: a Memmio Domitius, a Q. Acutio, bono et erudito adolescente, Memmius, a Q. Pompeio Messalla, a Triario Scaurus. Magno res in motu est, propterea quod aut hominum aut legum interitus ostenditur. Opera datur ut iudicia ne fiant. Res videtur spectare ad interregnum. Consules comitia habere cupiunt: rei nolunt et maxime Memmius, quod Caesaris adventu se sperat futurum consulem. Sed mirum in modum iacet. Domitius cum Messalla certus esse videbatur, Scaurus refrixerat. Appius sine lege curiata confirmat se Lentulo nostro successurum: qui quidem mirificus illo die, quod paene praeterii, fuit in Gabinium: accusavit maiestatis: nomina data, quum ille verbum nullum. Habes forensia. Domi recte est: ipsa domus a redemptoribus tractatur non indiligenter.

III.

M. Cicero Q. fratri nuntiat de rebus domesticis non nulla, desiderat litteras eius: comitorum dilationes commemorat, Gabinium de ambitu reum, Ciceronis Q. filii in rhetore audiendo diligentiam. Scripta est epistola a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Occupationum mearum tibi signum sit librarii manus. Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo. Ita, quidquid conficio aut cogito, in ambulationis tempus fere confero. Negotia se nostra sic habent, domestica vero, ut

volumus. Valent pueri, studiose discunt, diligenter docentur, et nos et inter se amant. Expolitiones utriusque nostrum sunt in manibus: † sed tua ad perfectum iam res rustica Arcani et Laterii. Praeterea de aqua, de via nihil praetermisi quadam epistola quin enucleate ad te perscriberem. Sed me illa cura sollicitat angitque vehementer, quod dierum iam amplius L. intervallo nihil a te, nihil a Caesare, nihil ex istis locis non modo litterarum, sed ne rumoris quidem adfluxit. Me autem iam et mare istuc et terra sollicitat, neque desino, ut fit in amore, ea, quae minime volo, cogitare. Qua re non equidem iam te rogo, ut ad me de te, de rebus istis scribas — numquam enim, quum potes, praetermittis —, sed hoc te scire volo, nihil fere umquam me sic exspectasse, ut, quum haec scribebam, tuas litteras. 2. Nunc cognosce ea, quae sunt in re publica. Comitiorum cotidie singuli dies tolluntur obnuntiationibus, magna voluntate bonorum omnium: tanta invidia sunt consules propter suspicionem pactorum a candidatis praemiorum. Candidati consulares quatuor, omnes rei: causae sunt difficiles, sed enitemur, ut Messalla noster salvus sit, quod est etiam cum reliquorum salute coniunctum. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, subscribente privigno Memmio, fratre Caecilio, Sulla filio. Contra dixit L. Torquatus, omnibusque libentibus non obtinuit. 3. Quaeris quid fiat de Gabinio? Sciemus de maiestate triduo: quo quidem in iudicio odio premitur omnium generum, maxime testibus caeditur: accusatoribus frigidissimis utitur: consilium varium, quaesitor gravis et firmus, Alfius, Pompeius vehemens in iudicibus rogandis. Quid futurum sit nescio, locum tamen illi in civitate non video. Animum praebeo ad illius perniciem moderatum, ad rerum eventum lenissimum. 4. Habes fere de omnibus rebus. Unum illud addam: Cicero tuus nosterque summo studio est Paeonii sui rhetoris, hominis, opinor, valde exercitati et boni. Sed nostrum instituendi genus esse paullo eruditius et *θετικώτερον* non ignoras. Qua re neque ego impediri Ciceronis iter atque illam disciplinam volo et ipse puer magis illo declamatorio genere duci et delectari videtur. In quo quoniam ipsi quoque fuimus, patiamur illum ire nostris itineribus:

eodem enim perventurum esse confidimus. Sed tamen, si nobiscum eum rus aliquo eduxerimus, in hanc nostram rationem consuetudinemque inducemus. Magna enim nobis a te proposita merces est, quam certe nostra culpa numquam minus adsequemur. Quibus in locis et qua spe hiematurus sis ad me quam diligentissime scribas velim.

IV.

M. Cicero Q. fratri de Gabinio absoluto perscribit et qua re eum nec accusarit nec defenderit, sed tantum testimonium contra eum dixerit ostendit: addit de versibus Q. fratris et de bibliotheca. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Gabinus absolutus est. Omnino nihil accusatore Lentulo subscriptoribusque eius infantius, nihil illo consilio sordidius. Sed tamen nisi incredibilis contentio, preces Pompeii, dictaturae etiam rumor plenus timoris fuisset, ipsi Lentulo non respondisset, qui tum, illo accusatore illoque consilio, sententiis condemnatus est xxxii., quum lxx. tulissent. Est omnino tam gravi fama hoc iudicium, ut videatur reliquis iudiciis periturus et maxime de pecuniis repetundis. Sed vides nullam esse rem publicam, nullum senatum, nulla iudicia, nullam in ullo nostrum dignitatem. Quid plura de iudicibus? Duo praetorii sederunt, Domitius Calvinus, is aperte absolvit, ut omnes viderent, et Cato, is diribitis tabellis de circulo se subduxit et Pompeio primus nuntiavit.

2. Aiunt non nulli, ut Sallustius, me oportuisse accusare. His ego iudicibus committerem? Quid essem, si me agente esset elapsus? Sed me alia moverunt. Non putasset sibi Pompeius de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen: in urbem introisset, ad inimicitias res venisset, cum Aesernino Samnite Pacideianus comparatus viderer, auriculam fortasse mordicus abstulisset, cum Clodio quidem certe redisset in gratiam. Ego vero meum consilium, si praesertim tu non improbas, vehementer approbo. Ille, quum a me singularibus meis studiis ornatus esset quumque ego illi nihil deberem, ille mihi omnia, tamen in re publica

me a se dissentientem non tulit — nihil dicam gravius — et minus potens eo tempore quid in me florentem posset ostendit. Nunc, quum ego ne curem quidem multum posse, res publica certe nihil possit, unus ille omnia possit, cum illo ipso contenderem? Sic enim faciendum fuisset. Non existimo te putare id mihi suscipiendum fuisse. 3. „Alterutrum”, inquit idem Sallustius, „defendisses idque Pompeio contendenti dedisses: etenim vehementer orabat.” Lepidum amicum Sallustium, qui mihi aut inimicitias putet periculosas subeundas fuisse aut infamiam sempiternam! Ego vero hac mediocritate delector, ac mihi illud iucundum est, quod, quum testimonium secundum fidem et religionem gravissime dixissem, reus dixit, si in civitate licuisset sibi esse, mihi se satis facturum, neque me quidquam interrogavit. 4. De versibus, quos tibi a me scribi vis, deest mihi quidem opera, quae non modo tempus, sed etiam animum vacuum ab omni cura desiderat, sed abest etiam *ἐνθουσιασμός*. Non enim sumus omnino sine cura venientis anni, etsi sumus sine timore. Simul et illud — sine ulla mehercule ironia loquor — tibi istius generis in scribendo priores partes tribuo quam mihi. 5. De bibliotheca tua Graeca supplenda, libris commutandis, Latinis comparandis, valde velim ista confici, praesertim quum ad meum quoque usum spectent. Sed ego mihi ipsi ista per quem agam non habeo: neque enim venalia sunt quae quidem placeant et confici nisi per hominem et peritum et diligentem non possunt. Chrysippo tamen imperabo et cum Tyrannione loquar. De fisco quid egerit Scipio quaeram. Quod videbitur rectum esse curabo. De Ascarnione, tu vero quod voles facies: me nihil interpono. De suburbano, quod non properas, laudo: ut habeas, hortor. 6. Haec scripsi a. d. ix. Kalend. Novembr., quo die ludi committebantur, in Tusculanum proficiscens ducensque mecum Ciceronem meum in ludum discendi, non lusionis: ea re non longius quum vellem, quod Pomptino ad triumphum a. d. III. Non. Novembr. volebam adesse. Etenim erit nescio quid negotioli. Nam Cato et Servilius praetores prohibituros se minantur, nec quid possint scio. Ille enim et Appium consulem secum habebit et praetores et tribunos pl. Sed

minantur tamen, in primisque Ἄρη πνέων Q. Scaevola. Cura, mi suavissime et carissime frater, ut valeas.

V. et VI.

M. Cicero Q. fratri de libris de re publica Sallustii monitu refingendis, de Caesaris erga se amore exponit: sequitur de versibus scribendis excusatio, de rei publicae statu conquestio, de Gabinio a se non defenso, de suo in libris Quinto emendis studio, de tragoediis a Q. fratre scriptis. Scripta epistola a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Quod quaeris quid de illis libris egerim, quos, quum essem in Cumano, scribere institui, non cessavi neque cesso, sed saepe iam scribendi totum consilium rationemque mutavi. Nam iam duobus factis libris, in quibus novendialibus iis feriis, quae fuerunt Tuditano et Aquilio consulibus, sermo est a me institutus Africani paullo ante mortem et Laelii, Phili, Manilii, P. Rutilii, Q. Tuberonis et Laelii generorum, Fannii et Scaevolae, sermo autem in novem et dies et libros distributus de optimo statu civitatis et de optimo cive — sane texebatur opus luculente hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis adferebat — ii libri quum in Tusculano mihi legerentur audiente Sallustio, admonitus sum ab illo multo maiore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de re publica, praesertim quum essem non Heracles Ponticus, sed consularis et is, qui in maximis versatus in re publica rebus essem: quae tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri ficta esse: oratorum sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, belle a me removisse, ad eos tamen rettulisse, quos ipse vidissem, Aristotelem denique, quae de re publica et praestanti viro scribat, ipsum loqui. 2. Commovit me et eo magis, quod maximos motus nostrae civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores quam illorum aetas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens offenderem quempiam. Nunc et id vitabo et loquar ipse tecum, et tamen illa, quae institueram, ad te, si Romam venero, mittam. Puto enim te existimaturum a me illos libros

non sine aliquo meo stomacho esse relictos. 3. Caesaris amore, quem ad me perscripsti, unice delector: promissis iis, quae ostendit, non valde pendeo, nec sitio honores nec desidero gloriam, magisque eius voluntatis perpetuitatem quam promissorum exitum exspecto. Vivo tamen in ea ambitione et labore, *tamquam* id, quod non postulo, exspectem. 4. Quod me de versibus faciendis rogas, incredibile est, mi frater, quam egeam tempore, nec sane satis commoveor animo ad ea, quae vis, canenda. † *ΑΜΠΩΕΙΣ* vero ad ea, quae ipse ego ne cogitando quidem consequor, tu, qui omnes isto eloquendi et exprimendi genere superasti, a me petis? Facerem tamen, ut possem, sed, quod te minime fugit, opus est ad poëma quadam animi alacritate, quam plane mihi tempora eripiunt. Abduco me equidem ab omni rei publicae cura dedoque litteris, sed tamen indicabo tibi, quod mehercule in primis te celatum volebam. Angor, mi suavissime frater, angor nullam esse rem publicam, nulla iudicia nostrumque hoc tempus aetatis, quod in illa auctoritate senatoria florere debebat, aut forensi labore iactari aut domesticis litteris sustentari, illud vero, quod a puero adamaram, *Πολλὸν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχος ἔμμεναι ἄλλων*, totum occidisse, inimicos a me partim non oppugnatos, partim etiam esse defensos, meum non modo animum, sed ne odium quidem esse liberum, unumque ex omnibus Caesarem esse inventum qui me tantum, quantum ego vellem, amaret, aut etiam, sicut alii putant, hunc unum esse qui vellet. Quorum tamen nihil est eius modi, ut ego me non multa consolatione cotidie leniam, sed illa erit consolatio maxima, si una erimus. Nunc ad illa vel gravissimum accedit desiderium tui. 5. Gabinium si, ut Pansa putat oportuisse, defendissem, concidissem: qui illum oderunt — ii sunt toti ordines — propter quem oderunt, me ipsum odisse coepissent. Tenui me, ut puto, egregie, tantum ut facerem, quantum omnes viderent. Et in omni summa, ut mones, valde me ad otium pacemque convertio. 6. De libris, Tyrannio est cesator: Chrysippo dicam, sed res operosa est et hominis perdiligentis. Sentio ipse, qui in summo studio nihil adsequor. De Latinis vero quo me vertam nescio: ita mendose

et scribuntur et veneunt, sed tamen, quod fieri poterit, non neglegam. Crebrius, ut ante ad te scripsi, Romae est, et qui omnia † adiurat, debere tibi valde renuntiant. Ab aerario puto confectum esse, dum absum.

7. Quattuor tragoedias xvi. diebus absolvisse quum scribas, tu quidquam ab alio mutuaris? et *χρόος* quaeris, quum Electram et Troadas scripseris? Cessator esse noli, et illud *γνώθι σεαυτὸν* noli putare ad adrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam ut bona nostra norimus. Sed et istas et Erigonam mihi velim mittas. Habes ad duas epistolas proximas.

VII.

M. Cicero Q. fratri Romae ingentem adluviem fuisse scribit. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Romae et maxime Appia ad Martis mira proluvies. Crassipedis ambulatio ablata, horti, tabernae plurimae, magna vis aquae usque ad piscinam publicam. Viget illud Homeri:

*Ἡματ' ὀπωρινῶ, ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ
Ζεὺς, ὅτε δὴ ὁ ἄνδρεςσι κοτεσσάμενος χαλεπήνη.*

Cadit enim in absolutionem Gabinii:

*Οἱ βίη εἰν ἀγορῇ σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
Ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὅπιν οὐκ ἀλέγοντες.*

Sed haec non curare decrevi. 2. Romam quum venero, quae perspexero, scribam ad te et maxime de dictatura, et ad Labienum et ad Ligurium litteras dabo. Hanc scripsi ante lucem ad lychnuchum ligneolum, qui mihi erat periucundus, quod eum te aiebant, quum esses Sami, curasse faciendum. Vale, mi suavissime et optime frater.

VIII.

M. Cicero Q. fratri scribit de perferendis militiae molestiis et cautione in litteris dandis adhibenda, de carmine ad Caesarem componendo, de spe candidatorum consulatus, de dictaturae timore, de Serrani funere, de Milonis ludis. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. Superiori epistolae quod respondeam nihil est, quae

plena stomachi et querellarum est, quo in genere alteram quoque te scribis pridie Labieno dedisse, qui adhuc non venerat. Delevit enim mihi omnem molestiam recentior epistola. Tantum te et moneo et rogo, ut in istis molestiis et laboribus et desideriiis recordere consilium nostrum quod fuerit perfectionis tuae. Non enim commoda quaedam sequebamur parva ac mediocria. Quid enim erat quod discessu nostro emendum putaremus? Praesidium firmissimum petebamus ex optimi et potentissimi viri benevolentia ad omnem statum nostrae dignitatis. Plura ponuntur in spe quam in pecuniis: reliqua ad iacturam struentur. Qua re si crebro referes animum tuum ad rationem et veteris consilii nostri et spei, facilius istos militiae labores ceteraque, quae te offendunt, feres, et tamen quum voles depones. Sed eius rei maturitas nequedum venit et tamen iam appropinquat. 2. Etiam illud te admoneo, ne quid ullis litteris committas quod, si prolatum sit, moleste feramus. Multa sunt, quae ego nescire malo quam cum aliquo periculo fieri certior. Plura ad te vacuo animo scribam, quum, ut spero, se Cicero meus belle habebit. Tu velim cures ut sciam quibus nos dare oporteat eas, quas ad te deinde litteras mittemus, Caesarisne tabulariis, ut is ad te protinus mittat, an Labieni: ubi enim isti sint Nervii et quam longe absint nescio. 3. De virtute et gravitate Caesaris, quam in summo dolore adhibuisset, magnam ex epistola tua cepi voluptatem. Quod me institutum ad illum poëma iubes perficere, etsi distentus quum operatum animo sum multo magis, tamen quoniam ex epistola, quam ad te miseram, cognovit Caesar me aliquid esse exorsum, revertar ad institutum idque perficiam his suppliciorum otiosis diebus, quibus Messalam iam nostrum reliquosque molestia levatos vehementer gaudeo, eumque quod certum consulem cum Domitio numeratis, nihil a nostra opinione dissentitis. Ego Messalam Caesari praestabo. Sed Memmius in adventu Caesaris habet spem, in quo illum puto errare: hic quidem friget. Scaurum autem iam pridem Pompeius abiecit. 4. Res prolatae: ad interregnum comitia adducta. Rumor dictatoris iniucundus bonis, mihi etiam magis quae loquuntur. Sed tota res et timetur et refrigescit. Pompeius

plane se negat velle: antea mihi ipse non negabat. Hirrus auctor fore videtur. O di, quam ineptus! quam se ipse amans sine rivali! Crassum Iunianum, hominem mihi deditum, per me deterruit. Velit nolit scire difficile est. Hirro tamen agente nolle se non probabit. Aliud hoc tempore de re publica nihil loquebantur: agebatur quidem certe nihil. 5. Serrani Domestici filii funus perluctuosum fuit a. d. iix. Kalend. Decembr. Laudavit pater scripto meo. 6. Nunc de Milone. Pompeius ei nihil tribuit et omnia Guttae dicitque se perfecturum, ut [in] illo Caesar incumbat. Hoc horret Milo, nec iniuria, et, si ille dictator factus sit, paene diffidit. Intercessorem dictaturae si iuverit manu et praesidio suo, Pompeium metuit inimicum: si non iuverit, timet ne per vim perferatur. Ludos apparat magnificentissimos: sic, inquam, ut nemo sumptuosiores: stulte bis terque, non postulatos, vel quia munus magnificum dederat vel quia facultates non erant, [vel quia magister,] vel quia potuerat magistrum se, non aedilem putare. Omnia fere scripsi. Cura, mi carissime frater, ut valeas.

IX.

M. Cicero Q. fratri scribit de Gabinio a se non defenso, de Milonis in ludis instituendis profusione, de anni venientis motibus, de mancipiis emendis, de Vatini epistola, de poemate ad Caesarem absoluto, de Q. fratris aedificiis, de Felicis testamento, de Q. filio. Scripta epistola est a. u. c. 700.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1. De Gabinio nihil fuit faciendum istorum, quae a te amantissime cogitata sunt. *Τότε μοι χάνοι.* Feci summa cum gravitate, ut omnes sentiunt, et summa cum lenitate quae feci: illum neque ursi neque levavi. Testis vehemens fui, praeterea quievi. Exitum iudicii foedum et perniciosum lenissime tuli. Quod quidem bonum mihi nunc denique redundat, ut iis malis rei publicae licentiaque audacium, qua ante rumpebar, nunc ne movear quidem: nihil est enim perditius his hominibus, his temporibus. 2. Itaque ex re publica quoniam nihil iam voluptatis capi potest, cur stomacher nescio. Litterae me et studia nostra et otium villaeque dele-

clant maximeque pueri nostri. Angit unus Milo. Sed velim finem adferat consulatus: in quo enitar non minus, quam sum enisus in nostro, tuque istinc, quod facis, adiuvabis. De quo cetera, nisi plane vis eripuerit, recte sunt, de re familiari timeo.

Ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς,

qui ludos HS†cccō. comparet. Cuius in hoc uno inconsiderantiam et ego sustinebo, ut potero, et, tu ut possis, est tuorum nervorum. 3. De motu temporum venientis anni nihil te intellegere volueram domestici timoris, sed de communi rei publicae statu, in quo etiam si nihil procuro, tamen nihil curare vix possum. Quam autem te velim cautum esse in scribendo ex hoc coniiecto, quod ego ad te ne haec quidem scribo, quae palam in re publica turbantur, ne cuiusquam animum meae litterae interceptae offendant. Qua re domestica cura te levatum volo: in re publica scio quam sollicitus esse soleas. Video Messallam nostrum consulem, si per interregem, sine iudicio: si per dictatorem, tamen sine periculo. Odii nihil habet. Hortensii calor multum valebit. Gabinii absolutio lex impunitatis putatur. *Ἐν παρέργῳ*: de dictatore tamen actum adhuc nihil est. Pompeius abest, Appius miscet, Hirrus parat, multi intercessores numerantur, populus non curat, principes nolunt, ego quiesco. 4. De mancipiis, quod mihi polliceris, valde te amo, et sum equidem, ut scribis, et Romae et *in* praediis infrequens. Sed cave, amabo, quidquam quod ad meum commodum attineat, nisi maximo tuo commodo et maxima tua facultate, mi frater, cogitaris. 5. De epistola Vatinii risi. Sed me ab eo ita observari scio, ut eius ista odia non sorbeam solum, sed etiam concoquam. 6. Quod me hortaris, ut absolvam, habeo absolutum suave, mihi quidem uti videtur, *ἔπος* ad Caesarem, sed quaero locupletem tabellarium, ne accidat quod Erigonae tuae, cui soli Caesare imperatore iter ex Gallia tutum non fuit. 7. **Quid? si caementum bonum non habeam, deturbem aedificium? quod quidem mihi cotidie magis placet, in primisque inferior porticus et eius conclavia fiunt recte. De Arcano, Caesaris opus est vel mehercule etiam elegantioris alicuius. Imagines enim istae et palaestra

et piscina et Nilus multorum Philotimorum est, non Diphilorum. Sed et ipsi ea adibimus et mittemus et mandabimus. 8. De Felicis testamento tum magis querare, si scias. Quas enim tabulas se putavit obsignare, in quibus † in unciis firmissimum tenes vero lapsus est, per errorem et suum et Sicuræ servi non obsignavit: quas noluit, eas obsignavit. *Ἄλλ' οἰμωξέτω!* nos modo valeamus. 9. Ciceronem et ut rogas amo et ut meretur et debeo. Dimitto autem a me, et ut a magistris ne abducam et quod mater [Pomponia] discedit, sine qua edacitatem pueri pertimesco. Sed sumus una tamen valde multum. Rescripsi ad omnia. Mi suavissime et optime frater, vale.

**Q. TULLII CICERONIS
DE PETITIONE CONSULATUS AD M. FRATREM
LIBER.**

ARGUMENTUM.

Quum tempus instaret, quo tempore M. Tullius Cicero consulatur, ex lege annali petere posset, scripsit ad eum Q. frater hunc libellum, quo docere fratrem suscepit quo modo et quibus artibus consulatum, cuius petitionem proxime suscepturus erat, consequi certo posset. Qua re quamquam ad Ciceronem proprie pertinet hic libellus, tamen omnium honorum petendorum ratio, quae libera re publica Romae solebat esse, ex eo perspicui potest. Primo autem agitur de persona, quae petit, deinde de re, quae petitur, denique de loco, ubi petitur: in quibus singulis fere haec duo spectantur, impedimenta, quae obstant et rem difficilem reddant, deinde, quae subsidia adversus ea impedimenta sint comparanda, ut facilius eo, quo tendas, pervenias.

QUINTUS MARCO FRATRI S. D.

I. 1. Etsi tibi omnia suppetunt, quae consequi ingenio aut usu homines aut diligentia possunt, tamen amore nostro non sum alienum arbitratus ad te perscribere ea, quae mihi

veniebant in mentem dies ac noctes de petitione tua cogitanti, non ut aliquid ex iis novi addisceres, sed ut ea, quae in re dispersa atque infinita viderentur esse, ratione et distributione sub uno aspectu ponerentur. [Quamquam plurimum natura valet, tamen videtur in paucorum mensium negotio posse simulatio naturam vincere.] 2. Civitas quae sit cogita, quid petas, qui sis. Prope cotidie tibi hoc ad forum descendenti meditandum est: 'Novus sum, consulatum peto, Roma est.' Nominis novitatem dicendi gloria maxime sublevabis. Semper ea res plurimum dignitatis habuit. Non potest, qui dignus habetur patronus consularium, indignus consulatu putari. Quam ob rem quoniam ab hac laude proficisceris et, quidquid es, ex hoc es, ita paratus ad dicendum venito, quasi in singulis causis iudicium de omni ingenio futurum sit. 3. Eius facultatis adiumenta, quae tibi scio esse seposita, ut parata ac prompta sint cura, et saepe, quae de Demosthenis studio et exercitatione scripsit Demetrius, recordare, deinde ut amicorum et multitudo et genera appareant. Habes enim ea, quae *non multi homines* novi habuerunt: omnes publicanos, totum fere equestrem ordinem, multa praeterea municipia, multos abs te defensos, homines cuiusque ordinis, aliquot collegia, praeterea studio dicendi conciliatos plurimos adolescentulos, cotidianam amicorum adsiduitatem et frequentiam. 4. Haec cura ut teneas commendando et rogando et omni ratione efficiendo, ut intellegant, qui debent tua causa, referendae gratiae, qui volunt, obligandi tui tempus sibi aliud nullum fore. Etiam hoc multum videtur adiuvere posse novum hominem: hominum nobilium voluntas et maxime consularium. Prodest, quorum in locum ac numerum pervenire velis, ab iis ipsis illo loco ac numero dignum putari. 5. Hi rogandi omnes sunt diligenter et ad eos adlegendum est persuadendumque iis nos semper cum optimalibus de re publica sensisse, minime populares fuisse: si quid locuti populariter videamur, id nos eo consilio fecisse, ut nobis Cn. Pompeium adiungeremus, ut eum, qui plurimum posset, aut amicum in nostra petitione haberemus aut certe non adversarium. 6. Praeterea adolescentes nobiles elabora ut habeas vel ut teneas, stu-

diosos quos habes: multum dignitatis adferent. Plurimos habes: perfice ut sciant quantum in iis putes esse. Si adduxeris, ut ii, qui non nolunt, cupiant, plurimum proderunt.

II. 7. Ac multum etiam novitatem tuam adiuvat, quod eius modi nobiles tecum petunt, ut nemo sit qui audeat dicere plus illis nobilitatem quam tibi virtutem prodesse oportere. Iam P. Galbam et L. Cassium summo loco natos quis est qui petere consulatum putet? Vides igitur amplissimis ex familiis homines, quod sine nervis sunt, tibi pares non esse. — 8. At Catilina et Antonius molesti sunt. — Immo homini navo, industrio, innocenti, diserto, gratioso apud eos, qui res iudicant, optandi competitores, ambo a pueritia sicarii, ambo libidinosi, ambo egentes. Eorum alterius bona proscripta vidimus, vocem denique audivimus iurantem se Romae iudicio aequo cum homine Graeco certare non posse, ex senatu eiectum scimus. Optima vero † censorum estimatione in praetura competitorem habuimus, amico Sabidio et Panthera, quod ad tabulam quos poneret non habebat. Quo tamen in magistratu amicam, quam domi palam haberet, de machinis emit. In petitione autem consulatus caupones omnes compilare per turpissimam *ad* legationem maluit quam adesse et populo Romano supplicare. 9. Alter vero, di boni! quo splendore est? Primum nobilitate eadem. Num maiore? Non. Sed virtute. Quam ob rem? Quod Antonius umbram suam metuit, hic ne leges quidem, natus in patris egestate, educatus in sororis stupris, corroboratus in caede civium: cuius primus ad rem publicam aditus in equitibus Romanis occidendis fuit. Nam illis, quos meminimus, Gallis, qui tum Titiniorum ac Nanniorum ac Tanusiorum capita demebant, Sulla unum Catilinam praefecerat, in quibus ille hominem unum optimum, Q. Caecilium, sororis suae virum, equitem Romanum, nullarum partium, quum semper natura tum etiam aetate iam quietum, suis manibus occidit.

III. 10. Quid ego nunc dicam petere eum consulatum, qui hominem carissimum populo Romano, M. Marium, inspectante populo Romano, vitibus per totam urbem ceciderit, ad bustum egerit, ibi omni cruciatu lacerarit, vivo stanti collum gladio sua dextera secuerit, quum sinistra capillum

eius a vertice teneret, caput sua manu tulerit, quum inter digitos eius rivi sanguinis fluerent? Qui postea cum histri- nibus et cum gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis, alte- ros facinoris adiutores haberet, qui nullum in locum tam sanctum ac tam religiosum accessit, in quo non, etiam si † aliis culpa non esset, tamen ex sua nequitia dedecoris sus- pitionem relinqueret, qui ex curia Curios et Annios, ab atriis Sapalas et Carvilios, ex equestri ordine Pompilios et Vettios sibi amicissimos comparavit, qui tantum habet au- daciae, tantum nequitiae, tantum denique in libidine artis et efficacitatis, ut prope in parentum gremiis praetextatos libe- ros constuprarit? Quid ego nunc tibi de Africa, quid de testium dictis scribam? Nota sunt, et ea tu saepius legito. Sed tamen hoc mihi non praetermittendum videtur, quod primum ex eo iudicio tam egens discessit, quam quidam iudices eius ante illud iudicium fuerunt, deinde tam invidio- sus, ut aliud in eum iudicium cotidie flagitetur. — Hic se sic habet, ut magis timeat, etiam si quierit, quam ut contemnat, si quid commoverit. 11. Quanto melior tibi fortuna petiti- onis data est quam nuper homini novo C. Caelio! Ille cum duobus hominibus ita nobilissimis petebat, ut tamen in iis omnia pluris essent quam ipsa nobilitas, summa ingenia, summus pudor, plurima beneficia, summa ratio ac diligentia petendi. Ac tamen eorum alterum Caelius, quum multo inferior esset genere, superior nulla re paene, superavit. 12. Qua re tibi, si facies ea, quae natura et studia, quibus semper usus es, largiuntur, quae temporis tui ratio deside- rat, quae potes, quae debes, non erit difficile certamen cum iis competitoribus, qui nequaquam sunt tam genere insignes quam vitiis nobiles. Quis enim reperiri potest tam improbus civis qui velit uno suffragio duas in rem publicam sicas de- stringere?

IV. 13. Quoniam quae subsidia novitatis haberes et ha- bere posses exposui, nunc de magnitudine petitionis dicen- dum videtur. Consulatum petis, quo honore nemo est quin te dignum arbitretur, sed multi qui invidiant. Petis enim homo ex equestri loco summum locum civitatis atque ita summum, ut forti homini, diserto, innocenti multo idem ille

hones plus amplitudinis quam ceteris adferat. Noli putare eos, qui sunt eo honore usi, non videre, tu, quum idem sis adeptus, quid dignitatis habiturus sis, eos vero, qui consularibus familiis nati locum maiorum consecuti non sunt, suspicor tibi, nisi si qui admodum te amant, invidere. Etiam novos homines praetorios existimo, nisi qui tuo beneficio vincti sunt, nolle abs te se honore superari. 14. Iam in populo quam multi invidi sint, quam multi consuetudine horum annorum ab hominibus novis alienati venire tibi in mentem certo scio. Esse etiam non nullos tibi iratos ex iis causis, quas egisti, necesse est. Iam illud tute circumspicito, quod ad Cn. Pompeii gloriam augendam tanto studio te dedisti, num quos tibi putes ob eam causam esse amicôs. 15. Quam ob rem quum et summum locum civitatis petas et videas esse studia, quae [tibi] adversentur, adhibeas necesse est omnem rationem et curam et laborem et diligentiam.

V. 16. Et petitio magistratus divisa est in duarum rationum diligentiam, quarum altera in amicorum studiis, altera in populari voluntate ponenda est. Amicorum studia beneficiis et officiis et vetustate et facilitate ac iucunditate naturae parta esse oportet. Sed hoc nomen amicorum in petitione latius patet quam in cetera vita. Quisquis est enim qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet, is amicorum *in* numero est habendus. Sed tamen, qui sunt amici ex causa iustiore cognationis aut adfinitatis aut sodalitatis aut alicuius necessitudinis, iis carum et iucundum esse maxime prodest. 17. Deinde ut quisque est intimus ac maxime domesticus, ut is amet et quam amplissimum esse te cupiat, valde elaborandum est, tum ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, postremo etiam servi tui: nam fere omnis sermo ad forensem famam a domesticis emanat auctoribus. 18. Denique sunt instituendi cuiusque generis amici: ad speciem, homines illustres honore ac nomine, qui etiam si suffragandi studia non navant, tamen adferunt petitori aliquid dignitatis, ad ius obtinendum, magistratus, ex quibus maxime consules, deinde tribuni pl., ad conficiendas centurias, homines excellenti gratia. Qui abs te tribum aut centuriam aut aliquod beneficium aut habeant aut

[habere] sperent, eos prorsus magno opere et compara et confirma. Nam per hos annos homines ambitiosi vehementer omni studio atque opera elaborarunt, ut possent a tribulibus suis ea, quae peterent, impetrare. Hos tu homines quibuscumque poteris rationibus ut ex animo atque ex illa summa voluntate tui studiosi sint elaborato. 19. Quod si satis grati homines essent, haec tibi omnia parata esse debebant, sicuti parata esse confido. Nam hoc biennio quattuor sodalitates hominum ad ambitionem gratiosissimorum tibi obligasti, M. Fundanii, Q. Gallii, C. Cornelii, C. Orchivii: horum in causis ad te deferendis quid tibi eorum sodales receperint et confirmarint scio: nam interfui. Qua re hoc tibi faciendum est, hoc tempore ut ab iis quod debent exigas saepe commonendo, rogando, confirmando, curando, ut intellegant nullum se umquam aliud tempus habituros referendae gratiae: profecto homines et spe reliquorum tuorum officiorum et recentibus beneficiis ad studium navandum excitabuntur. 20. Et omnino quoniam eo genere amicitiarum petitio tua maxime munita est, quod ex causarum defensionibus adeptus es, fac ut plane iis omnibus, quos devinctos tenes, discriptum ac dispositum suum cuique munus sit. Et quem ad modum nemini illorum molestus nulla in re umquam fuisti, sic cura ut intellegant omnia te, quae ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tempus reservasse.

VI. 21. Sed quoniam tribus rebus homines maxime ad benevolentiam atque haec suffragandi studia ducuntur, beneficio, spe, adiunctione animi ac voluntate, animadvertendum est quem ad modum cuique horum generi sit inserviendum. Minimis beneficiis homines adducuntur, ut satis causae putent esse ad studium suffragationis, nedum ii, quibus saluti fuisti, quos tu habes plurimos, non intellegant, si hoc tuo tempore tibi non satis fecerint, se probatos nemini umquam fore. Quod quum ita sit, tamen rogandi sunt atque etiam in hanc opinionem adducendi, ut, qui adhuc nobis obligati fuerint, iis vicissim nos obligari posse videamur. 22. Qui autem spe tenentur, quod genus hominum multo etiam est diligentius atque officiosius, iis fac ut propositum ac paratum auxilium tuum esse videatur, denique ut specta-

torem te [suorum] officiorum esse intellegant diligentem, ut videre te plane atque animadvertere quantum a quoque profiscatur appareat. 23. Tertium illud genus est studiorum voluntarium, quod agendis gratiis, accommodandis sermonibus ad eas rationes, propter quas quisque studiosus tui esse videbitur, significanda erga illos pari voluntate, adducenda amicitia in spem familiaritatis et consuetudinis confirmari oportebit. Atque in iis omnibus generibus iudicatio et perpendito quantum quisque possit, ut scias *et* quem ad modum cuique inservias et quid a quoque exspectes ac postules. 24. Sunt enim quidam homines in suis vicinitatibus et municipiis gratiosi, sunt diligentes et copiosi, qui etiam si antea non studuerunt huic gratiae, tamen ex tempore elaborare eius causa, cui debent aut volunt, facile possunt. His hominum generibus sic inserviendum est, ut ipsi intellegant te videre quid a quoque exspectes, sentire quid accipias, meminisse quid acceperis. Sunt autem alii, qui aut nihil possunt aut etiam odio sunt tribulibus suis, nec habent tantum animi ac facultatis, ut enitantur ex tempore: hos ut internoscas videto, ne spe in aliquo maiore posita praesidii parum comparetur.

VII. 25. Et quamquam partis ac fundatis amicitiiis fretum ac munitum esse oportet, tamen in ipsa petitione amicitiae permultae ac perutiles comparantur. Nam in ceteris molestiis habet hoc tamen petitio commodi: potes honeste, quod in cetera vita non queas, quoscumque velis adiungere ad amicitiam, quibuscum si alio tempore agas [ut te utantur], absurde facere videare, in petitione autem nisi id agas et cum multis et diligenter, nullus petitor esse videare. 26. Ego autem tibi hoc confirmo, esse neminem, nisi aliqua necessitudine competitorum alicui tuorum sit adiunctus, a quo non facile, si contenderis, impetrare possis, ut suo beneficio promereatur, se ut ames et sibi ut debeas, modo ut intellegat te magni aestimare ex animo agere, bene se ponere, fore ex eo non brevem et suffragatoriam, sed firmam et perpetuam amicitiam. 27. Nemo erit, mihi crede, in quo modo aliquid sit, qui hoc tempus sibi oblatum amicitiae tecum constituendae praetermittat, praesertim quum tibi hoc casus

adferat, ut ii tecum petant, quorum amicitia aut contemnenda aut fugienda sit, et qui hoc, quod ego te hortor, non modo adsequi, sed ne incipere quidem possint. 28. Nam quid incipiat Antonius homines adiungere atque invitare ad amicitiam, quos per se suo nomine appellare non possit? Mihi quidem nihil stultius videtur quam existimare esse eum studiosum tui, quem non noris. Eximiam quamdam gloriam et dignitatem ac rerum gestarum magnitudinem esse oportet in eo, quem homines ignoti, nullis suffragantibus, honore adficient: ut quidem homo nequam, iners, sine officio, sine ingenio, cum infamia, nullis amicis, hominem plurimorum studio atque omnium bona existimatione munitum praecurrat, sine magna culpa negligentiae fieri non potest.

VIII. 29. Quam ob rem omnes centurias multis et variis amicitiiis cura ut confirmatas habeas. Et primum, id quod ante oculos est, senatores equitesque Romanos, ceterorum ordinum navos homines et gratiosos complectere. Multi homines urbani industrii, multi libertini in foro gratiosi navi-que versantur, quos per te, quos per communes amicos poteris, summa cura ut cupidi tui sint elaborato, appetito, adlegato, summo beneficio te adfici ostendito. 30. Deinde habeto rationem urbis totius, collegiorum omnium, pagorum, vicinitatum. Ex iis principes ad amicitiam tuam si adiunxeris, per eos reliquam multitudinem facile tenebis. Postea totam Italiam fac ut in animo ac memoria tributim discriptam comprehensamque habeas, ne quod municipium, coloniam, praefecturam, locum denique Italiae ne quem esse patiari in quo non habeas firmamenti quod satis esse possit, 31. perquiras etiam et investiges homines ex omni regione eosque cognoscas, appelas, confirmes, cures, ut in suis vicinitatibus tibi petant et tua causa quasi candidati sint. Volent te amicum, si suam a te amicitiam expeti videbunt. Id ut intellegant, oratione ea, quae ad eam rationem pertinet, habenda consequere. Homines municipales ac rusticani, si nobis nomine noti sunt, in amicitia esse se arbitrantur: si vero etiam praesidii se aliquid sibi constituere putant, non amittunt occasionem promerendi. Hos ceteri et maxime tui competitores, ne norunt quidem: tu et nosti et facile cogno-

sces, sine quo amicitia esse non potest. 32. Neque id tamen satis est, tametsi magnum est, si non consequatur spes utilitatis atque amicitiae, ne nomenclator solum, sed amicus etiam bonus esse videare. Ita quum et hos ipsos, propter suam ambitionem qui apud tribules suos plurimum gratia possunt, studiosos in centuriis habebis et ceteros, qui apud aliquam partem tribulium propter municipii aut vicinitatis aut collegii rationem valent, cupidos tui constitueris, in optima spe esse debebis. 33. Iam equitum centuriae multo facilius mihi diligentia posse teneri videntur: primum cognosce equites: pauci enim sunt: deinde appete: multo enim facilius illa adolescentulorum ad amicitiam aetas adiungitur. Deinde habes tecum ex iuventute optimum quemque et studiosissimum humanitatis. Tum autem, quod equester ordo tuus est, sequentur illi auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, ut non ordinis solum voluntate, sed etiam singulorum amicitias eas centurias confirmatas habeas. Iam studia adolescentulorum in suffragando, in obeundo, in nuntiando, in adsectando mirifice et magna et honesta sunt.

IX. 34. Et quoniam adsectationis mentio facta est, id quoque curandum est, ut cotidiana cuiusque generis et ordinis et aetatis utare. Nam ex ea ipsa copia coniectura fieri poterit quantum sis in ipso campo virium ac facultatis habiturus. Huius autem rei tres partes sunt: una saluatorum, [quum domum veniunt,] altera deductorum, tertia adsectatorum. 35. In saluatoribus, qui magis vulgares sunt et hac consuetudine, quae nunc est, plures veniunt, hoc efficiendum est, ut hoc ipsum minimum officium eorum tibi gratissimum esse videatur. Qui domum tuam venient, iis significato te animadvertere: eorum amicis qui illis renuntient ostendito, saepe ipsis dicito. Sic homines saepe, quum obeunt plures competitores et vident unum esse aliquem qui haec officia maxime animadvertat, ei se dedunt, deserunt ceteros, minutatim ex communibus proprii, ex fucosis firmi suffragatores evadunt. Iam illud teneto diligenter, si eum, qui tibi promiserit, audieris fucum, ut dicitur, facere aut senseris, ut te id audisse aut scire dissimules, si qui tibi se purgare volet, quod suspectum esse se arbitretur, adfirmes

te de illius voluntate numquam dubitasse nec debere dubitare. Is enim, qui se non putat satis facere, amicus nullo modo potest esse. Scire autem oportet quo quisque animo sit, ut quantum cuique confidas constituere possis. 36. Iam deductorum officium quo maius est quam saluatorum, hoc gratius tibi esse significato atque ostendito et, quoad eius fieri poterit, certis temporibus descendito. Magnam adfert opinionem, magnam dignitatem cotidiana in deducendo frequentia. 37. Tertia est ex hoc genere adsidua adsectorum copia. In ea quos voluntarios habebis, curato ut intellegant te sibi in perpetuum summo beneficio obligari: qui autem tibi debent, ab iis plane hoc munus exigit: qui per aetatem ac negotium poterunt, ipsi tecum ut adsidui sint, qui ipsi sectari non poterunt, suos necessarios in hoc munere constituent. Valde ego te volo et ad rem pertinere arbitror semper cum multitudine esse. 38. Praeterea magnam adfert laudem et summam dignitatem, si ii tecum erunt, qui a te defensi et qui per te servati ac iudiciis liberati sunt. Haec tu plane ab iis postulato, ut, quoniam nulla impensa per te alii rem, alii honorem, alii salutem ac fortunas omnes obtinuerint nec aliud ullum tempus futurum sit ubi tibi referre gratiam possint, hoc te officio remunerentur.

X. 39. Et quoniam in amicorum studiis haec omnis ratio versatur, qui locus in hoc genere cavendus sit praetermittendum non videtur. Fraudis atque insidiarum et perfidiae plena sunt omnia. Non est huius temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus benevolus et simulator diiudicari possit: tantum est huius temporis admonere. Summa tua virtus eosdem homines et simulare tibi se esse amicos et invidere coëgit. Quam ob rem *Ἐπιχάρμειον* illud teneto, 'nervos atque artus esse sapientiae non temere credere.' 40. Et quum tuorum amicorum studia constitueris, tum etiam obrectatorum atque adversariorum rationes et genera cognoscito. Haec tria sunt: unum, quos laesisti, alterum, qui sine causa non amant, tertium, qui competitorum valde amici sunt. Quos laesisti, quum contra eos pro amico diceres, iis te plane purgato, necessitudines commemorato, in spem adducito te in eorum rebus, si se in ami-

citiam *tuam* contulerint, pari studio atque officio futurum. Qui sine causa non amant, eos aut beneficio aut spe aut significando tuo erga illos studio dato operam ut de illa animi pravitate deducas: quorum voluntas erit abs te propter competitorum amicitias alienior, iis quoque eadem inservito ratione qua superioribus et, si probare poteris, te in eos ipsos competitors tuos benevolo esse animo ostendito.

XI. 41. Quoniam de amicitiiis constituendis satis dictum est, dicendum est de illa altera parte petitionis, quae in populari ratione versatur. Ea desiderat nomenclationem, blanditiam, adsiduitatem, benignitatem, rumorem, spem in re publica. 42. Primum id, quod facis ut homines noris, significa ut appareat, et auge, ut cotidie melius fiat. Nihil mihi tam popolare neque tam gratum videtur. Deinde id, quod natura non habes, induc in animum ita simulandum esse, ut natura facere videare. Nam comitas tibi non deest ea, quae bono ac suavi homine digna est. Sed opus est magno opere blanditia, quae, etiam si vitiosa est et turpis in cetera vita, tamen in petitione est necessaria. Etenim quum deteriore aliquem adsentando facit, tum improba est: quum amicio rem non tam vituperanda, petitori vero necessaria est, cuius et frons et vultus et sermo ad eorum, quoscumque convenerit, sensum et voluntatem commutandus et accommodandus est. 43. Iam adsiduitatis nullum est praeceptum, verbum ipsum docet quae res sit. Prodest quidem vehementer nusquam discedere, sed tamen hic fructus est adsiduitatis, non solum esse Romae atque in foro, sed adsidue petere, saepe eosdem appellare, non committere ut quisquam possit dicere, quoad eius consequi possis, † si abs te non sit rogatum et valde ac diligenter rogatum. 44. Benignitas autem late patet. Est in re familiari, quae quamquam ad multitudinem pervenire non potest, tamen ab amicis laudatur, multitudini grata est: est in conviviis, quae fac et abs te et ab amicis tuis concelebrentur et passim et tributim: est etiam in opera, quam pervulga et communica, curaque ut aditus ad te diurni nocturnique pateant, neque solum foribus aedium tuarum, sed etiam vultu ac fronte, quae est animi ianua: quae si significat voluntatem abditam esse ac retrusam, parvi re fert

patere ostium. Homines enim non modo promitti sibi, praesertim quod de candidato petant, sed etiam large atque honorifice promitti volunt. 45. Qua re hoc quidem facile praeceptum est, ut, quod facturum sis, id significes te studiose ac libenter esse facturum, illud difficilius et magis ad tempus quam ad naturam accommodatum tuam, quod facere non possis, ut id aut iucunde neges: quorum alterum est boni viri, alterum boni petitoris. Nam quum id petitur, quod honeste aut sine detrimento nostro promittere non possumus, quo modo si qui roget, ut contra amicum aliquem causam recipiamus, belle negandum est, ut ostendas necessitudinem, demonstres quam moleste feras, aliis te rebus exsarturum esse persuadeas.

XII. 46. Audivi hoc dicere quemdam de quibusdam oratoribus, ad quos causam suam detulisset, 'gratiorem sibi orationem fuisse eius, qui negasset, quam illius, qui recepisset.' Sic homines fronte et oratione magis quam ipso beneficio reque capiuntur. Verum hoc probabile est, illud alterum subdura tibi homini Platonico suadere, sed tamen tempori tuo consulam. Quibus enim te propter aliquod officium necessitudinis adfuturum negaris, tamen ii possunt abs te placati aequique discedere: quibus autem idcirco negaris, quod te impeditum esse dixeris aut amicorum hominum negotiis aut gravioribus causis aut ante susceptis, inimici discedunt omnesque hoc animo sunt, ut sibi te mentiri malint quam negare. 47. C. Cotta, in ambitione artifex, dicere solebat se operam suam, quoad non contra officium rogaretur, polliceri solere omnibus, impertire iis, apud quos optime poni arbitraretur: ideo se nemini negare, quod saepe accideret causa cur is, cui pollicitus esset, non uteretur: saepe, ut ipse magis esset vacuus quam putasset: neque posse eius domum compleri, qui tantum modo reciperet, quantum videret se obire posse: casu fieri, ut agantur ea, quae non putaris, illa, quae credideris in manibus esse, ut aliqua de causa non agantur: deinde esse extremum, ut irascatur is, cui mendacium dixeris. 48. Id si promittas, et incertum est et in diem et in paucioribus: sin autem id neges, et certe abalienes et statim et plures. Plures enim multo sunt qui

rogant, ut uti liceat opera alterius, quam qui utuntur. Quare satius est ex iis aliquos aliquando in foro tibi irasci quam omnes continuo domi, praesertim quum multo magis irascantur iis, qui negent, quam ei, quem videant ea causa impeditum, ut facere quod promisit cupiat, si ullo modo possit. 49. Ac ne videar aberrasse a distributione mea, qui haec in hac populari parte petitionis disputem, hoc sequor, haec omnia non tam ad amicorum studia quam ad popularem famam pertinere. Etsi inest aliquid ex illo genere, benigne respondere, studiose inservire negotiis ac periculis amicorum, tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis, ut de nocte domus compleatur, ut multi spe tui praesidii teneantur, ut amiciores abs te discedant quam accesserint, ut quam plurimorum aures optimo sermone compleantur.

XIII. 50. Sequitur enim ut de rumore dicendum sit, cui maxime serviendum est. Sed quae dicta sunt omni superiore oratione, eadem ad rumorem concelebrandum valent: dicendi laus, studia publicanorum et equestris ordinis, hominum nobilium voluntas, adolescentulorum frequentia, eorum, qui abs te defensi sunt, assiduitas: ex municipiis multitudo eorum, quos tua causa venisse appareat: bene te ut homines nosse, comiter appellare, assidue ac diligenter petere, benignum ac liberalem esse loquantur et existiment, domus ut multa nocte compleatur, omnium generum frequentia adsit, satis fiat oratione omnibus, re operaque multis, perficiatur id, quod fieri potest, labore et arte ac diligentia, non ut ad populum ab iis omnibus fama perveniat, sed ut in iis studiis populus ipse versetur. 51. Iam urbanam illam multitudinem et eorum studia, qui contiones tenent, adeptus es in Pompeio ornando, Manilii causa recipienda, Cornelio defendendo, excitanda nobis sunt, quae adhuc habuit nemo quin idem splendorum hominum voluntates haberet. Efficiendum etiam illud est, ut sciant omnes Cn. Pompeii summam esse erga te voluntatem et vehementer ad illius rationes te id adsequi, quod petis, pertinere. 52. Postremo tota petitio cura ut pompae plena sit, ut illustris, ut splendida, ut popularis sit, ut habeat summam speciem ac dignitatem,

ut etiam, si qua possit, in competitoribus tuis existat aut sceleris aut libidinis aut largitionis accommodata ad eorum mores infamia. 53. Atque etiam in hac petitione maxime videndum est, ut spes rei publicae bona de te sit et honesta opinio, nec tamen in petendo res publica capessenda est neque in senatu neque in contione. Sed haec tibi sunt retinenda, ut senatus te existimet ex eo, quod ita vixeris, defensorem auctoritatis suae fore, equites Romani et viri boni ac locupletes ex vita acta te studiosum otii ac rerum tranquillarum, multitudo ex eo, quod dumtaxat oratione in contionibus ac iudicio popularis fuisti, te a suis commodis non alienum futurum.

XIV. 54. Haec veniebant mihi in mentem de duabus illis commentationibus matutinis, quod tibi cotidie ad forum descendenti meditandum esse dixeram: 'Novus sum, consulatum peto.' Tertium restat: 'Roma est,' civitas ex nationum conventu constituta, in qua multae insidiae, multa fallacia, multa in omni genere vitia versantur: multorum adrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum superbia, multorum odium ac molestia perferenda est. Video esse magni consilii atque artis in tot hominum cuiusque modi vitiis tantisque versantem vitare offensionem, vitare fabulam, vitare insidias, esse unum hominem accommodatum ad tantam morum ac sermonum ac voluntatum varietatem. 55. Qua re etiam atque etiam perge tenere istam viam, quam institisti: excelle dicendo: hoc et tenentur Romae homines et adliciuntur et ab impediendo ac laedendo repelluntur. Et quoniam in hoc vel maxime est vitiosa civitas, quod largitione interposita virtutis ac dignitatis oblivisci solet, in hoc fac ut te bene noris, id est, ut intellegas eum esse te, qui iudicii ac periculi metum maximum competitoribus adferre possis. Fac se ut abs te custodiri atque observari sciant: quum diligentiam tuam, quum auctoritatem vimque dicendi, tum profecto equestris ordinis erga te studium pertinescent. 56. Atque haec ita volo te illis proponere, non ut videare accusationem iam meditari, sed ut hoc terrore facilius hoc ipsum, quod agis, consequare: et plane sic contende omnibus nervis ac facultatibus, ut adipiscamur

quod petimus. Video nulla esse comitia tam inquinata largitione, quibus non gratis aliquae centuriae renuntient suos magno opere necessarios. 57. Qua re, si advigilamus pro rei dignitate et si nostros ad summum studium benevolos excitamus et si hominibus gratiosis studiosisque nostri suum cuique munus describimus et si competitoribus iudicium proponimus, sequestribus metum iniicimus, divisores ratione aliqua coërcemus, perfici potest ut largitio aut nulla fiat aut nihil valeat. 58. Haec sunt, quae putavi non melius scire me quam te, sed facilius his tuis occupationibus colligere unum in locum posse et ad te perscripta mittere. Quae tamen si ita sunt scripta, ut non ad omnes, qui honores petant, sed ad te proprie et ad hanc petitionem tuam valeant, tamen tu, si quid mutandum esse videbitur aut omnino tollendum aut si quid erit praeteritum, velim hoc mihi dicas. Volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

Q. CICERONIS

VERSUS QUIDAM DE XII SIGNIS.

Flumina verna ciet obscuro lumine Pisces:
 Curriculumque Aries aequat noctisque dieique:
 Cornua quem condunt florum praenuntia, Tauri:
 Aridaque aestatis Gemini primordia pandunt,
 Longaque iam minuit praeclarus lumine Cancer, 5
 Languifcosque Leo proflat ferus ore calores:
 Post modicum quatiens Virgo fugat orta vaporem,
 Autumni reserat portas aequatque diurna
 Tempora nocturnis dispenso sidere Libra.
 Effetos ramos denudat flamma Nepai. 10
 Pigra sagittipotens iaculatur frigora terris.
 Bruma gelu glacians iubar est spirans Capricorni.
 Quam sequitur nebulas rorans liquor altus Aquari,
 Tanta super circaque vigent ubi flumina. Mundi
 At dextra laevaue ciet rota fulgida Solis 15
 Mobile curriculum et lunae simulacra feruntur.

Squama sub Arctoo conspectu torta Draconis
Eminet. Hanc inter fulgentes aethere septem
Magna quatit stellas, quam servans serus in alta
Conditur Oceani ripa cum luce Bootes.

20

EIUSDEM, UT FERTUR, EPIGRAMMA DE AMORE
FEMINARUM.

Crede ratem ventis: animum ne crede puellis.
Namque est feminea tutior unda fide.
Femina nulla bona est, vel si bona contigit ulli,
Nescio quo fato res mala facta bona.

Partis tertiae volumine priore continentur:

Prooemia editoris	p. III seq.
M. Ciceronis epistolarum ad familiares libri XVI. . .	p. 1—432.
Eiusdem epistolarum ad Quintum fratrem libri III. .	p. 433—496.
Q. Ciceronis de petitione consulatus ad M. fratrem liber	p. 496—510.
Eiusdem versus quidam de signis XII.	p. 510. 511.
Eiusdem, ut fertur, epigramma de amore feminarum	p. 511.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD BRUTUM

LIBRI DUO

EPISTOLA AD OCTAVIUM.

RECOGNOVIT

REINHOLDUS KLOTZ.

LIPSIAE
SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXXIX.

ASHMOLEAN
OXFORD
MUSEUM

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD BRUTUM
LIBRI II.

LIBER I.

I.

De L. Clodii tribuno pl. singulari et cognito in se Brutumque amore et fide accurate scribit eumque apud Brutum purgat. Scripsit Romae a. u. c. 710.

CICERO BRUTO S. D.

1. L. Clodius, tribunus plebis designatus, valde me diligit vel, ut *ἐμφοτικώτερον* dicam, valde me amat. Quod quum mihi ita persuasum sit, non dubito — bene enim me nosti — quin illum quoque iudices a me amari. Nihil enim mihi minus hominis videtur quam non respondere in amore iis, a quibus provocere. Is mihi visus est suspicari nec sine magno meo quidem dolore aliquid a suis vel per suos potius iniquos ad te esse delatum, quo tuus animus a se esset alienior. Non soleo, mi Brute, quod tibi notum esse arbitror, temere adfirmare de altero: est enim periculosum propter occultas hominum voluntates multiplicesque naturas: at Clodii animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum. Multa eius indicia, sed ad scribendum non necessaria: volo enim testimonium hoc tibi videri potius quam epistolam. Auctus Antonii beneficio est. Eius ipsius beneficii magna pars a te est. Itaque eum salvis nobis vellet salvum. 2. In eum autem locum rem adductam intellegit — est enim, ut scis, minime stultus —, ut utrique salvi esse non possint: itaque nos mavult. De te vero amicissime et loquitur et sentit. Qua re si quis secus ad te de eo scripsit aut si coram locutus est, peto a te etiam atque etiam, mihi

ut potius credas, qui et facilius iudicare possum quam ille nescio quis et te plus diligo. Clodium tibi amicissimum existima civemque talem, qualis et prudentissimus et fortuna optima esse debet.

II.

De quinque cohortibus a Dolabella in Chersonesum missis et de Bruti consilio Antonii fuga audita exercitum in Chersonesum ducendi, de seditione in legione quarta facta et de Bruti in eius auctores clementia, de bello cum Dolabella gerendo, de invectivis suis in Antonios habitis et lenitate Bruti nimia. Scripsit Romae XII. Kal. Maias a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Scripta et obsignata iam epistola litterae mihi redditae sunt a te, plenae rerum novarum, maximeque mirabile est Dolabellam quinque cohortes misisse in Chersonesum. Adeone copiis abundat, ut is, qui ex Asia fugere dicebatur, Europam appetere conetur? Quinque autem cohortibus quidnam se facturum arbitratus est, quum tu eo quinque legiones, optimum equitatum, maxima auxilia haberes? Quas quidem cohortes spero iam tuas esse, quoniam latro ille tam fuit demens. 2. Et tuum consilium vehementer laudo, quod non prius exercitum Apollonia Dyrrhachioque movisti, quam de Antonii fuga audisti, Bruti eruptione, populi Romani victoria. Itaque, quod scribis, postea statuisse te ducere exercitum in Chersonesum nec pati sceleratissimo hosti ludibrio esse imperium populi Romani, facis ex tua dignitate et ex re publica. 3. Quod scribis de seditione, quae facta est in legione quarta, de Catoniis, in bonam partem accipies: magis mihi probatur militum severitas quam tua. Te benevolentiam exercitus equitumque expertum vehementer gaudeo. 4. De Dolabella, ut scribis, si quid habes novi, facies me certiolem: in quo delector me ante providisse, ut tuum iudicium liberum esset cum Dolabella belli gerendi: id valde pertinuit, ut ego tum intellegebam, ad rem publicam, ut nunc iudico, ad dignitatem tuam. 5. Quod scribis me maximo otio egisse, ut insectarer Antonios, idque laudas, credo ita videri tibi, sed illam distinctionem tuam nullo pacto probo. Scribis enim 'acrius prohibenda

bella civilia esse quam in superatos iracundiam exercendam.' Vehementer a te, Brute, dissentio, nec clementiae tuae concedo, sed salutaris severitas vincit inanem speciem clementiae. Quod si clementes esse voluerimus, numquam deerunt bella civilia. Sed de hoc tu videris. De me possum idem, quod Plautinus pater in Trinummo:

Mihi quidem aetas acta ferme est: tua istuc refert maxime.

6. Opprimemini, mihi crede, Brute, nisi providetis. Neque enim populum semper eundem habebitis neque senatum neque senati ducem. Haec ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta: nihil potest esse verius. XII. Kalend. Maias.

III.

De Caesaris pueri indole et opera praeclara, de gratiarum actione et gratulatione sibi facta post victoriam consulum Pansae et Hirtii et D. Bruti, de ulciscendis et persequendis hostibus patriae, de consulibus amissis, de senatus consulto, quo omnes, qui M. Antonium secuti sint, hostes iudicentur. Scripsit Romae x. Kal. Maias a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Nostrae res meliore loco videbantur. Scripta enim ad te certo scio quae gesta sunt. Quales tibi saepe scripsi consules, tales exstiterunt. Caesaris vero pueri mirifica indoles virtutis est: utinam tam facile eum florentem et honoribus et gratia regere ac tenere possimus, quam facile adhuc tenuimus! Est omnino illud difficilius, sed tamen non diffidimus. Persuasum est enim adolescenti et maxime per me eius opera nos esse salvos. Et certe, nisi is Antonium ab urbe avertisset, perissent omnia. 2. Triduo vero aut quadriduo ante hanc rem pulcherrimam timore quodam percussa civitas tota ad te se cum coniugibus et liberis effundebat. Eadem recreata a. d. XII. Kalend. Maias te huc venire quam se ad te ire malebat. Quo quidem die magnorum meorum laborum multarumque vigiliarum fructum cepi maximum, si modo est aliquis fructus ex solida veraque gloria. Nam tantae multitudinis, quantam capit urbs nostra, concursus est ad me factus, a qua usque in Capitolium deductus maximo clamore atque plausu in rostris collocatus

sum. Nihil est in me inane: neque enim debet: sed tamen omnium ordinum consensus, gratiarum actio gratulatioque me commovet, propterea quod popularem me esse in populi salute praeclarum est. 3. Sed haec te malo ab aliis. Me velim de tuis rebus consiliisque facias diligentissime certior, illudque consideres, ne tua liberalitas dissolutior videatur. Sic sentit senatus, sic populus Romanus, nullos umquam hostes digniores omni supplicio fuisse quam eos cives, qui hoc bello contra patriam arma ceperunt: quos quidem ego omnibus sententiis ulciscor et persequor omnibus bonis approbantibus. Tu quid de hac re sentias tui iudicii est. Ego sic sentio, trium fratrum unam et eandem esse causam. 4. Consules duos bonos quidem, sed dumtaxat bonos consules amisimus. Hirtius quidem in ipsa victoria occidit, quum paucis diebus magno proelio ante vicisset. Nam Pansa fugerat vulneribus acceptis, quae ferre non potuit. Reliquias hostium Brutus persequitur et Caesar. Hostes autem omnes iudicati, qui M. Antonii sectam secuti sunt. Itaque id senatus consultum plerique interpretantur etiam ad tuos sive captivos sive dediticios pertinere. Equidem nihil disserui durius, quum nominatim de C. Antonio decernerem, quod ita statueram, a te cognoscere causam eius senatum oportere. x. Kalend. Maias.

IV.

M. Brutus ad superiorem epistolam ita respondet, ut suam in C. Antonium clementiam purgare studeat, ne Octaviano nimii honores habeantur et nimium concedatur monet, addit de M. Cicerone, quem consulem factum esse audisset, et de eius filio. Data epistola est Idibus Maiis ex castris a. u. c. 711.

BRUTUS CICERONI SAL.

1. Quanta sim laetitia adfectus cognitis rebus Bruti nostri et consulum facilius est tibi existimare quam mihi scribere. Quum alia laudo et gaudeo accidisse, tum quod Bruti eruptio non solum ipsi salutaris fuit, sed etiam maximo ad victoriam adiumento. 2. Quod scribis mihi trium Antoniorum unam atque eandem causam esse, quid ego sentiam iudicii mei esse, statuo nihil nisi hoc, senatus aut populi

Romani iudicium esse de iis civibus, qui pugnantes non interierint. At hoc ipsum, inquires, inique facis, qui hostilis animi in rem publicam homines cives appelles. Immo iustissime. Quod enim nondum senatus censuit nec populus Romanus iussit, id adroganter non praeiudico neque revoco ad arbitrium meum. Illud quidem non muto, quod ei, quem me occidere res non coëgit, neque crudeliter quidquam eripui neque dissolute quidquam remisi, habuique in mea potestate, quoad bellum fuit. Multo equidem honestius iudico magisque quod concedere possit res publica miserorum fortunam non insectari quam infinite tribuere potentibus quae cupiditatem et adrogantiam incendere possint. 3. Qua in re, Cicero, vir optime atque fortissime mihique merito et meo nomine et rei publicae carissime, nimis credere videris spei tuae, statimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere, quasi non liceat traduci ad mala consilia corruptum largitionibus animum. Quae tua est humanitas, aequo animo te moneri patieris, praesertim de communi salute: facies tamen quod tibi visum fuerit, etiam ego, quum me docueris. Nunc, Cicero, illuc agendum est, ne frustra oppressum esse Antonium gavisi simus neu semper primi cuiusque mali excidendi causa sit, ut aliud renascatur illo peius. 4. Nihil iam neque opinantibus aut patientibus nobis adversi evenire potest, in quo non quum omnium culpa tum praecipue tua futura sit, cuius tantam auctoritatem senatus ac populus Romanus non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta maxima in libera civitate unius esse potest, quam tu non solum bene sentiendo, sed etiam prudenter tueri debes. Prudentia porro, quae tibi superest, nulla abs te desideratur nisi modus in tribuendis honoribus. Alia omnia sic abunde adsunt, ut cum quolibet antiquorum comparari possint tuae virtutes: unum hoc a grato animo liberalique profectum cautiorem ac moderatiorem liberalitatem desiderat. Nihil enim senatus cuiquam dare debet, quod male cogitantibus exemplo aut praesidio sit. Itaque timeo de consulatu, ne Caesar tuus altius se ascendisse putet decretis tuis, quam inde, si consul factus sit, descensurum. 5. Quod si Antonius ab alio relictum regni instructic. III. 2.

mentum occasionem regnandi habuit, quonam animo fore putas, si quis auctore non tyranno interfecto, sed ipso senatu putet se imperia quaelibet concupiscere posse? Quare tum et felicitatem et providentiam laudabo tuam, quum exploratum habere coepero Caesarem honoribus, quos acceperit, extraordinariis fore contentum. Alienae igitur, inquires, culpa me reum subiicies? Prorsus alienae, si provideri non potuit ne existeret. Quod utinam inspectare possis timorem de illo meum! 6. His litteris scriptis consulem te factum audivimus. Tum vero incipiam proponere mihi rem publicam iustam et iam suis nitentem viribus, si istuc videro. Filius valet et in Macedoniam cum equitatu praemissus est. Idibus Maiis, ex castris.

V.

Cicero scribit a senatu permissum esse arbitrio Bruti Dolabellam persequi suumque consilium interponit. Filium suum se velle in collegium pontificum minorum absentem cooptari, idque per leges Domitiam et Iuliam fieri posse demonstrat, qua de re quid Bruto videatur sciscitatur. Scripta epistola est Romae III. Nonas Maias a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. A. d. v. Kalendas Maias, quum de iis, qui hostes iudicati sunt, bello persequendis sententiae dicerentur, dixit Servilius etiam de Ventidio et ut Cassius persequeretur Dolabellam. Cui quum essem adsensus, decrevi hoc amplius, ut tu, si arbitrare utile exque re publica esse, persequerere bello Dolabellam: si minus id commodo rei publicae facere posses sive non existimares ex re publica esse, ut in iisdem locis exercitum contineres. Nihil honorificentius potuit facere senatus quam ut tuum esset iudicium quid maxime conducere rei publicae tibi videretur. Equidem sic sentio, si manum habet, si castra, si ubi consistat usquam Dolabella, ad fidem et ad dignitatem tuam pertinere eum persequi. 2. De Cassii nostri copiis nihil sciebamus. Neque enim ab ipso ullae litterae neque nuntiabatur quidquam quod pro certo haberemus. Quanto opere autem intersit opprimi Dolabellam profecto intellegis, quum ut sceleris poenas per-

solvat, tum ne sit quo se latronum duces ex Mutinensi fuga conferant. Atque hoc mihi iam ante placuisse potes ex superioribus meis litteris recordari: quamquam tum et fugae portus erat in tuis castris et subsidium salutis in tuo exercitu. Quo magis nunc liberati, ut spero, periculis, in Dolabella opprimendo occupati esse debemus. Sed haec cogitabis diligentius, statues sapienter: facies nos quid constitueris et quid agas, si tibi videbitur, certiores. 3. Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari volo. Existimo omnino absentium rationem sacerdotum comitiis posse haberi: nam etiam factum est antea. C. enim Marius, quum in Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur, nec quo minus id postea liceret ulla lex sanxit. Est etiam in lege Iulia, quae lex est de sacerdotiis proxima, his verbis: QUI PETET CUIUSVE RATIO HABEBITUR. Aperte indicat posse rationem haberi etiam non praesentis. Hac de re scripsi ad eum, ut tuo iudicio uteretur, sicut in rebus omnibus. Tibi autem statuendum est de Domitio, de Catone nostro. Sed quamvis liceat absentis rationem haberi, tamen omnia sunt praesentibus faciliora. Quod si statueris in Asiam tibi eundem, nulla erit ad comitia nostros accessendi facultas. 4. Omnino Pansa vivo celeriora omnia putabamus: statim enim collegam sibi subrogavisset, deinde ante praetoria sacerdotum comitia fuissent. Nunc per auspicia longam moram video. Dum enim unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire non possunt. Magna sane perturbatio! Tu tota de re quid sentias velim me facias certiolem. III. Nonas Maias.

VI.

M. Brutus respondet ad superiorem epistolam de Ciceronis filii petitione sacerdotii, Glycona, medicum Pansae, ut e custodia eripiat conservetque rogat, certiolem Ciceronem facit de Dolabella fugato caesoque, Flavium, cui erant controversiae cum Dyrhachinis commendat. Data epistola est ex castris ad imam Candaviam XVII. Kal. Iun. a. u. c. 711.

BRUTUS CICERONI SAL.

1. Noli exspectare, dum tibi gratias agam. Iam pridem hoc ex nostra necessitudine, quae ad summam benevolen-

tiam pervenit, sublatum esse debet. Filius tuus a me abest. In Macedonia congregiemur. Iussus est enim Ambracia ducere equites per Thessaliam, et scripsi ad eum, ut mihi Heracleam occurreret. Quum eum videro, quoniam nobis permittis, communiter constituemus de reditu eius ad petitionem aut commendationem honoris. 2. Tibi Glycona, medicum Pansae, qui sororem Achilleos nostri in matrimonio habet, diligentissime commendo. Audimus eum venisse in suspicionem Torquato de morte Pansae custodiri ut parricidam. Nihil minus credendum est: quis enim maiorem calamitatem morte Pansae accepit? Praeterea est modestus homo et frugi, quem ne utilitas quidem videatur impulsura fuisse ad facinus. Rogo te, et quidem valde rogo, — nam Achilles noster non minus quam aequum est laborat — eripias eum ex custodia conservesque. Hoc ego ad meum officium privatarum rerum aequae atque ullam aliam rem pertinere arbitror. 3. Quum has ad te scriberem litteras, a Satrio, legato C. Trebonii, reddita est epistola mihi, a Tillio et Deiotaro Dolabellam caesum fugatumque esse. Graecam epistolam tibi misi Cicereii cuiusdam ad Satrium missam. 4. Flavius noster de controversia, quam habet cum Dyrrhachinis hereditariam, sumpsit te iudicem. Rogo te, Cicero, et Flavius rogat, rem conficias. Quin ei, qui Flavium fecit heredem, pecuniam debuerit civitas non est dubium neque Dyrrhachini infitiantur, sed sibi donatum aes alienum a Caesare dicunt. Noli pati a necessariis tuis necessario meo iniuriam fieri. XVII. K. Iunias ex castris ad imam Candaviam.

VII.

M. Brutus M. Ciceroni L. Bibulum, qui in Pansae locum petere pontificatum constituit, commendat, tum de Domitio et Appuleio. Scripsit in castris a. u. c. 711.

BRUTUS CICERONI SAL.

1. L. Bibulus quam carus mihi esse debeat nemo melius iudicare potest quam tu, cuius tantae pro re publica contentiones sollicitudinesque fuerunt. Itaque vel ipsius virtus vel nostra necessitudo debet conciliare te illi, quo minus multa

mihī scribenda esse arbitror. Voluntas enim te movere debet nostra, si modo iusta est aut pro officio necessario suscipitur. In Pansae locum petere constituit. Eam nominationem a te petimus. Neque coniunctiori dare beneficium quam nos tibi sumus neque digniorem nominare potes quam Bibulum. 2. De Domitio et Appuleio quid attinet me scribere, quum ipsi per se tibi commendatissimi sint? Appuleium vero tu tua auctoritate sustinere debes. Sed Appuleius in sua epistola celebrabitur. Bibulum noli dimittere e sinu tuo, tantum iam virum, ex quanto, crede mihi, potest evadere, qui vestris paucorum respondeat laudibus.

VIII.

M. Cicero M. Bruto C. Nasennium municipem Suessanum in maiorem modum commendat, a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Multos tibi commendabo et commendem necesse est. Optimus enim quisque vir et civis maxime sequitur tuum iudicium tibi que omnes fortes viri navare operam et studium volunt nec quisquam est quin ita existimet, meam apud te et auctoritatem et gratiam valere plurimum. 2. Sed C. Nasennium, municipem Suessanum, tibi ita commendo, ut neminem diligentius. Cretensi bello Metello imperatore octavum principem duxit: postea in re familiari occupatus fuit. Hoc tempore quum rei publicae partibus tum tua excellenti dignitate commotus vult per te aliquid auctoritatis adsumere. Fortem virum, Brute, tibi commendo, frugi hominem et, si quid ad rem pertinet, etiam locupletem. Pergratum mihi erit, si eum ita tractaris, ut merito tuo mihi gratias agere possit.

IX.

M. Cicero M. Brutum lugentem consolatur et ad fortitudinem cohortatur, ipsum cum exercitu suo exspectari. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Fungerer officio, quo tu functus es in meo luctu, teque per litteras consolarer, nisi scirem iis remediis, quibus meum dolorem tu levasses, te in tuo non egere, ac velim

facilius quam mihi, nunc tibi tute medeare. Est autem alienum tanto viro, quantus es tu, quod alteri praeceperit, id ipsum facere non posse. Me quidem quum rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua a nimio maerore deterruit. Quum enim mollius tibi ferre viderer quam deceret virum, praesertim eum, qui alios consolari soleret, accusasti me per litteras gravioribus verbis quam tua consuetudo ferebat. 2. Itaque iudicium tuum magni aestimans idque veritus me ipse collegi, et ea, quae didiceram, legeram, acceperam, graviora duxi tua auctoritate addita. Ac mihi tum, Brute, officio solum erat et naturae, tibi nunc populo et scaenae, ut dicitur, serviendum est. Nam quum in te non solum exercitus tui, sed omnium civium ac paene gentium coniecti oculi sint, minime decet, propter quem fortiores ceteri sumus, eum ipsum animo debilitatum videri. Quam ob rem accepisti tu quidem dolorem — id enim amisisti, cui simile in terris nihil fuit — et est dolendum in tam gravi vulnere, ne id ipsum, carere omni sensu doloris, sit miserius quam dolere, sed, ut modice, ceteris utile est, tibi necesse est. 3. Scriberem plura, nisi ad te haec ipsa nimis multa essent. Nos te tuumque exercitum exspectamus, sine quo, ut reliqua ex sententia succedant, vix satis liberi videmur fore. De tota re publica plura scribam et fortasse iam certiora iis litteris, quas Veteri nostro cogitabam dare.

X.

M. Cicero M. Brutum exposito omni rei publicae statu hortatur ut quam celerrime cognita senatus auctoritate in Italiam cum exercitu suo veniat Cassiumque roget ut idem faciat. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Nullas adhuc a te litteras habebamus, ne famam quidem, quae declararet te cognita senatus auctoritate in Italiam adducere exercitum: quod ut faceres idque maturares, magno opere desiderabat res publica. Ingravescit enim in dies intestinum malum nec externis hostibus magis quam domesticis laboramus, qui erant omnino ab initio belli, sed facilius frangebantur. Erectior senatus erat non sententiis

solum nostris, sed etiam cohortationibus excitatus. Erat in senatu satis vehemens et acer Pansa, quum in ceteros huius generis tum maxime in socerum, cui consuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. 2. Bellum ad Mutinam gerebatur, nihil ut in Caesare reprehenderes, non nulla in Hirtio. Huius belli fortuna ut in secundis fluxa, ut in adversis bona. Erat victrix res publica caesis Antonii copiis, ipso expulso. Bruti deinde ita multa peccata, ut quodam modo victoria excideret e manibus: perterritos, inermes, saucios non sunt nostri duces persecuti, datumque Lepido tempus est, in quo levitatem eius saepe perspectam maioribus in malis experiremur. Sunt exercitus boni, sed rudes Bruti et Planci: sunt fidelissima et maxima auxilia Gallorum. 3. Sed Caesarem meis consiliis adhuc gubernatum praeclara ipsum indole admirabilique constantia, improbissimis litteris quidam fallacibusque interpretibus ac nuntiis impulerunt in spem certissimam consulatus. Quod simul atque sensi, neque ego illum absentem litteris monere destiti nec accusare praesentes eius necessarios, qui eius cupiditati suffragari videbantur, nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontes aperire dubitavi. Nec vero ulla in re memini aut senatum meliorem aut magistratus: numquam enim in honore extraordinario potentis hominis vel potentissimi potius — quando quidem potentia iam in vi posita est et armis — accidit ut nemo tribunus plebis, nemo alio magistratu, nemo privatus auctor exsisteret. Sed in hac constantia atque virtute erat tamen sollicita civitas. Illudimur enim, Brute, tum militum deliciis tum imperatoris insolentia. Tantum quisque se in re publica posse postulat, quantum habet virium: non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet, non iudicium, non existimatio civium, non posteritatis verecundia. 4. Haec ego multo ante prospiciens fugiebam ex Italia tum, quum me vestrorum edictorum fama revocavit. Incitavisti vero tu me, Brute, Veliae. Quamquam enim dolebam in eam me urbem ire, quam tu fugeres, qui eam liberavisses, quod mihi quoque quondam acciderat, periculo simili, casu tristiore, perrexi tamen Romamque perveni nulloque praesidio quatefecit Antonium, contraque eius arma nefanda

praesidia, quae oblata sunt Caesaris, consilio et auctoritate firmavi. Qui si steterit idem mihi que paruerit, satis videmur habituri praesidii. Sin autem impiorum consilia plus valerint quam nostra aut imbecillitas aetatis non potuerit gravitatem rerum sustinere, spes omnis est in te. Quam ob rem advola, obsecro, atque eam rem publicam, quam virtute atque animi magnitudine magis quam eventis rerum liberavisti, exitu libera. Omnis omnium concursus ad te futurus est. 5. Hortare idem per litteras Cassium. Spes libertatis nusquam nisi in vestrorum castrorum principiis est. Firmos omnino et duces habemus ab occidente et exercitus. Hoc adolescentis praesidium equidem adhuc firmum esse confido, sed ita multi labefactant, ut ne moveatur interdum extimescam. Habes totum rei publicae statum, qui quidem tum erat, quum has litteras dabam. Velim deinceps meliora sint: sin aliter fuerit — quod di omen avertant! —, rei publicae vicem dolebo, quae immortalis esse debebat. Mihi quidem quantum reliqui est?

XI.

M. Brutus M. Ciceronem, Veterem Antistium, virum optimum, ut in praeturae petitione ceterisque in rebus adjuvet, rogat. Scripsit a. u. c. 711.

BRUTUS CICERONI SAL.

1. Veteris Antistii talis animus est in rem publicam, ut non dubitem quin et in Caesare et Antonio se praestaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis, si occasione potuisset occurrere. Nam, qui in Achaia congressus P. Dolabella milites atque equites habente quodvis adire periculum ex insidiis paratissimi ad omnia latronis maluerit quam videri aut coactus esse pecuniam dare aut libenter dedisse homini nequissimo atque improbissimo, is nobis ultro et pollicitus est et dedit sestertia xx. ex sua pecunia, et, quod multo carius est, se ipsum obtulit et coniunxit. 2. Huic persuadere cupimus, ut imperator in castris remaneret remque publicam defenderet. † Statuit id sibi quoniam exercitum dimisisset: statim vero se rediturum ad nos confir-

mavit, legatione suscepta, nisi praetorum comitia habituri essent consules. Nam illi ita sentienti de re publica magno opere auctor fui, ne differret tempus petitionis suae. Cuius factum omnibus gratum esse debet, qui modo iudicant hunc exercitum esse rei publicae: tibi tanto gratius, quanto maiore et animo gloriaque libertatem nostram defendis et dignitate, si contigerit nostris consiliis exitus, quem optamus, perfuncturus es. Ego etiam, mi Cicero, proprie familiariterque te rogo, ut Veterem ames velisque esse quam amplissimum, qui etsi nulla re deterreri a proposito potest, tamen excitari tuis laudibus indulgentiaque poterit, quo magis amplexetur ac tueatur iudicium suum, et mihi gratissimum erit.

XII.

M. Cicero excusat se Bruto, quod matris eius et sororis precibus de liberis M. Lepidi, hostis a senatu iudicati, excipiendis satis facere non possit. De Antistio liberaliter promittit et ipsum, ut in Italiam veniat, hortatur. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Etsi daturus eram Messallae Corvino continuo litteras, tamen Veterem nostrum ad te sine litteris meis venire nolui. Maximo in discrimine res publica, Brute, versatur victoresque rursus decertare cogimur. Id accidit M. Lepidi scelere et amentia. Quo tempore quum multa propter eam curam, quam pro re publica suscepi, graviter ferrem, tum nihil tui gravius quam me non posse matris tuae precibus cedere, non sororis. Nam tibi, quod mihi plurimi est, facile me satis facturum arbitrabar. Nullo enim modo poterat causa Lepidi distingui ab Antonii, omniumque iudicio etiam durior erat, quod, quum honoribus amplissimis a senatu esset Lepidus ornatus, tum etiam paucis ante diebus praeclaras litteras ad senatum misisset, repente non solum recepit reliquias hostium, sed bellum acerrime terra marique gerit, cuius exitus qui futurus sit incertum est. Ita quum rogamur, ut misericordiam liberis eius impertiamus, nihil adfertur quo minus summa supplicia, si, quod Iuppiter omen avertat! pater puerorum vicerit, subeunda nobis sint. 2. Nec vero me fugit quam sit acerbum parentum scelera filiorum poe-

nis lui. Sed hoc praeclare legibus comparatum est, ut caritas liberorum amiciores parentes rei publicae redderet. Itaque Lepidus crudelis in liberos, non is, qui Lepidum hostem iudicat. Atque ille si armis positus de vi damnatus esset, quo in iudicio certe defensionem non haberet, eandem calamitatem subirent liberi bonis publicatis. Quamquam, quod tua mater et soror deprecatur pro pueris, id ipsum et multa alia crudeliora nobis omnibus Lepidus, Antonius et reliqui hostes denuntiant. Itaque maximam spem hoc tempore habemus in te atque exercitu tuo. Quum ad rei publicae summam tum ad gloriam et dignitatem tuam vehementer pertinet te, ut ante scripsi, in Italiam venire quam primum. Eget enim vehementer quum viribus tuis tum etiam consilio res publica. 3. Veterem pro eius erga te benevolentia singularique officio libenter ex tuis litteris complexus sum, eumque quum tui tum rei publicae studiosissimum amantissimumque cognovi. Ciceronem meum propediem, ut spero, videbo: tecum enim illum et te in Italiam celeriter esse venturum confido.

XIII.

M. Brutus M. Ciceroni liberos Lepidi commendat rogatque, ne ex lege cum iis agatur. Scripsit in castris Kal. Quinct. a. u. c. 711.

BRUTUS CICERONI SAL.

1. De M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor. Qui si eripuerit se nobis, quod velim temere atque iniuriose de illo suspicati sint homines, oro atque obsecro te, Cicero, necessitudinem nostram tuamque benevolentiam obtestans, sororis meae liberos obliviscaris esse Lepidi filios meque iis in patris locum successisse existimes. Hoc si a te impetro, nihil profecto dubitabis pro iis suscipere. Aliter alii cum suis vivunt, nihil ego possum in sororis meae liberis facere, quo possit expleri voluntas mea aut officium. Quid vero aut mihi tribuere boni possunt, si modo digni sumus quibus aliquid tribuatur, aut ego matri ac sorori puerisque illis praestaturus sum, si nihil valuerit apud te reliquumque senatum contra patrem Lepidum Brutus avunculus? 2. Scribere multa ad te neque possum prae sollicitudine ac stomacho neque debeo. Nam si in tanta re tamque necessaria verbis mihi opus est ad te excitandum et confir-

mandum, nulla spes est facturum te quod volo et quod oportet. Qua re noli exspectare longas preces: intuere me ipsum, qui hoc a te vel a Cicerone, coniunctissimo homine, privatim vel a consulari [tali] viro remota necessitudine privata debeo impetrare. Quid sis factururus velim mihi quam primum rescribas. Kal. Quinctilibus ex castris.

XIV.

M. Cicero paucitatem et brevitatem epistolarum Bruti accusat: rogat ut Ciceronem secum retineat et in Italiam quam primum ut veniat hortatur. Scripsit Romae prid. Id. Quinct. a. u. c 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Breves litterae tuae: breves dico? immo nullae. Tribusne versiculis his temporibus Brutus ad me? Nihil scripsissem potius. Et requiris meas. Quis umquam ad te tuorum sine meis venit? Quae autem epistola non pondus habuit? Quae si ad te perlatae non sunt, ne domesticas quidem tuas perlatas arbitror. Ciceroni scribis te longiorem daturum epistolam. Recte id quidem, sed haec quoque debuit esse plenior. Ego autem, quum ad me de Ciceronis abs te discessu scripsisses, statim extrusi tabellarios litterasque ad Ciceronem, ut, etiam si in Italiam venisset, ad te rediret. Nihil enim mihi iucundius, nihil illi honestius. Quamquam aliquotiens ei scripseram sacerdotum comitia mea summa contentione in alterum annum esse reiecta: quod ego quum Ciceronis causa elaboravi tum Domitii, Catonis, Lentuli, Bibulorum: quod ad te etiam scripseram. Sed videlicet quum illam pusillam epistolam tuam ad me dabas, nondum erat tibi id notum. 2. Qua re omni studio a te, mi Brute, contendo, ut Ciceronem meum ne dimittas tecumque deducas, quod ipsum, si rem publicam, cui susceptus es, respicis, tibi iam iamque faciendum est. Renatum enim bellum est, idque non parvo scelere Lepidi. Exercitus autem Caesaris, qui erat optimus, non modo nihil prodest, sed etiam cogit exercitum tuum flagitari: qui si Italiam attigerit, erit civis nemo, quem quidem civem appellari fas sit, qui se non in tua castra conferat. Etsi Brutum praeclare cum Planco coniunctum habemus. Sed non ignoras quam

sint incerti et animi hominum infecti partibus et exitus proeliorum. Quin etiam, si, ut spero, vicerimus, tamen magnam gubernationem tui consilii tuaeque auctoritatis res desiderabit. Subveni igitur, per deos, idque quam primum, tibi que persuade non te Idibus Martiis, quibus servitatem a tuis civibus reppulisti, plus profuisse patriae quam, si mature veneris, profuturum. v. Idus Quinctiles.

XV.

M. Cicero Messallam mirifice laudat et reprehensionem nimiae in tribuendis honoribus facilitatis, in poenis autem decernendis severitatis accurate diluit. Flagitat praeterea Bruti reditum in Italiam et de Lepidi liberis studium suum pollicetur. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Messallam habes. Quibus igitur litteris tam accurate scriptis adsequi possum, subtilius ut explicem quae gerantur quaeque sint in re publica, quam tibi is exponet, qui et optime omnia novit et elegantissime expedire et deferre ad te potest? Cave enim existimes, Brute, — quamquam non necesse est ea me ad te, quae tibi nota sunt, scribere, sed tamen tantam omnium laudum excellentiam non queo silentio praeterire — cave putes probitate, constantia, cura, studio rei publicae quidquam illi esse simile, ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur. Quamquam in hac ipsa sapientiae plus apparet: ita gravi iudicio multa que arte se exercuit in verissimo genere dicendi. Tanta autem industria est tantumque evigilat in studio, ut non maxima ingenio, quod in eo summum est, gratia habenda videatur. 2. Sed provehor amore. Non enim id propositum est huic epistolae, Messallam ut laudem, praesertim ad Brutum, cui et virtus illius non minus quam mihi nota est et haec ipsa studia, quae laudo, notiora. Quem quum a me dimittens graviter ferrem, hoc levabar uno, quod ad te tamquam ad alterum me proficiscens et officio fungebatur et laudem maximam sequebatur. Sed haec hactenus. 3. Venio nunc longo sane intervallo ad quamdam epistolam, qua mihi multa tribuens unum reprehendebas, quod in honoribus decernendis essem nimius et tamquam prodi-

gus. Tu hoc: alius fortasse, quod in animadversione poe-
naeque durior, nisi fortasse utrumque tu. Quod si ita est,
utriusque rei meum iudicium studeo tibi esse notissimum,
neque solum, ut Solonis dictum usurpem, qui et sapientis-
simus fuit ex septem et legum scriptor solus ex septem. Is
contineri rem publicam duabus rebus dixit, praemio et
poena. Est scilicet utriusque rei modus sicut reliquarum et
quaedam in utroque genere mediocritas, sed non tanta de
re propositum est hoc loco disputare. 4. Quid ego autem
secutus hoc bello sim in sententiis dicendis aperire non alie-
num puto. Post interitum Caesaris et vestras memorabiles
Idus Martias, Brute, quid ego praetermissum a vobis quan-
tamque impendere rei publicae tempestatem dixerim non es
oblitus. Magna pestis erat depulsa per vos, magna populi
Romani macula deleta, vobis vero parta divina gloria, sed
instrumentum regni delatum ad Lepidum et Antonium, quo-
rum alter inconstantior, alter impurior, uterque pacem me-
tuens, inimicus otio. His ardentibus perturbandae rei pu-
blicae cupiditate quod opponi posset praesidium non habe-
bamus. Erexerat enim se civitas in retinenda libertate
consentiens. 5. Nos tum nimis acres: vos fortasse sapien-
tius excessistis urbe ea, quam liberaratis: Italiae sua vobis
studia profitenti remisistis. Itaque quum teneri urbem a
parricidis viderem nec te in ea nec Cassium tuto esse posse
eamque armis oppressam ab Antonio, mihi quoque ipsi esse
excedendum putavi. Taetrum enim spectaculum oppressa
ab impiis civitas opitulandi potestate praecisa. Sed animus
idem qui semper, infixus in patriae caritate, discessum ab
eius periculis ferre non potuit. Itaque in medio Achaico
cursu, quum Etesiarum diebus Auster me in Italiam quasi
dissuasor mei consilii rettulisset, te vidi Veliae doluique
vehementer. Cedebas enim, Brute, cedebas, quoniam Stoici
nostri negant fugere sapientis. 6. Romam ut veni, statim
me obtuli Antonii sceleri atque dementiae, quem quum in
me incitavissem, consilia inire coepi Brutina plane — vestri
enim haec sunt propria sanguinis — rei publicae liberandae.
Longa sunt quae restant praetereunda: sunt enim de me:
tantum dico, Caesarem hunc adolescentem, per quem adhuc

sumus, si verum fateri volumus, fluxisse ex fonte consiliorum meorum. 7. Huic habiti a me honores nulli quidem, Brute, nisi debiti, nulli nisi necessarii. Ut enim primum libertatem revocare coepimus, quum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut iam id scire possemus, atque omne praesidium esset in puero, qui a cervicibus nostris avertisset Antonium, quis honos ei non fuit decernendus? Quamquam ego illi tum verborum laudem tribui eamque modicam. Decrevi etiam imperium, quod quamquam videbatur illi aetati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. Quid enim est sine imperio exercitus? Statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primo Servius, post maiorem etiam Servilius. Nihil tum nimium videbatur. 8. Sed nescio quo modo facilius in timore benigni quam in victoria grati reperiuntur. Ego enim D. Bruto liberato quum laetissimus ille civitati dies illuxisset idemque casu Bruti natalis esset, decrevi ut in fastis ad eum diem Bruti nomen ascriberetur, in eoque sum maiorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Larentiae tribuerunt, cuius vos pontifices ad aram in Velabro facere solitis. Quod ego quum dabam Bruto, notam esse in fastis gratissimae victoriae sempiternam volebam. Atque illo die cognovi haud paullo plures in senatu malevolos esse quam gratos. Eos per ipsos dies effudi, si ita vis, honores in mortuos, Hirtium et Pansam, Aquilam etiam. Quod quis reprehendit nisi qui deposito metu praeteriti periculi fuerit oblitus? 9. Accedebat ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quae etiam posteris esset salutaris. Exstare enim volebam in crudelissimos hostes monumenta odii publici sempiterna. Suspicio illud tibi minus probari, quod a tuis familiaribus, optimis illis quidem viris, sed in re publica rudibus non probabatur, quod ut ovanti introire Caesari liceret decreverim. Ego autem — sed erro fortasse, nec tamen is sum, ut mea me maxime delectent — nihil mihi videor hoc bello sensisse prudentius. Cur autem ita sit aperiendum non est, ne magis videar providus fuisse quam gratus. Hoc ipsum nimium: qua re alia videamus. D. Bruto decrevi honores, decrevi L. Planco. Praeclara illa quidem ingenia,

quae gloria invitantur, sed senatus etiam sapiens, qui qua quemque re putat, modo honesta, ad rem publicam iuvandam posse adduci, hac utitur. At in Lepido reprehendimur, cui quum statuam in rostris statuissimus, iidem illam evertimus. Nos illum honore studuimus a furore revocare. Vicit amentia levissimi hominis nostram prudentiam. Nec tamen tantum in statuenda Lepidi statua factum est mali quantum in evertenda boni. 10. Satis multa de honoribus: nunc de poena pauca dicenda sunt. Intellexi enim ex tuis saepe literis te in iis, quos bello devicisti, clementiam tuam velle laudari. Existimo equidem nihil a te nisi sapienter. Sed sceleris poenam praetermittere — id enim est, quod vocatur ignoscere —, etiam si in ceteris rebus tolerabile est, in hoc bello perniciosum puto. Nullum enim bellum civile fuit in nostra re publica omnium, quae memoria mea fuerunt, in quo bello non, utracumque pars vicisset, tamen aliqua forma esset futura rei publicae. Hoc bello victores quam rem publicam simus habituri non facile adfirmarim: victis certe nulla umquam erit. Dixi igitur sententias in Antonium, dixi in Lepidum severas, neque tam ulciscendi causa quam ut et in praesenti sceleratos cives timore ab impugnanda patria deterrerem et in posterum documentum statuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari. 11. Quamquam haec quidem sententia non magis mea fuit quam omnium: in qua videtur illud esse crudele, quod ad liberos, qui nihil meruerunt, poena pervenit. Sed id et antiquum est et omnium civitatum, si quidem etiam Themistocli liberi egerunt. Et, si iudicio damnatos eadem poena sequitur cives, qui potuimus leniores esse in hostes? Quid autem queri quisquam potest de me, qui, si vicisset, acerbior se in me futurum fuisse confiteatur necesse est? Habes rationem mearum sententiarum de hoc genere dumtaxat honoris et poenae. Nam de ceteris rebus quid senserim quidque censuerim audisse te arbitror. 12. Sed haec quidem non ita necessaria: illud valde necessarium, Brute, te in Italiam cum exercitu venire quam primum. Summa est exspectatio tui, quod si Italiam attigeris, ad te concursus fiet omnium. Sive enim vicerimus, qui quidem pulcherrime viceramus, nisi

Lepidus perdere omnia et perire ipse cum suis concupivisset, tua nobis auctoritate opus est ad collocandum aliquem civitatis statum, sive etiam nunc certamen reliquum est, maxima spes est quum in auctoritate tua tum in exercitus tui viribus. Sed propera, per deos! Scis quantum sit in temporibus, quantum in celeritate. 13. Sororis tuae filiis quam diligenter consulam spero te ex matris et ex sororis litteris cogniturum. Qua in causa maiorem habeo rationem tuae voluntatis, quae mihi carissima est, quam, ut quibusdam videor, constantiae meae. Sed ego nulla in re malo quam te amando constans et esse et videri.

XVI.

M. Brutus graviter reprehendit M. Ciceronis ad Octavium epistolam, qua eum rogarat ut liberatores patriae salvos vellet. Scripsit in Macedonia a. u. c. 711.

BRUTUS CICERONI SAL.

1. Particulam litterarum tuarum, quas misisti Octavio, legi, missam ab Attico mihi. Studium tuum curaque de salute mea nulla me nova voluptate adfecit. Non solum enim usitatum, sed etiam cotidianum est aliquid audire de te, quod pro nostra dignitate fideliter atque honorifice dixeris aut feceris. At dolore, quantum maximum capere animo possum, eadem illa pars epistolae scriptae ad Octavium de nobis adfecit. Sic enim illi gratias agis de re publica, tam suppliciter ac demisse — quid scribam? pudet condicionis ac fortunae: sed tamen scribendum est —: commendas nostram salutem illi, quae morte qua non perniciosior? ut prorsus prae te feras non sublatam dominationem, sed dominum commutatum esse. Verba tua recognosce et aude negare servientis adversus regem istas esse preces. Unum ais esse quod ab eo postuletur et exspectetur, ut eos cives, de quibus viri boni populusque Romanus bene existimet, salvos velit. Quid, si nolit, non erimus? Atqui non esse quam esse per illum praestat. 2. Ego me dius fidius non existimo tam omnes deos aversos esse a salute populi Romani, ut Octavius orandus sit pro salute cuiusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum. Iuvat enim

magnifice loqui et certe decet adversus ignorantes quid pro quoque timendum aut a quoque petendum sit. Hoc tu, Cicero, posse fateris Octavium et illi amicus es? aut, si me carum habes, vis Romae videri, quum, ut ibi esse possem, commendandus puero illi fuerim? Cui quid agis gratias, si ut nos salvos esse velit et patiatur rogandum putas? An hoc pro beneficio habendum est, quod se quam Antonium esse maluerit a quo ista petenda essent? Vindici quidem alienae dominationis, non vicario, ecquis supplicat, ut optime meritis de re publica liceat esse salvus? 3. Ista vero imbellicitas et desperatio, cuius culpa non magis in te residet quam in omnibus aliis et Caesarem in cupiditatem regni impulit et Antonio post interitum illius persuasit, ut interfecti locum occupare conaretur, et nunc puerum istum extulit, ut tu iudicares precibus esse impetrandam salutem talibus viris misericordiaque unius vix etiam nunc virtutos fore nos, haud ulla alia re. Quod si Romanos nos esse meminissemus, non audacius dominari cuperent postremi homines, quam id nos prohiberemus, neque magis irritatus esset Antonius regno Caesaris quam ob eiusdem mortem deterritus. 4. Tu quidem consularis et tantorum scelerum vindex, quibus oppressis vereor ne in breve tempus dilata sit abs te perniciēs, qui potes intueri quae gesseris, simul et ista vel probare vel ita demisse ac facile pati, ut probantis speciem habeas? Quod autem tibi cum Antonio privatim odium? Nempe quia postulabat haec, salutem ab se peti, precariam nos incolumitatem habere, a quibus ipse libertatem accepisset, esse arbitrium suum de re publica, quaerenda esse arma putasti, quibus dominari prohiberetur. Scilicet ut illo prohibito rogaremus alterum, qui se in eius locum reponi pateretur, an ut esset sui iuris ac mancipii res publica? Nisi forte non de servitute, sed de condicione serviendi recusatum est a nobis. Atqui non solum bono domino potuimus Antonio tolerare nostram fortunam, sed etiam beneficiis atque honoribus ut participes frui quantis vellemus. Quid enim negaret iis, quorum patientiam videret maximum dominationis suae praesidium esse? Sed nihil tanti fuit quo venderemus fidem nostram

et libertatem. 5. Hic ipse puer, quem Caesaris nomen incitare videtur in Caesaris interfectores, quanti aestimet, si sit commercio locus, posse nobis auctoribus tantum, quantum profecto poterit, quoniam vivere et pecunias habere et dici consulares volumus! Ceterum nequiquam perierit ille, cuius interitu quid gavisus sumus, si mortuo nihilo minus servituri eramus? Nulla cura [ab aliis] adhibetur, sed mihi prius omnia di deaque eripuerint quam illud iudicium, quo non modo heredi eius, quem occidi, non concesserim, quod in illo non tuli, sed ne patri quidem meo, si revivescat, ut patiente me plus legibus ac senatu possit. An hoc tibi persuasum est, fore ceteros ab eo liberos, quo invito nobis in ista civitate locus non sit? Qui porro id, quod petis, fieri potest ut impetres? Rogas enim 'velit nos salvos esse.' Videmur ergo tibi salutem accepturi, quum vitam acceperimus? quam, nisi prius dimittimus dignitatem et libertatem, qui possumus accipere? 6. An tu Romae habitare, id putas incolumem esse? Res, non locus oportet praestet istuc mihi. Neque incolumis Caesare vivo fui nisi posteaquam illud conscivi facinus, neque usquam exsul esse possum, dum servire et pati contumelias peius odero malis omnibus aliis. Nonne hoc est in easdem tenebras recidissee? Ab eo, qui tyranni nomen ascivit sibi, quum in Graecis civitatibus liberi tyrannorum oppressis illis eodem supplicio adficiantur, petitur, ut vindices atque oppressores dominationis salvi sint? Hanc ego civitatem videre velim aut putem ullam, quae ne traditam quidem atque inculcatam libertatem recipere possit? plusque timeat in puero nomen sublatis regis quam confidat sibi, quum illum ipsum, qui maximas opes habuerit, paucorum virtute sublatum videat? Me vero posthac ne commendaveris Caesari tuo, ne te quidem ipsum, si me audies. Valde care aestimas tot annos, quot ista aetas recipit, si propter eam causam puero isti supplicaturus es. 7. Deinde, quod pulcherrime fecisti ac facis in Antonio, vide ne convertatur a laude maximi animi ad opinionem formidinis. Nam si Octavius tibi placet a quo de nostra salute petendum sit, non dominum fugisse, sed amiciorum dominum quaesisse videberis. Quem quod laudas

ob ea, quae adhuc fecit, plane probo: sunt enim laudanda, si modo contra alienam potentiam, non pro sua suscepit eas actiones. Quum vero iudicas tantum illi non modo licere, sed etiam a te ipso tribuendum esse, ut rogandus sit 'ne nolit esse nos salvos', nimium magnam mercedem statuis: id enim ipsum illi largiris, quod per illum habere videbatur res publica. Neque hoc tibi in mentem venit, si Octavius ullis dignus sit honoribus, quia cum Antonio bellum gerat, iis, qui illud malum exciderunt, cuius istae reliquiae sunt, nihil quo expleri possit eorum meritum tributurum umquam populum Romanum, si omnia simul congesserit. 8. Ac vide quanto diligentius homines metuant quam meminerint: 'Quia Antonius vivat atque in armis sit.' De Caesare vero, quod fieri potuit ac debuit, transactum est neque iam revocari in integrum potest. Octavius is est, qui quid de nobis iudicaturus sit exspectet populus Romanus? Nos ii sumus, de quorum salute unus homo rogandus videatur? Ego vero, ut istuc revertar, is sum, qui non modo non supplicem, sed etiam coërceam postulantes, ut sibi supplicetur. Aut longe a servientibus abero mihi que esse iudicabo Romam, ubicumque liberum esse licebit, ac vestri miserebor, quibus nec aetas neque honores nec virtus aliena dulcedinem vivendi minuere potuerit. 9. Mihi quidem ita beatus esse videbor, si modo constanter ac perpetuo placebit hoc consilium, ut relatam putem gratiam pietati meae. Quid enim est melius quam memoria recte factorum et libertate contentum neglegere humana? Sed certe non succumbam succumbentibus nec vincar ab iis, qui se vinci volunt, experiarque et temptabo omnia neque desistam abstrahere a servitio civitatem nostram. Si secuta fuerit quae debet fortuna, gaudebimus omnes: si minus, ego tamen gaudebo. Quibus enim potius haec vita factis aut cogitationibus traducatur quam iis, quae pertinuerint ad liberandos cives meos? 10. Te, Cicero, rogo atque hortor, ne defatigare neu diffidas: semper in praesentibus malis prohibendis futura quoque, nisi ante sit occursum, explores, ne se insinuent, fortem et liberum animum, quo et consul et nunc consularis rem publicam vindicasti, sine constantia et aequabilitate nullum

esse putaris. Fateor enim duriorem esse condicionem spectatae virtutis quam incognitae. Benefacta pro debitis exigimus, quae aliter eveniunt, ut decepti ab iis infesto animo reprehendimus. Itaque resistere Antonio Ciceronem, etsi maxima laude dignum est, tamen, quia ille consul hunc consularem merito praestare videtur, nemo admiratur. 11. Idem Cicero si flexerit adversus alios iudicium suum, quod tanta firmitate ac magnitudine direxit in exturbando Antonio, non modo reliqui temporis gloriam eripuerit sibi, sed etiam praeterita evanescere coget. Nihil enim per se amplum est nisi in quo iudicii ratio exstat. Quin neminem magis decet rem publicam amare libertatisque defensorem esse vel ingenio vel rebus gestis vel studio atque efflagitatione omnium. Qua re non Octavius est rogandus 'ut velit nos salvos esse,' magis tute te exsuscita, ut eam civitatem, in qua maxima gessisti liberam atque honestam fore outes, si modo sint populo duces ad resistendum improborum consiliis.

XVII.

M. Brutus apud Atticum de M. Ciceronis nimio Octavii ornandi studio vehementer conqueritur, eundemque reprehendit, qui, quum Antonii dominationem oppresserit, novam stabiliat Octavii. Scripsit in Macedonia a. u. c. 711.

BRUTUS ATTICO SAL.

1. Scribis mihi mirari Ciceronem, quod nihil significem umquam de suis actis. Quoniam me flagitas, coactu tuo scribam quae sentio. Omnia fecisse Ciceronem optimo animo scio. Quid enim mihi exploratius esse potest quam illius animus in rem publicam? Sed quaedam mihi videtur, quid dicam, imperite vir omnium prudentissimus an ambitiose fecisse? qui valentissimum Antonium suscipere pro re publica non dubitarit inimicum. Nescio quid scribam tibi nisi unum: pueri et cupiditatem et licentiam potius esse irritatam quam repressam a Cicerone, tantumque eum tribuere huic indulgentiae, ut se maledictis non abstineat, iis quidem, quae in ipsum dupliciter recidunt, quod et plures occidit uno seque prius oportet fateatur sicarium quam obiiciat

Cascae quod obiicit, et imitatur in Casca Bestiam. An quia non omnibus horis iactamus Idus Martias, similiter atque ille Nonas Decembres suas in ore habet, eo meliore conditione Cicero pulcherrimum factum vituperabit quam Bestia et Clodius reprehendere illius consulatum soliti sunt? 2. Sustinuisse mihi gloriatur bellum Antonii togatus Cicero noster. Quid hoc mihi prodest, si merces Antonii oppressi poscitur in Antonii locum successio, et si vindex illius mali auctor existit alterius fundamentum et radices habituri altiores, si patiamur? ut iam ista, quae facit, dominationem an dominum an Antonium timentis sint? Ego autem gratiam non habeo, si quis, dum ne irato serviat, rem ipsam non deprecatur. Immo triumphus et stipendium decernitur, et omnibus decretis ornatur, ut audeat concupiscere fortunam, cuius nomen susceperit. Consularis hoc an Ciceronis est? 3. Quoniam mihi tacere non licuit, leges quae tibi necesse est molesta esse. Etenim ipse sentio quanto cum dolore haec ad te perscripserim nec ignoro quid sentias in re publica et quam desperatam quoque sanari putes posse. Nec mehercule te, Attice, reprehendo. Aetas enim, mores, liberi segnem efficiunt, quod quidem etiam ex Flavio nostro perspexi. 4. Sed redeo ad Ciceronem. Quid inter Salvidienum et eum interest? Quid autem amplius ille decerneret? Timet, inquires, etiam nunc reliquias belli civilis. Quisquam ergo ita timet profligatum, ut neque potentiam eius, qui exercitum victorem habeat, neque temeritatem pueri putet extimescendam esse? An hoc ipsum ea re facit, quod illi propter amplitudinem omnia iam ultroque deferenda putat? O magnam stultitiam timoris, id ipsum, quod verearis, ita cavere, ut, quum vitare fortasse potueris, ultro arcessas et attrahas! Nimium timemus mortem et exsilium et paupertatem. Haec mihi videntur Ciceroni ultima esse in malis, et, dum habeat a quibus impetret quae velit et a quibus colatur ac laudetur, servitatem, honorificam modo, non aspernatur, si quidquam in extrema ac miserrima contumelia potest honorificum esse. 5. Licet ergo patrem appellet Octavius Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat, tamen illud apparebit, verba rebus esse contraria. Quid enim tam alienum ab hu-

manis sensibus est quam eum patris habere loco, qui ne liberi quidem hominis numero sit? Atqui eo tendit, id agit, ad eum exitum properat vir optimus, ut sit illi Octavius propitius. Ego vero iam iis artibus nihil tribuo, quibus Ciceronem scio instructissimum esse. Quid enim illi prosunt, quae pro libertate patriae de dignitate, quae de morte, exilio, paupertate scripsit copiosissime? Quanto autem magis illa callere videtur Philippus, qui privigno minus tribuerit quam Cicero alieno tribuat? Desinat igitur gloriando etiam insectari dolores nostros. Quid enim nostra victum esse Antonium, si victus est, ut alii vacaret quod ille obtinuit? 6. Tametsi tuae litterae dubia etiam nunc significant. Vivat hercule Cicero, qui potest, supplex et obnoxius, si neque aetatis neque honorum neque rerum gestarum pudet. Ego certe quin cum ipsa re bellum geram, hoc est, cum regno et imperiis extraordinariis et dominatione et potentia, quae supra leges se esse velit, nulla erit tam bona condicio serviendi, qua deterrear, quamvis sit vir bonus, ut scribis, Antonius: quod ego numquam existimavi. Sed dominum ne parentem quidem maiores nostri voluerunt esse. Te nisi tantum amarem, quantum Ciceroni persuasum est diligi ab Octavio, haec ad te non scripsissem. Dolet mihi, quod tu nunc stomacharis, amantissimus quum tuorum omnium tum etiam Ciceronis. Sed persuade tibi de voluntate propria mea nihil esse remissum, de iudicio largiter: neque enim impetrari potest quin, quale quidque videatur ei, talem quisque de illo opinionem habeat. 7. Vellem mihi scripsisses quae condiciones essent Atticae nostrae. Potuissem aliquid tibi de meo sensu perscribere. Valetudinem Porciae meae tibi curae esse non miror. Denique quod petis faciam libenter: nam etiam sorores me rogant. Et hominem noro et quid sibi voluerit.

XVIII.

De exercitus in Italiam adducendi necessitate: de sollicitudine sua in retinendo Octavio, pro quo sponderat rei publicae, de rei pecuniariae difficultate et de Lepidi filiis. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Quum saepe te litteris hortatus essem, ut quam pri-

num rei publicae subvenires in Italiamque exercitum adduceres neque id arbitrarer dubitare tuos necessarios, rogatus sum a prudentissima et diligentissima femina, matre tua, cuius omnes curae ad te referuntur et in te consumuntur, ut venirem ad se a. d. viii. Kal. Sextiles, quod ego ut debui sine mora feci. Quum autem venissem, Casca aderat et Labeo et Scaptius. At illa rettulit quaesivitque quidnam mihi videretur, arcesseremusne te atque id tibi conducere putarem an tardare et commorari te melius esset. 2. Respondi id, quod sentiebam, et dignitati et existimationi tuae maxime conducere te primo quoque tempore ferre praesidium labenti et inclinatae paene rei publicae. Quid enim abesse censes mali in eo bello, in quo victores exercitus fugientem hostem persequi noluerunt? et in quo incolumis imperator, honoribus amplissimis fortunisque maximis, coniuge, liberis, vobis adfinibus ornatus, bellum rei publicae indixerit? Quid dicam in tanto senatus populique consensu, quum tantum resideat intra muros mali? 3. Maximo autem, quum haec scribebam, adficiebar dolore, quod, quum me pro adolescentulo ac paene puero res publica accepisset vadem, vix videbar quod promiseram praestare posse. Est autem gravior et difficilior animi et sententiae, maximis praesertim in rebus, pro altero quam pecuniae obligatio. Haec enim solvi potest et est rei familiaris iactura tolerabilis: rei publicae quod sponderis, quem ad modum solvas, nisi is dependi facile patitur, pro quo sponderis? 4. Quamquam et hunc, ut spero, tenebo multis repugnantibus. Videtur enim esse indoles, sed flexibilis aetas multique ad depravandum parati, qui splendore falsi honoris obiecto aciem boni ingenii praestringi posse confidunt. Itaque ad reliquos hic quoque labor mihi accessit, ut omnes adhibeam machinas ad tenendum adolescentem, ne famam subeam temeritatis. Quamquam quae temeritas est? Magis enim illum, pro quo spondi, quam me ipsum obligavi. Nec vero paenitere potest rem publicam me pro eo spondisse, qui fuit in rebus gerendis quum suo ingenio tum mea promissione constantior. 5. Maximus autem, nisi me forte fallit, in re publica nodus est inopia rei pecuniariae. Ob-

durescunt enim magis cotidie boni viri ad vocem tributi, quod ex centesima collatum impudenti censu locupletium in duarum legionum praemiis omne consumitur. Impendent autem infiniti sumptus quum in hos exercitus, quibus nunc defendimur, tum vero in tuum. Nam Cassius noster videtur posse satis ornatus venire. Sed et haec et multa alia coram cupio, idque quam primum. 6. De sororis tuae filiis non exspectavi, Brute, dum scriberes. Omnino ipsa tempora — bellum enim ducetur — integram tibi causam reservant. Sed ego a principio quum divinare de belli diuturnitate possem, ita causam egi puerorum in senatu, ut te arbitror e matris litteris potuisse cognoscere. Nec vero ulla res erit umquam, in qua ego non vel vitae periculo ea dicam eaque faciam, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitror. vi. Kalend. Sextiles.

L I B E R II.

I.

M. Cicero in summo discrimine rem esse scribit nec se tamen desperare, celeritatem in consulibus desiderat et prudentiam, maximam spem esse in Bruto et Cassio. Scripsit a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Quum haec scribebam, res existimabatur in extremum adducta discrimen: tristes enim de Bruto nostro litterae nuntiique adferebantur: me quidem non maxime conturbabant: his enim exercitibus ducibusque, quos habemus, nullo modo poteram diffidere: neque adsentiebar maiori parti hominum: fidem enim consulum non condemnabam, quae suspecta vehementer erat. Desiderabam non nullis in rebus prudentiam et celeritatem, qua si essent usi, iam pridem rem publicam recuperassemus. Non enim ignoras quanta momenta sint in re publica temporum et quid intersit idem illud utrum ante an post decernatur, suscipiatur, agatur. Omnia, quae severe decreta sunt hoc tumultu, si aut, quo

die dixi sententiam, perfecta essent et non in diem ex die dilata aut quo ex tempore suscepta sunt ut agerentur, non tardata et procrastinata, bellum iam nullum haberemus. 2. Omnia, Brute, praestiti rei publicae, quae praestare debuit is, qui esset eo, in quo ego sum, gradu senatus populi que iudicio collocatus, nec illa modo, quae nimirum sola ab homine sunt postulanda, fidem, vigilantiam, patriae caritatem: ea sunt enim, quae nemo est qui non praestare debeat: ego autem ei, qui sententiam dicat in principibus de re publica, puto etiam prudentiam esse praestandam, nec me, quum mihi tantum sumpserim, ut gubernacula rei publicae prenderem, minus putarim reprehendendum, si inutiliter aliquid senatui suaserim quam si infideliter. 3. Acta quae sint quaeque agantur scio perscribi ad te diligenter. Ex me autem illud est, quod te velim habere cognitum, meum quidem animum in acie esse neque respectum ullum quaerere, nisi me utilitas civitatis forte converterit. Maiores autem partes animi te Cassiumque respiciunt. Quam ob rem ita te para, Brute, ut intellegas aut, si hoc tempore bene res gesta sit, tibi meliorem rem publicam esse faciendam aut, si quid offensum sit, per te esse eandem recuperandam.

II.

De Planci egregio in rem publicam animo et de suis cum Servilio in senatu contentionibus, quibus illum tandem fregit. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Planci animum in rem publicam egregium, legiones, auxilia, copias ex litteris eius, quarum exemplum tibi missum arbitror, perspicere potuisti. Lepidi, tui necessarii, qui secundum fratrem adfines habet quos oderit proximos, levitatem et inconstantiam animumque semper inimicum rei publicae iam credo tibi ex tuorum litteris esse perspectum. 2. Nos exspectatio sollicitat, quae est omnis iam in extremum adducta discrimen. Est enim spes omnis in Bruto expediendo, de quo vehementer timebamus. 3. Ego hic cum homine furioso satis habeo negotii, Servilio, quem tuli diutius quam dignitas mea patiebatur, sed tuli rei publicae causa,

ne darem perditis civibus hominem, parum sanum illum quidem, sed tamen nobilem, quo concurrerent, quod faciunt nihilo minus, sed eum alienandum a re publica non putabam. Finem feci eius ferendi. Coeperat enim esse tanta insolentia, ut neminem liberum duceret. In Planci vero causa exarsit incredibili dolore, mecumque per biduum ita contendit et a me ita fractus est, ut eum in perpetuum modestiorem sperem fore. Atque in hac contentione ipsa, quum maxime res ageretur, a. d. v. Idus Apriles litterae mihi in senatu redditae sunt a Lentulo nostro de Cassio, de legionibus, de Syria: quas statim quum recitavissem, cecidit Servilius, complures praeterea: sunt enim insignes aliquot, qui improbissime sentiunt, sed acerbissime tulit Servilius ad sensum esse mihi de Planco. Magnum illud monstrum in re publica est

III.

De Dolabellae crudelitate et Antistii liberalitate et Ciceronis filii laudibus epistolae fragmentum ad a. u. c. 711 pertinentis.

BRUTUS CICERONI SAL.

. sed quo nos amisisse: quem sic vexari a Dolabella audio, ut iam non videatur crudelissimum eius facinus interfectio Trebonii. Vetus Antistius me tamen pecunia sublevavit. Cicero, filius tuus, sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut prorsus numquam dimittere videatur cogitationem cuius sit filius. Qua re quoniam efficere non possum, ut pluris facias eum, qui tibi est carissimus, illud tribue iudicio meo, ut tibi persuadeas non fore illi abutendum gloria tua, ut adipiscatur honores paternos. Kalend. April. Dyrrhachio.

IV.

M. Tullius respondet M. Bruti litteris de Cassii et Dolabellae rebus in Asia et de Antonio sententiam consultus scribit. Scripsit Romae Id. Apr. a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Datis mane a. d. vi. Id. April. Scaptio litteris, eodem die tuas accepi Kal. April. Dyrrhachio datas vesperi. Ita-

que mane prid. Id. Apr. quum a Scaptio certior factus essem non esse eos profectos, quibus pridie dederam, et statim ire, hoc paullulum exaravi ipsa in turba matutinae salutationis. 2. De Cassio laetor et rei publicae gratulor, mihi etiam, qui repugnante et irascente Pansa sententiam dixerim, ut Dolabellam bello Cassius persequeretur. Et quidem audacter dicebam sine nostro senatus consulto iam illud eum bellum gerere. De te etiam dixi tum quae dicenda putavi. Haec ad te oratio perferetur, quoniam te video delectari Philippicis nostris. 3. Quod me de Antonio consulis, quoad Bruti exitum cognorimus custodiendum puto. Ex iis litteris, quas mihi misisti, Dolabella Asiam vexare videtur et in ea se gerere taeterrime. Compluribus autem scripsisti Dolabellam a Rhodiis esse exclusum, qui si ad Rhodum accessit, videtur mihi Asiam reliquisse. Id si ita est, istic tibi censeo commorandum: sin eam semel cepit, mihi crede, non erit. Id. April.

V.

M. Brutus de Trebonii morte et provincia scribit. De Antonio consulit. Res a Cassio gestas non ante tempus publicandas esse ostendit. Orationes Ciceronis laudat et pecuniam supplementumque postulat.

BRUTUS CICERONI SAL.

1. Litteras tuas valde exspecto, quas scripsisti post nuntios nostrarum rerum, et de morte Trebonii: non enim dubito quin mihi consilium tuum explices. Indigno scelere et civem optimum amisimus et provinciae possessione pulsus sumus, quam recuperari facile est: neque minus turpe aut flagitiosum erit post recuperari. 2. Antonius adhuc est nobiscum, sed me dius fidius et moveor hominis precibus et timeo ne illum aliquorum furor excipiat. Plane aestuo. Quod si scirem quid tibi placeret, sine sollicitudine essem. Id enim optimum esse persuasum esset mihi. Qua re quam primum fac me certiolem quid tibi placeat. 3. Cassius noster Syriam, legiones Syriacas habet, ultro quidem a Murco et a Marcio et ab exercitu ipso arcessitus. Ego scripsi ad Tertiam sororem et matrem, ne prius ederent hoc, quod

optime ac felicissime gessit Cassius, quam tuum consilium cognovissent tibi que visum esset. 4. Legi orationes duas tuas, quarum altera Kal. Ian. usus es, altera de litteris meis, quae habita est abs te contra Calenum. Nunc scilicet hoc exspectas, dum eas laudem. Nescio animi an ingenii tui maior in his libellis laus contineatur. Iam concedo ut vel Philippici vocentur, quod tu quadam epistola iocans scripsisti. 5. Duabus rebus egemus, Cicero, pecunia et supplemento: quarum altera potest abs te expediri, ut aliqua pars militum istinc mittatur nobis, vel secreto consilio adversus Pansam vel actione in senatu, altera, quae magis est necessaria neque meo exercitui magis quam reliquorum. Hoc magis doleo Asiam . . . at in Asiam censeo persequendum. Nihil mihi videris hoc tempore melius acturus.

VI.

M. Cicero respondet M. Bruto de supplemento et pecunia sollicito, de Cassii rebus evulgandis, de Ciceronis sui laudibus. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Quod egere te duabus necessariis rebus scribis, supplemento et pecunia, difficile consilium est. Non enim mihi occurrunt facultates, quibus uti te posse videam praeter illas, quas senatus decrevit, ut pecunias a civitatibus mutuas sumeres. De supplemento autem non video quid fieri possit. Tantum enim abest ut Pansa de exercitu suo aut dilectu tibi aliquid tribuat, ut etiam moleste ferat tam multos ad te ire voluntarios, quo modo equidem credo, quod iis rebus, quae in Italia decernuntur, nullas copias nimis magnas esse arbitretur, quo modo autem multi suspicantur, quod ne te quidem nimis firmum esse velit, quod ego non suspicor. 2. Quod scribis te ad Tertiam sororem scripsisse, ut ne prius ederent ea, quae gesta a Cassio essent, quam mihi visum esset, video te veritum esse id, quod verendum fuit, ne animi partium Caesaris, quo modo etiam nunc partes appellantur, vehementer commoverentur. Sed ante quam tuas litteras accepimus, audita res erat et pervulgata, tui etiam tabellarii ad multos familiares tuos litteras attulerant. Qua re neque suppressenda res

erat, praesertim quum id fieri non posset, neque, si posset, non divulgandam potius quam occultandam putaremus. 3. De Cicerone meo et, si tantum est in eo, quantum scribis, tantum scilicet, quantum debeo, gaudeo, et si, quod amas eum, eo maiora facis, id ipsum incredibiliter gaudeo, a te eum diligi.

VII.

M. Cicero de tota belli constitutione quid sentiat perscribit et Brutum ad maiorem severitatem rei publicae causa excitat. Scripsit Romae a. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1. Quae litterae tuo nomine recitatae sint Id. April. in senatu eodemque tempore Antonii credo ad te scripsisse tuos, quorum ego nemini concedo. Sed nihil necesse erat eadem omnes, illud necesse me ad te scribere quid sentirem tota de constitutione huius belli et quo iudicio essem quaque sententia. Voluntas mea, Brute, de summa re publica semper eadem fuit quae tua, ratio quibusdam in rebus — non enim omnibus — paullo fortasse vehementior. Scis mihi semper placuisse non rege solum, sed regno liberari rem publicam. Tu lenius immortalis omnino cum tua laude, sed quid melius fuerit magno dolore sensimus, magno periculo sentimus. Recenti illo tempore tu omnia ad pacem, quae oratione confici non poterat, ego omnia ad libertatem, quae sine pace nulla est, pacem ipsam bello atque armis effici posse arbitrabar. Studia non deerant arma poscentium, quorum repressimus impetum ardoremque restinximus. 2. Itaque res in eum locum venerat, ut, nisi Caesari Octaviano deus quidam illam mentem dedisset, in potestatem perditissimi hominis et turpissimi M. Antonii veniendum fuerit, quocum vides hoc tempore ipso quod sit quantumque certamen. Id profecto nullum esset, nisi tum conservatus esset Antonius. Sed haec omitto. Res enim a te gesta memorabilis et paene caelestis repellit omnes reprehensiones, quippe quae ne laude quidem satis idonea adfici possit. Exstitisti nuper vultu severo, exercitum, copias, legiones idoneas per te brevi tempore comparasti. Di immortales! qui ille nuntius, quae illae litterae, quae laetitia

senatus, quae alacritas civitatis erat! Nihil umquam vidi tam omnium consensione laudatum. Erat exspectatio reliquiarum Antonii, quem equitatu legionibusque magna ex parte spoliaras. Ea quoque habuit exitum optabilem. Nam tuae litterae, quae recitatae in senatu sunt, et imperatoris et militum virtutem et industriam tuorum, in quibus Ciceronis mei, declarant. Quod si tuis placuisset de his litteris referri, et nisi in tempus turbulentissimum post discessum Pansae consulis incidissent, honos quoque iustus et debitus dis immortalibus decretus esset. 3. Ecce tibi Idib. April. advolat mane celer Pilus, qui vir! di boni, quam gravis, quam constans, quam bonarum in re publica partium! Hic epistolas adfert duas, unam tuo nomine, alteram Antonii: dat Servilio tribuno plebis, ille Cornuto: recitantur in senatu. ANTONIUS PROCOS. Magna admiratio, ut si esset recitatum, DOLABELLA IMPERATOR, a quo quidem venerant tabellarii, sed nemo Pili similis, qui proferre litteras auderet aut magistratibus reddere. Tuae recitantur, breves illae quidem, sed in Antonium admodum lenes. Vehementer admiratus senatus. Mihi autem non erat explicatum quid agerem. Falsas dicerem? Quid, si tu eas approbasses? Confirmarem? Non erat dignitatis tuae. Itaque ille dies silentio. 4. Postridie autem quum sermo increbruisset Pilusque oculos vehementius hominum offendisset, natum omnino est principium a me. De procos. Antonio multa: Sestius causae non defuit, post mecum, quanto suum filium, quanto meum in periculo futurum duceret, si contra procos. arma tulissent. Nosti hominem: causae non defuit. Dixerunt etiam alii. Labeo vero noster nec signum tuum in epistola nec diem appositum nec te scripsisse ad tuos, ut soleres. Hoc cogere volebat falsas litteras esse et, si quaeris, probabat. 5. Nunc tuum est consilium, Brute, de toto genere belli. Video te lenitate delectari et eum putare fructum esse maximum, praeclare quidem, sed aliis rebus, aliis temporibus locus esse solet debetque clementiae. Nunc quid agitur, Brute? Templis deorum immortalium imminet hominum egentium et perditorum spes nec quidquam aliud decernitur hoc bello nisi utrum simus necne. Cui

parcimus aut quid agimus? His ergo consulimus, quibus victoribus vestigium nostrum nullum relinquetur? Nam quid interest inter Dolabellam et quemvis Antoniorum trium? quorum si cui parcimus, duri fuimus in Dolabella. Haec ut ita sentiret senatus populusque Romanus, etsi res ipsa cogebat, tamen maxima ex parte nostro consilio atque auctoritate perfectum est. Tu si hanc rationem non probas, tuam sententiam defendam, non relinquam meam. Neque dissolutum a te quidquam homines exspectant nec crudele. Huius rei moderatio facilis est, ut in duces vehemens sis, in milites liberalis. 6. Ciceronem meum, mi Brute, velim quam plurimum tecum habeas. Virtutis disciplinam meliorem reperiet nullam quam contemplationem atque imitationem tui. XIII. Kalend. Maias.

EPISTOLA AD OCTAVIANUM.

Gravis et vehemens invectiva in Octavianum, qui subito commutata voluntate optimatum et senatus partes reliquerit et se ad M. Antonium contulerit.

CICERO OCTAVIANO SAL.

1. Si per tuas legiones mihi licitum fuisset, quae nomini meo populoque Romano sunt inimicissimae, venire in senatum coramque de re publica disputare, fecissem neque tam libenter quam necessario. Nulla enim remedia, quae vulneribus adhibentur, tam faciunt dolorem quam quae sunt salutaria. Sed quoniam cohortibus armatis circumsaeptus senatus nihil aliud vere potest decernere nisi se timere — in Capitolio signa sunt, in urbe milites vagantur, in Campo castra ponuntur, Italia tota legionibus ad libertatem nostram conscriptis, ad servitum adductis equitatuque exterarum nationum distinetur —, cedam tibi in praesentia foro, curia et sanctissimis deorum immortalium templis, in quibus reviviscente iam libertate, deinde rursus oppressa, senatus nihil consulitur, timet multa, adsentatur omnia. 2. Post etiam paullo, temporibus ita postulantibus, cedam urbe, quam per me conservatam, ut esset libera, in servitute videre non potero: cedam vita, quae quamquam sollicita est, tamen, si profutura est rei publicae, bona spe posteritatis me consolatur, qua sublata non dubitanter occidam atque ita cedam, ut fortuna iudicio meo, non animus mihi defuisse videatur. Illud vero, quod et recentis habet doloris indicium et praeteritae iniuriae testimonium et absentium sensus significationem, non praetermittam, quin, quoniam coram id facere prohibeor, absens prosim, si quidem mea salus

aut utilis rei publicae est aut coniuncta certe publicae saluti. Nam, per deum immortalium fidem! nisi forte frustra eos appello, quorum aures atque animus a nobis abhorrent, perque Fortunam populi Romani, quae quamquam nobis infesta est, fuit aliquando propitia et, ut spero, futura est, quis tam expers humanitatis, quis huius urbis nomini ac sedibus usque adeo est inimicus, ut ista aut dissimulare possit aut non dolere aut, si nulla ratione publicis incommodis mederi queat, non morte proprium periculum vitet?

3. Nam, ut ordiar ab initio et perducam ad extremum et novissima conferam primis, quae non posterior dies acerbior priore? et quae non insequens hora antecedente calamitosior populo Romano illuxit? M. Antonius, vir animi maximi — utinam etiam sapientis consilii fuisset! — C. Caesare fortissime, sed parum feliciter a rei publicae dominatione semoto, concupierat magis regium, quam libera civitas pati posset, principatum. Publicam dilapidabat pecuniam, aerarium exhauriebat, minuebat vectigalia, donabat civitate, immunitate nationes, ex commentario dictaturam gerebat, leges imponebat, prohibebat dictatorem creari legibus, senatus consultis ipse repugnabat in senatu, provincias omnes unus concupierat. Cui sordebat Macedonia provincia, quam victor sibi sumpserat Caesar, quid de hoc sperare aut exspectare nos oportebat?

4. Exstitisti tu vindex nostrae libertatis, ut tunc quidem, optimus, quod utinam neque nostra nos opinio neque tua fides fefellisset! et veteranis in unum conductis et duabus legionibus a pernicie patriae ad salutem advocatis, subito prope iam adfectam ac prostratam rem publicam tuis opibus extulisti. Quae tibi non ante quam postulares, maiora quam velles, plura quam sperares, detulit senatus? Dedit fasces, ut cum auctoritate defensorem haberet, non ut imperio se adversum amaret. Appellavit imperatorem, hostium exercitu pulso, tribuens honorem, non ut sua caede caesus ille fugiens exercitus te nominaret imperatorem. Decrevit in foro statuam, locum in senatu, summum honorem ante tempus.

5. Si quid aliud est quod dari possit, addet. Quid aliud est maius quod velis sumere? Sin autem supra aetatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi

sunt omnia tributa, cur aut ingratus crudeliter aut immemor beneficii sui scelerate circumscribis senatum? Quo te misimus? a quibus reverteris? contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? a quibus exercitum abducis? quos adversus aciem struis? Cur hostis relinquitur? civis hostis loco petitur? cur castra medio itinere longius adversariorum castris et propius urbem moventur? 6. O me nunquam sapientem et aliquando id, quod non eram, frustra existimatum! Quantum te, popule Romane, de me fefellit opinio! O meam calamitosam ac praecipitem senectutem! O turpem exacta dementique aetate canitiem! Ego patres conscriptos ad parricidium induxi, ego rem publicam fefelli, ego ipsum senatum sibi manus adferre coëgi, quum te Iunonium puerum et matris tuae partum aureum esse dixi. At te fata patriae Paridem futurum praedicebant, qui vastares urbem incendio, Italiam bello, qui castra in templis deorum immortalium, senatum in castris habiturus esses. 7. O miseram et in brevi tam celerem et tam variam rei publicae commutationem! Quisnam tali futurus ingenio est, qui possit haec ita mandare litteris, ut facta, non ficta videantur esse? Quis erit tanta animi facilitate, qui, quae verissime memoria propagata fuerint, non fabulae similia sit existimaturus? Cogita enim Antonium hostem iudicatum, ab eo circumsessum consulem designatum eundemque rei publicae parentem: te profectum ad consulem liberandum et hostem opprimendum hostemque a te fugatum et consulem obsidione liberatum: deinde paullo post fugatum illum hostem arcessitum, tamquam coheredem mortua re publica ad bona populi Romani capienda, consulem designatum rursus inclusum eo, ubi se non moenibus, sed fluminibus et montibus tueretur. Haec quis conabitur exponere? quis credere audebit? Liceat semel impune peccare, sit erranti medicina confessio. 8. Verum enim dicam: Utinam te potius, Antoni, dominum non expulsemus quam hunc recipere-mus! non quo ulla sit optanda servitus, sed quia dignitate domini minus turpis est fortuna servi. In duobus autem malis quum fugiendum maius sit, levius est eligendum. Ille ea tamen exorabat, quae volebat auferre: tu extorques. Ille

consul provinciam petebat: tu privatus concupiscis. Ille ad malorum salutem iudicia constituebat et leges ferebat: tu ad perniciem optimorum. Ille a sanguine et incendio servorum Capitolium tuebatur: tu cruore et flamma cuncta delere vis. Si, qui dabat provincias Cassio et Brutis et illis custodibus nominis nostri, regnabat, quid faciet qui vitam adimit? si, qui ex urbe eiiciebat, tyrannus erat, quem hunc vocemus, qui ne locum quidem reliquit exsilio? 9. Itaque si quid illae maiorum nostrorum sepultae reliquiae sapiunt, si non una cum corpore sensus omnis uno atque eodem consumptus est igni, quid illis interrogantibus quid agat nunc populus Romanus respondebit aliquis nostrum, qui proximus in illam aeternam domum discesserit? Aut quem accipient de suis posteris nuntium illi veteres Africani, Maximi, Pauli, Scipiones? quid de sua patria audient, quam spoliis triumphisque decorarunt? An esse quemdam annos xviii. natum, cuius avus fuerit argentarius, astipulator pater, uterque vero precarium quaestum fecerit, sed alter usque ad senectutem, ut non negaret, alter a pueritia, ut non posset non confiteri, eum agere, rapere rem publicam, cui nulla virtus, non ullae bello subactae et ad imperium adiunctae provinciae, nulla dignitas maiorum conciliasset eam potentiam, sed forma per dedecus, pecuniam et nomen nobile consceleratum impudicitia dedisset: veteres vulneribus et aetate confectos Iulianos gladiatores, egentes reliquias Caesaris ludi, ad rudem compulisset? quibus ille saeptus omnia misceret, nulli parceret, sibi viveret: qui tamquam in dotali matrimonio rem publicam testamento legatam sibi obtineret? 10. Audient duo Decii servire eos cives, qui, ut hostibus imperarent, victoriae se devoverunt? Audiet C. Marius impudico domino parere nos, qui ne militem quidem habere voluit nisi pudicum? Audiet Brutus eum populum, quem ipse primo, post progenies eius a regibus liberavit, pro turpi stupro datum in servitutem? Quae quidem si nullo alio, me tamen internuntio ad illos celeriter deferentur. Nam si vivus ista subterfugere non potero, una cum istis vitam simul fugere decrevi.

NOTATIO TEMPORIS, QUO SINGULAE M. CICERONIS EPISTOLAE SCRIPTAE ESSE VIDENTUR.

Numerus Latinus librum, Arabicus epistolam, A. littera praeposita numeris epistolam ad Atticum, B. ad Brutum, F. ad familiares, Q. ad Quintum fratrem significat.

A. u. c. 686.	A. I, 5. 6. 7.	A. u. c. 697.	A. IV, 1—3.
A. u. c. 687.	A. I, 8—11.		Q. II, 1.
A. u. c. 688.	A. I, 4.		F. VII, 26.
A. u. c. 689.	A. I, 1—3.	A. u. c. 698.	F. I, 1. 2. 4. 5a.
A. u. c. 692.	F. V, 7. 2. 6.		A. IV, 4a.
A. u. c. 693.	F. V, 5.		Q. II, 2. 3.
	A. I. 12—17.		A. IV, 4b.
A. u. c. 694.	Q. I, 1.		F. II, 4. 5. 6.
	A. I, 18—20.		A. IV, 5.
	A. II, 1—3.		F. V, 12.
A. u. c. 694 vel sequentianno	F. XIII, 41. 42.		A. IV, 6. 7.
A. u. c. 695.	Q. I, 2.		F. I, 7.
	A. II, 4—9. 12.		A. IV, 8a.
	10. 11. 13—25.		F. XIII, 6a. 6b.
A. u. c. 696.	A. III, 3. 2. 4. 1.		A. IV, 8b.
	5. 6.	A. u. c. 699.	F. V, 62.
	F. XIV, 4.		A. IV, 10. 9. 11. 12.
	A. III, 7. 8. 9.		F. I, 8.
	Q. I, 3.		F. VI, 1.
	A. III, 10—12.		F. XIII, 74. 40.
	14. 13.		A. IV, 13.
	Q. I, 4.	A. u. c. 700.	Q. II, 7. 8.
	A. III, 15—20.		F. I, 9. 10.
	F. XIV, 2.		F. XIII, 60.
	A. III, 21. 22.		F. V, 8.
	F. XIV, 1.		F. VII, 5—9.
	A. III, 23.		F. VII, 17.
	F. XIV, 3.		F. VII, 9.
	A. III, 24—27.		F. VII, 16.
A. u. c. 697.	F. V, 4.		F. XVI, 10.
			F. XVI, 13—16.

- A. u. c. 700. Q. II, 9. 10. 11. A. u. c. 704. F. XV, 4. 10. 13.
 A. IV, 14. 14.
 Q. II, 12. 13. 14. A. VI, 1.
 A. IV, 15. F. II, 14.
 Q. II, 15. F. XIII, 2. 3. 54.
 A. u. c. 700. Q. III, 1. 57. 58. 59. 63.
 A. IV, 16a. 16b. F. III, 7. 9.
 16c. 16d. F. II, 11. 13. 17. 18.
 Q. III, 8. 9. F. III, 10.
 F. XIII, 73. A. VI, 2.
 A. u. c. 701. F. II, 1. F. IX, 25.
 F. VII, 10. 11. F. II, 19.
 F. II, 2. 3. F. II, 12.
 F. VII, 12. 13. F. III, 11. 12.
 F. VII, 15. F. XV, 6. 11.
 F. VII, 18. F. II, 15.
 F. II, 4. 5. A. VI, 3—7.
 F. VII, 14. F. III, 13.
 F. II, 6. A. VI, 8. 9.
 Å. u. c. 702. F. III, 1. F. XIV, 5. 8. 17. 21.
 F. V, 18. A. VII, 1. 2.
 F. XIII, 75. F. XVI, 1—7. 9.
 F. VII, 2. A. VII, 3—9.
 A. u. c. 703. A. V, 1—7. Ad hunc annu-
 F. III, 2. 3. etiam pertinere vi-
 A. V, 8. detur F. V, 17.
 F. III, 4. A. u. c. 705. F. XVI, 11.
 A. V, 11. A. VII, 10—13a.
 F. XIII, 1. 13b.
 A. V, 12—18. A. VII, 14—17.
 F. VIII, 9. F. XVI, 12.
 F. XV, 12. A. VII, 18—26.
 A. V, 19. 20. A. VIII, 1—5.
 F. XV, 7—9. A. VIII, 6—11.
 F. XV, 12. B. D.
 A. V, 19. 20. A. VIII, 12—16.
 F. XV, 3. 2. A. IX, 1. 2a. 2b.
 F. III, 6. —11. A.
 F. VIII, 8. A. IX, 12—19.
 F. XV, 1. A. X, 1—3a. 3b.
 F. II, 7. A. X, 4—9.
 F. VII, 32. F. II, 16.
 F. XIII, 53. 56. 55. F. IV, 1. 2.
 61. 62. 64. 65. 9. A. X, 10—18.
 F. III, 8. F. VIII, 15. 16.
 A. u. c. 704. A. V, 21. F. V, 19. 20.

- A. u. c. 705. F. XIV, 14. 7. 18. A. u. c. 708. F. IV, 8.
 F. XVI, 8. F. VII, 27.
- A. u. c. 706. F. V, 16. F. IV, 9.
 F. VI, 11. F. VI, 6.
 A. XI, 1—4. F. VII, 33. 28.
 F. XIV, 6. F. IX, 15.
 A. XI, 5. 6. F. VI, 8. 9. 7. 5.
 F. XIV, 19. 9. F. IV, 14.
 A. XI, 7. 8. F. XIII, 11—14.
 F. XIV, 16. 17—28a. 28b.
- A. u. c. 707. F. IV, 4. F. XIII, 30—39.
 F. VI, 14. F. XIII, 66—72.
 F. IX, 21. F. XVI, 17. 19.
 F. X, 10—28. 20. 22.
 F. XIII, 48. Ad hunc annum
 A. XI, 9—16. pertinere etiam vi-
 F. XIV, 10. 13. detur F. XIII, 51
- A. u. c. 709. F. VI, 18—20,
 F. XI, 17. F. XV, 18. 17.
 F. XIV, 11. 12. F. IX, 10.
 A. XI, 18. 25. 23. F. XV, 16.
 F. XIV, 15. F. IX, 11.
 A. XI, 19. 24. A. XII, 7. 12—20.
 F. XIV, 23. 24. F. IV, 6.
 A. XI, 21. 22. F. V, 13.
 F. XIV, 22. 20. A. XII, 21—39.
 F. XV, 21. F. V, 15.
 A. u. c. 708. F. IX, 1. F. IV, 10.
 F. VI, 22. A. XII, 40—53.
 F. IV, 15. A. XIII, 1—3.
 F. XIII, 29. 78. A. XIII, 30—33.
 79. 10. A. XIII, 4—24.
 F. V, 21. F. IX, 8.
 F. IX, 3. 2. A. XIII, 25.
 A. XII, 1. 2. F. XIII, 77.
 F. IX, 4. A. XIII, 35—46.
 A. XII, 3. 4. A. XIII, 34.
 F. IX, 6. 5. 7. F. VI, 19. 20.
 A. XII, 5. 6. A. XIII, 47—49.
 F. IX, 16. 18. 19. F. VII, 24.
 F. VII, 3. A. XIII, 50. 51.
 F. IX, 17. 20. 23. F. VII, 25.
 F. VII, 4. F. VI, 1. 3. 4.
 A. XII, 9—11. 10b. 10a.
 F. IV, 3. A. XII, 8—11.
 F. IV, 13. 7. F. IX, 13.
 F. VI, 12. 13.

- A. u. c. 709. F. VI, 2.
 F. XIII, 26—29.
 F. VI, 21.
 F. XIII, 4.
 F. XII, 17. 18.
 F. XIII, 5. 8. 7.
 15. 16.
 F. V, 11. 10b.
 F. IX, 12.
 A. XIII, 52.
 F. XVI, 18.
 Huc pertinere
 etiam videtur F.
 XIII, 52.
- A. u. c. 710. F. VI, 15.
 A. XIV, 1—6.
 F. XI, 1.
 A. XIV, 7—14.
 F. VI, 17.
 F. XVI, 23.
 F. XIV, 15—17.
 F. IX, 14. = A.
 XIV, 17A.
 A. XIV, 19. 18. 20.
 F. XVI, 24.
 A. XIV, 21. 22.
 A. XV, 1a.—4b.
 F. XII, 1.
 F. XV, 20.
 F. XI, 2. 27.
 A. XV, 16a. 16b.
 15. 17—21. 23.
 24.
 22. 14A—E.
 A. XV, 25. 26. 28.
 27. 29.
 F. XI, 29.
 A. XVI, 1. 5. 4.
 2. 3a. 3b.
 F. VII, 20.
 A. XVI, 6.
 F. VII, 19.
 F. XI, 3.
 A. XVI, 7.
 F. X, 1.
- A. u. c. 710. F. XVI, 27.
 F. XI, 4.
 F. XVI, 21.
 F. XII, 2. 21.
 F. XI, 16. 17.
 F. XII, 26. 27.
 F. XVI, 25.
 F. XII, 3—7. 23.
 F. IX, 24.
 F. X, 2. 3. 9.
 A. XV, 13a. 13b.
 A. XVI, 8. 9. 11.
 12. 10. 13a. 13b.
 14. 15.
 F. XI, 5. 6. 7.
 F. X, 4.
 F. XII, 22.
 F. XII, 24.
 F. XI, 8.
 F. IX, 24.
 F. X, 5.
 F. X, 6. 8. 7.
 F. XII, 28. 29.
 F. XI, 21. 25.
 F. XII, 30.
 F. XI, 12.
 F. XI, 14. 15. 18.
 F. XII, 14. 15. 8. 9.
 F. XI, 24.
 F. XII, 10.
 B. I, 1. 2. 3.
 B. I, 5.
 B. I, 8. 9. 10.
 B. I, 12. 14. 15.
 B. I, 18.
 B. II, 1. 2.
 B. II, 4. 6. 7.
 Incerti anni epi-
 stolae sunt
 F. VII, 22. 23.
 F. IX, 21. 22.
 F. X, 29.
 F. XII, 20.
 F. XIII, 49.
 F. XIII, 76.
- A. u. c. 711

**INDEX ALIENARUM EPISTOLARUM,
QUAE CUM CICERONIANIS CONIUNCTAE
LEGUNTUR.**

A. u. c. 692.	Q. Metelli	F. V, 1.
A. u. c. 698.	Q. Metelli	F. V, 3.
A. u. c. 703.	M. Caelii	F. VIII, 1—5. 8—10.
A. u. c. 704.	M. Caelii	F. VIII, 6. 7. 11—14.
	M. Catonis	F. XV, 5.
A. u. c. 705.	M. Antonii	A. X, 8. A.
		A. XIV, 13. A.
	L. Balbi	A. VIII, 15. A.
		A. IX, 7. A. B.
	M. Caelii	F. VIII, 15. 16.
		A. X, 9. A.
	C. Caesaris	A. IX, 6. A. 7. C. 13. A. 16.
		A. X, 8. B.
	Matii	A. IX, 15. A.
	Oppii	A. IX, 7. A.
	Cn. Pompeii	A. VIII, 11. A. C. 12. A. B. C. D.
	Trebatii	A. IX, 15. A.
A. u. c. 706.	M. Caelii	F. VIII, 17.
	Dolabellae	F. IX, 9.
A. u. c. 708.	Marcelli	F. IV, 11.
A. u. c. 709.	C. Cassii	F. XV, 19.
	Curii	F. VII, 29.
	Luceii	F. V, 14.
	Servii	F. IV, 5. 12.
	Vatinii	F. V, 9. 10a. 10b.
a. u. c. 710.	Bithynici	F. VI, 16.
	D. Bruti	F. IX, 1—4.
	Hirtii	A. XV, 6.
	Matii	F. XI, 28.
	Planci	F. X, 4. 9.
	Trebonii	F. XII, 16.
A. u. c. 711.	D. Bruti	F. XI, 9—11. 13a. 13b. 19. 20. 23. 26.
	M. Bruti	B. I, 4. 6. 7. 10. 13. 16. 17.
		B. II, 3. 5.
	C. Cassii	F. XII, 11—13.
	Galbae	F. X, 30.
	Lentuli	F. XII, 14. 15.
	Lepidi	F. X, 34a. 34b. 35.
	Planci	F. X, 7. 8. 11. 15. 17. 18. 21. 23. 24.
	Pollionis	F. X. 31—33.

